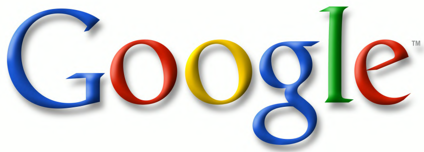
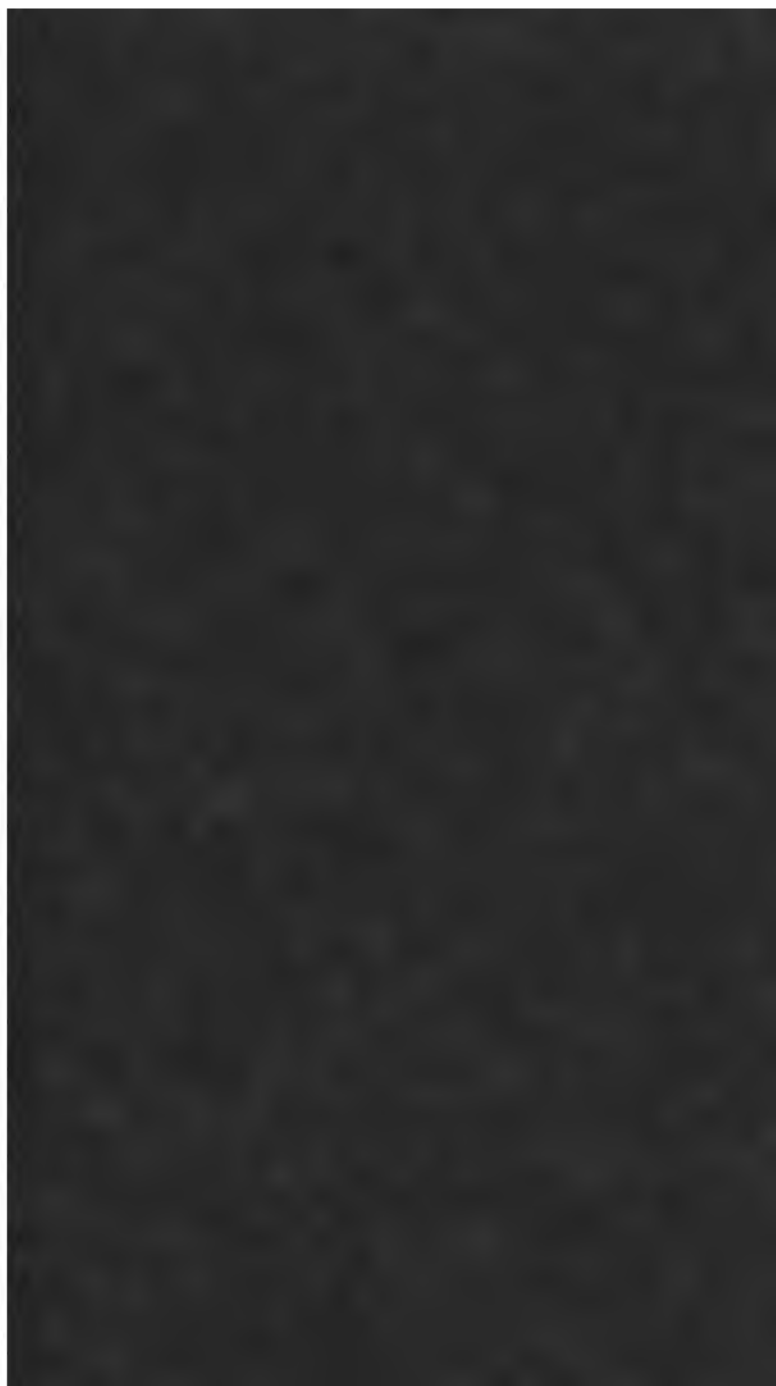

KNUD SJÆLLANDSFARS

BETRAGTNINGER OVER

AARET OG DAGEN

UDGIVNE AF VILH. ANDERSEN

DET NORDISKE FORLAG
ERNST BOJESEN · KØBENHAVN
TRYKT HOS F. E. BORDING
MDCCCCII

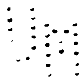
KNUD SJÆLLANDSFARS

BETRAGTNINGER OVER

AARET OG DAGEN

UDGIVNE AF VILH. ANDERSEN

DET NORDISKE FORLAG
ERNST BOJESEN · KØBENHAVN
TRYKT HOS F. E. BORDING
MDCCCCII

OPLAG: 1500 EKSPL.

UDGIVERENS FORORD

Forfatteren af denne Bog, hvis Indhold mest er af fortrolig Natur, har af den Grund ønsket at være unævnet. Ansvaret for dens Offenliggørelse kommer da til at paaligge mig som Udgiver. Jeg paatager mig det, idet jeg vedkender mig, at den Tankegang, der gaar igennem disse »Betragtninger«, skønt den unægtelig fremtræder i en friere Form, end jeg nogensinde har vovet at bruge, i alt væsenligt falder sammen med den, som findes i de af mig forfattede Skrifter (om Poul Møller og Adam Oehlenschläger).

Med Mærket *Knud Sjællandsfar*, som vistnok vil forekomme mange noget gammeldags — det er tidligere brugt af Jens Baggesen og Henrik Hertz — har Forfatteren troet at kunne antyde ikke blot, at den, der taler i denne Bog, ikke er en Verdensaand, men en Sjællænder, men tillige, at det er den sjællandske Aand, som tidligere har været virksom i den danske Litteratur, og som trods alle Forskelle væsenlig set er den samme i 1902, som den var i 1802, der taler igennem ham. Forfatteren har selv i sine personligste Betragtninger ofte haft et Indtryk af at nedskrive, hvad denne Aand indgav ham.

Jeg, som tillige ved, at Bogen er skreven med et aabent Sind og en hurtig Pen i en Sommerferie paa en af Sjællands lykkeligste Kyster, har ikke haft svært ved at finde dette Præg af dens Hjemsted i den. Gid da andre ogsaa maa kunne have Øje til at finde det og Sind til at glæde sig derover.

København, den 16. Oktober 1902.

VILH. ANDERSEN

Heil mir! geschlummert hab' ich und gewacht,
Geliebt, geträumt, geruhet und gedacht;
Ich weiss von Licht und Schatten, Tag und Nacht,
Doch nichts von meinem Anfang oder Ende.

JENS BAGGESEN

Jeg er mig selv, er Knud, Knud Sjællandsfar,
Jeg er mit eget Jeg, og jeg er ingen andens,
Vorherres Kreatur, men ikke Fandens —
Den samme, jeg i Grunden altid var.

HENRIK HERTZ

DAGEN

MORGEN

Nu rinder Solen op
Af Østerlide,
Forgylder Klippens Top
Og Bjergets Side.
Vær glad, min Sjæl, og lad
din Stemme klinge!
Stig op fra Jordens Bo
Og med din Tak og Tro
Til Himlen svinge.

Utallig saasom Sand
Og uden Maade
Som Havsens dybe Vand
Er Herrens Naade,
Som han mit Hoved daglig
overgyder:
Hver Morgen i min Skaal
En Naade uden Maal
Til mig nedflyder.

Han har i denne Nat
Med Engleskare
Mit Hus og Hjem omsat,
At ingen Fare
Har rammet mig og min'
i nogen Maade,
Men jeg er frelst og fri
Fra Dødsens mørke Sti
Og Sjæle-Vaade.

Min Sjæl, vær frisk og glad,
Lad Sorgen fare!
Dit Legems Blomster-Blad
Skal Gud bevare.
Han skal i Dag mig give
Kraft og Styrke,
Jeg i mit Kald og Stand
Min Gud og Fader kan
Tilbørlig dyrke.

Lad Landet dejlig staa
Af Frugt og Grøde!
Lad Sandhed Fremgang faa
Og Retten møde!
Gud give mig min Del
med alle andre,
Indtil jeg hos min Grav
Nedlægge skal min Stav
heden vandre.

Thomas Kingo.

De fleste Folk, der kender til at tænke, har vistnok erfaret, hvorledes en hel Række eller Kres af Tanker, der i længere Tid har bevæget sig i en, i sit Udspring kan føres tilbage til en enkelt Tildragelse eller Oplevelse af personlig Betydning, maaske blot et flygtigt Indfald eller en forbigaaende Følelse, som man i Øjeblikket ikke tillagde videre Betydning, men som man bagefter indser var den Spire, hvoraf det hele groede frem. Det var det springende Punkt, Livsøjeblikket, i Tankernes Vækst; fra da af begyndte de at udvikle sig organisk, som en Plante gror, med en naturlig Sammenhæng, der gav en ganske anden Tillid til deres Sandhed, end om man nok saa følgestrengt havde gennemløbet en upersonlig Tankerække ud fra et vilkaarlig givet Udgangspunkt. Det var ret egenlig en levende Tænkning.

Saaledes husker jeg nu en tilsyneladende helt ubetydelig Tildragelse, som for mig fik den Betydning, at den først bragte Bevægelse i en hel lille Verden af Tanker, som vistnok længe havde hvilet i mig, men nu først begyndte at vokse og sammenføje sig til et levende Hele — Tanker, som for mange andre hverken er nye eller betydelige, men som for mig har den Nyhedsværdi, at de for første Gang viser mig Natursammenhængen i min Tilværelse og udtømmer det væsenlige i min Aands Indhold. Og det kan

maaske ogsaa have nogen Betydning for nogle andre. I vanskelige Tider, hvor selve Grundspørgsmaalene for Tilværelsen er under Drøftelse, er det et meget fornuftigt Ønske, der en Gang er blevet fremsat, at de, som tiltror sig Modenhed nok til at tale med om Livet i Almindelighed, udtaler sig paa en udtømmende Maade, saa at sige »vender deres Lommer«. Saa kan man se, i heldigste Tilfælde, hvad der er i dem, i værste, at der ingenting er, og sparer sig i begge for en Del unødig Forvirrelse.

Altsaa: jeg var en Morgen ganske simpelt staaet op af min Seng og havde lige begyndt paa min Paaklædning. Jeg var ikke ret frisk, men følte mig legemligt noget flov og havde ogsaa sjæleligt en Fornemmelse af en Tomhed eller Hulhed, der trængte til at fyldes. Det faldt mig da ind, at jeg jo kunde gaa ud i Forstuen og hente Avisen. Jeg husker ikke, om der den foregaaende Aften var sket noget særlig mærkeligt, som jeg maaske havde været til Stede ved og nu vilde læse om i Avisen for at se, hvad man der kunde falde paa at skrive derom; jeg ved altsaa ikke, om det var en Aften i Teatret, et Vælgermøde eller en Diskussion om Sjælens Udødelighed, der var Skyld i min Morgenuduelighed. Rimeligvis var der slet intet saadant foregaaet, jeg følte mig blot tom og vilde hælde paa mig, og gav mig

altsaa til at læse. Medens jeg gjorde det, endnu ikke paaklædt, hørte jeg gennem det aabne Vindu Sang et eller andet Sted fra i Nærheden; det var en af Ingemanns Morgensange, vistnok »I Østen stiger Solen op«, og det var mest Børnestemmer, jeg kunde høre. Nu ved vistnok enhver, der kender til Omvendelsesskrifter og religiøse Traktater, hvad der kunde og skulde være sket. Jeg skulde have studset, lyttet, kastet Avisen fra mig og derpaa, som jeg gik og stod, i Underbukserne til Stuepigens Forskrækkelse være gaaet til mit Skrivebord og med harmfulde Sving have afsagt mit Abonnement paa Avisen. Og jeg »saa den aldrig siden«, men begyndte fra nu af min Dag med at synge Morgensange med min Familie.

Men saaledes gik det ikke for sig. Jeg slængte ikke Avisen fra mig, men beholdt den, saa vidt jeg husker, roligt i Haanden og læste den interessante Artikel til Ende. I al Fald holder jeg endnu min Avis og læser den hver Morgen, hastigt, men med et godt Udbytte; jeg har heller ikke fundet det nødvendigt at synge »Nu titte til hinanden« eller lignende Sange med mine Børn før Morgenmaaltidet.

Derimod kan jeg nu indse, at dette tilfældige Sammenstød af to saa helt modsatte Maader at begynde Dagen paa og altsaa — da vi hver Morgen begynder Livet paa ny — at tage Livet paa,

har været mig en Anledning eller en Indledning til en Række Betragtninger, der allesammen til syvende og sidst bundede i det Spørgsmaal, som den Morgen, uden at jeg tænkte videre derved, dukkede op i mig: Hvem er rigest, lykkeligst, hvad man skal kalde det — jeg mener: hvem lever bedst, Manden i Underbukserne, der har grebet sin Morgenavis med uvaskede Hænder, eller Børnene med Lovsangshumøret? Eller rettere — da jeg ærlig talt ikke var i Tvivl om, at enhver af de smaa Sjæle var lykkeligere end jeg: Hvorledes er det muligt, at jeg uden at slippe min Avis alligevel kan skaffe mig en Del i hin Lovsang? Det vil sige: hvorledes kan jeg, der som voksen Mand og Borger og som Nutidsaand (»moderne Menneske«) ikke kan ophøre at betragte Livet som en meget sammensat og vanskelig Sag, indlade mig paa at opfatte det som saa simpel en Ting, som det viste sig i den barnlige Alders og de uudviklede Tiders troskyldige Hengivelse i dets almene Vilkaar? Er det i det hele taget nu i min Alder og paa den tænkende Menneskeslægts nuværende Udviklingstrin muligt ud af Livet selv at udvikle en religiøs Opfattelse af Livet, der kan holde mig skadesløs for Tabet af en svunden Tids Katekismus og min Barndoms Salme?

Fra Tanken a en saadan almen Morgen-

andagt, der kunde passe for mig og min Tid, er jeg da paa en ganske naturlig Maade bleven ledet til at tænke over, om det ikke var muligt at gaa videre og udvikle et lignende religiøst Forhold til Tiden i Almindelighed betragtet, hvis Former er det evige Skifte mellem Morgen og Aften, Vaar og Høst, Sommer og Vinter, som det foregaar under vor Himmel, og hvis Fylde er det, vi kalder Livet. Da al Religion er Bundethed, maa det da blive Opgaven at vise Mennesket bundet af Livet. Det gælder at fremstille Mennesket, der modtager Dagens og Aarets Tider af Himlen.

Det er unægtelig ikke nogen ny Opgave, da det er Genstanden for alle de Dagviser og Aarstidssange, der er skrevet i Verden fra Vedahymnerne til Ingemanns »Morgen- og Aftensange for Børn«, og for nogle af Verdens ypperste Kunstværker. Maaske det dog især er de sidste, der umærkeligt har ledet mig til at forsøge at give mine Betragtninger over et ubegrænset Emne den Form og Sammenhæng, de her har faaet.

Jeg husker, jeg stod en Dag i Thorvaldsens Museum i det Værelse, hvor Reliefbillederne af de fire Aarstider hænger. Et Par Tyskere, tilsyneladende et Par nygifte, gik igennem. Næsten uden at standse udpegede han i Farten Billederne, idet han udraabte hvert enkelt af dem ved Navn

og Dødens milde Moder, men maaske nok »det skønnes og det rædselfuldes Kilde« — disse *Tider*, det er virkelig Tiden, der modtages som Smerte af en streng og stærk og sorgfuld Sjæl. Saa stærk er Virkningen af denne Sjæls personlige Hengivelse i det almene Emne, at disse Skikkelser i Stedet for at forklares af de over dem tronende Billeder af de unge Fyrster, tværtimod forklarer disse »Portrætter« ud i det almene. Under Giulianos, d. e. Handlingsmenneskets, Fødder stønner Dag og Nat, hans Værk og hans Hvile, under Lorenzo, Grubleren, sukker Morgen og Aften, Drøm og Erindring. Og saa gennemtrængende er det Indtryk af lidende Kraft, jeg faar fra disse Billeder, at Michelangelos Moder med Barnet, som man har stillet ind i denne Helligdom for Mænd, synes mig at bøje sit Hoved i Anelse om en Smerte, som ingen Moder kan afvende. Sad jeg her en Søndagmorgen, mens jeg i Afstand hørte Lyden af Gudstjenesten i Kirken, følte jeg mig, skønt jeg var uden for Menigheden, alligevel i Kirke. Det var, som om det simple Marmoralter, hvis Lys ikke er tændte, og hvor der ikke læses Messe, i dette ubrugte Kapel, hvis Vægge ikke er formørkede af Røgelse, var for en Gud, som ingen Præster har forklaret. Her var det ubeskrivelige gjort til Virkelighed, det flygtige fæstet i evige Former, og i disse

Former kunde ogsaa jeg hvile. Her flød mit Liv, mine Aar og mit Arbejde, sammen med det almene Liv. Her var Livets Gud.

Og kom jeg saa ud i Solskinnet, kunde jeg alligevel føle mig barnlig glad og lettet ved at se Valmuerne ved Muren. De var saa velsignet røde. Det var da, ligesom jeg lidt efter lidt besindede mig paa, at jeg havde været paa et Sted, hvor Solen ikke skinner. Hvad jeg havde set derinde i mægtigt sammentrykkede Billeder af en Mands lidelsesfuldt arbejdende Hjerne, det saa jeg nu udfolde sig herude. Her gaar Tiderne under Himlen deres uafladelige Gang i det farvede Lys uden at agte paa, hvilke graa Billeder de efterlader i Mandens Hjerne. Her er det den Sundhed, Naturen lærer, at bøje sig ind i deres rolige Rytme, at bruge Dagen til Arbejde og Natten til Hvile, at hente nyt Haab med hvert nyt Foraar og modnes med Høsten. Her er det en Lykke at leve.

En saadan Fornemmelse — ikke af Kunstens Møje, men af Naturens egen Sundhed — fik jeg, da jeg siden saa Figurerne fra Parthenons Østgavl i Britisk Museum og paa Akropolis i Athen det Sted, de var bestemt for. — Her paa denne Borgklippe, hvor jeg nu staar, der hæver sig over Staden som et uhyre Alter til at modtage Dagens Tider af Himlen, har Solen først skinnet ind paa de oprakte Muler paa Solgudens Forspand og

[illegible] milde Moder, men maaske nok »det [illegible] Kilde« — disse [illegible] Tiden, der modtages som [illegible] stærk og sorgfuld Sjæl. [illegible] af denne Sjæls person- [illegible] det almene Emne, at disse Skik- [illegible] for at forklares af de over dem [illegible] af de unge Fyrster, tværtimod [illegible] disse »Portrætter« ud i det almene. [illegible] i. e. Handlingsmenneskets, Fød- [illegible] Dag og Nat, hans Værk og hans [illegible] Lorenzo, Grubleren, sukker Mor- [illegible] og Aften, Drøm og Erindring. Og saa gen- [illegible] er det Indtryk af lidende Kraft, [illegible] disse Billeder, at Michelangelos [illegible] med Barnet, som man har stillet ind i [illegible] Helligdom for Mænd, synes mig at bøje [illegible] Hoved i Anelse om en Smerte, som ingen Mo- [illegible] kan afvende. Sad jeg her en Søndagmorgen, mens jeg i Afstand hørte Lyden af Gudstjenesten i Kirken, følte jeg mig, skønt jeg var uden for Menigheden, alligevel i Kirke. Det var, som om det simple Marmoralter, hvis Lys ikke er tændte, og hvor der ikke læses Messe, i dette [illegible] Kapel, hvis Vægge ikke er formørk[illegible] var for en Gud, som ingen [illegible] Her var det ubeskriv[illegible] det flygtige [illegible]

Former kunde ogsaa jeg hvile. Her flød mit Liv, mine Aar og mit Arbejde, sammen med det almene Liv. Her var Livets Gud.

Og kom jeg saa ud i Solskinnet, kunde jeg alligevel føle mig barnlig glad og lettet ved at se Valmuerne ved Muren. De var saa velsignet røde. Det var da, ligesom jeg lidt efter lidt besindede mig paa, at jeg havde været paa et Sted, hvor Solen ikke skinner. Hvad jeg havde set derinde i mægtigt sammentrykkede Billeder af en Mands lidelsesfuldt arbejdende Hjerne, det saa jeg nu udfolde sig herude. Her gaar Tiderne under Himlen deres uafladelige Gang i det farvede Lys uden at agte paa, hvilke graa Billeder de efterlader i Mandens Hjerne. Her er det den Sundhed, Naturen lærer, at bøje sig ind i deres rolige Rytme, at bruge Dagen til Arbejde og Natten til Hvile, at hente nyt Haab med hvert nyt Foraar og modnes med Høsten. Her er det en Lykke at leve.

En saadan Fornemmelse — [illegible]
Møje, men af Natur[illegible]
jeg siden saa Fi[illegible]
i Britisk Mus[illegible]
Sted, de var [illegible]
klippe [illegible] [illegible]ver
St[illegible] [illegible]ens
[illegible]

paa den unge Mand, som ligger der og tager imod Lyset, som Michelangelos Adam tager imod Livet, uden Angst og Møje; han hviler paa et Dyreskind som Værn imod den kolde Jord, og jeg ser Dugfriskheden i hans Skikkelse. Og her har Lyset om Eftermiddagen sidst forladt de tre Kvinder paa den modsatte Side, af hvilke den yderste strækker sine Fødder saa storladent ned imod Maanehestens Hoved, der luder ud over Randen. I Grunden er det vel Meningen, at ogsaa hun er ved at vaagne — det er jo Morgen — jeg ser kun, at hun er i Hvile, vendt imod Natten og Søvnen. Men der er slet intet af Smerten og Rædselen i Michelangelos Nat over hende, endnu mindre af »Natten, hvori der myrdes og elskes« — som efter et bekendt Udsagn en Græker skulde have tænkt sig den — jeg gad nok set den Mand, der vilde vove at at favne en saadan Kvinde! Det er heller ikke Fred som hos Thorvaldsen, men det er Ro. Naar hun sover, vil det være, som om Naturen selv drager sin rolige Aande i hendes Bryst. Det er i det hele Billeder, der slet ikke ser ud, som om de var gaaet igennem en Mands Hjerne, de er ikke blot friske og sunde i almindelig Forstand, men nyskabte. Det er, ligesom de kom lige fra Naturen uden menneskelig Mellemkomst. —

Men det er længe siden, jeg kunde holde Morgenandagt med Fidias og Michelangelo. Nu sidder jeg igen, hvor jeg har siddet den meste Del af mit Liv, i et lille Værelse, ommørket af Bøger. Men jeg stoler paa mine Bøger; for det første fordi de er Bøger, som jeg har mere Forstand paa end paa Kunstværker; for det andet fordi de er mine Bøger: de er danske som jeg selv — og jeg er aldrig saa sikker paa at forstaa en fremmed, selv naar han taler »Græsk«, som en Landsmand — jeg kender dem, og vort Bekendtskab er ikke fra i Dag eller i Gaar, men fra for længe siden. De har hjulpet mig før, og de skal hjælpe mig en Gang endnu. Jeg tilstaar, jeg vover ikke ret at tage alt det, jeg har paa Hjerte, ud af mit eget Hoved. Netop fordi det forekommer mig saa personligt, trænger jeg til at have noget almindeligt kendt — og anerkendt — at knytte mig til. Jeg vælger da at give mine »Betragtninger« Form af en Slags Forklaringer til nogle mere eller mindre velbekendte Digte af danske Forfattere om Dagens og Aarets Tider. At disse Digte ikke er hvad man kalder moderne, men noget til Aarene, ja, nogle af dem rent ud sagt ludgamle, forvirrer mig ikke. Jeg har altid haft svært ved at forlige mig med de Mennesker, der tror at tjene Livet ved at ødelægge Overleveringen (»Loven

og Profeterne«); men jeg elsker og ærer dem, der vil fuldkomme den, d. v. s. udvikle den efter sin Tids Trang, og søger at følge dem efter.

I al Fald, nu er man advaret. Ingen vil da vente nogen Slags opsigtvækkende Afsløringer eller Opdagelser i denne Bog; jeg har ikke paa ny opdaget den officielle Kristendoms Hulhed eller Videnskabens Bankerot eller Kapitalismens Raaddenskab eller noget andet, man kunde være opsat paa at læse. Jeg har intet andet at afsløre end en ganske almindelig Menneskesjæl, i hvem der ikke er andet nyt, end at den søger sig sin egen Form for et gammelt Indhold.

Jeg valgte altsaa til min Morgenandagt ikke Ingemann. Det er ikke, fordi hans Sange og Salmer ikke bevæger mig. Jeg er født i en sjællandsk Præstegaard — det er vel nok til, at jeg ikke kan glemme dem. Jeg ved ikke, med hvilke Barndomsminders Trylleri disse Toner endnu lister sig lige ind i Sjælen paa mig. I Grunden vel med alles: fra den festlige Kimen af Kirkeklokken, der lød saa nær og dog saa højtideligt fra oven ind i min Stue, til Lyden af de hoppende Sko i de nyligt revne Havegange. Men Klokken lød ikke mere saadan, da jeg hørte den sidst; Børneskoene, baade Søndagsstøvlerne og Træskoene, hvori jeg legede med Bønderbørnene, er hjælpeløst traadte.

Jeg har været Barn, jeg kan ikke blive det mere og vil ikke være det — saa lidt som en Bøg, der har taget imod godt og ondt af Himlen, som har lært at knudre sine Arme og drømmer om at kuple sin Krone, kan længes efter den Tid, da den var et eneste renligt lille Blad under Mulde.

Nej, jeg greb efter ham, som to Aarhundreder igennem har morgenfrisket mine mandvoksne Fædre, Thomas Kingo. Det er en Mand. Hvor ofte har jeg søgt med ham at rive mig løs fra de mange Ting, hvori jeg sad i Klemme, selv fra det, jeg nødigst vilde undvære: »mit tankefuld' Arbejd, mit Hovedes Spind«, og ringe min Sjæl til Ro med hans rungende: »Forfængelighed, Forfængelighed!« Den Klokke har ikke mistet Klangen. Og hans Opsang, der vistnok ikke lyder, som naar Ingemanns muntre Fugle kalder paa hverandre:

Op, Harpe! op, min Salme!
Igennem Kødets Kvalme
Og Blodets dorske Saft —

hvor kan jeg forstaa den — jeg, Søn af en tykblodet Race, i hvilken — som jeg nylig læste »med den trufne Samvittigheds Bestyrtelse«, som der staar i Romanerne — det indre Liv kun draabevis og besværligt kan pible frem igennem den legemlige

Masses Modstand. Med ham vil jeg holde min Morgenandagt.

Altsaa: Nu rinder Solen op! og nu tænker jeg ikke mere paa, at med disse Ord gik virkelig Solen op i »den danske Poesi«, at Kingos Salmer er »Morgensangen i vor Litteratur« og andet lignende, som jeg til andre Tider maaske nok kunde have Morskab af at betænke, men som nu ikke vilde være mig bedre end Stene for Brød.

Det passer mig da straks rigtigt godt, at Kingo begynder sin Morgensang med Solen slet og ret. Jeg er Soldyrker, og jeg er Bybo — jeg begynder ikke mere min Dag midt i en lille Verden af Fugle, Blomster og andet Smaakravl, hvormed jeg er fortrolig. Jeg har kun mig selv og saa Solen, som ogsaa jeg kan se rinde op, rigtignok ikke over Klippetoppe — hvad Kingo jo for Resten heller ikke har set — men over en Mur af Røg fra nogle store Værksteder, der ligger øst for mit Vindu. Solen staar op, og her er jeg — det er rigtig en Morgenandagt for Begyndere.

Hør, hvor han mander sig op af Søvnen: »Vær glad, min Sjæl, og lad din Stemme klinge!« — »Min Sjæl, vær frisk og glad!« Han ordentlig lokker for sig, at han skal være paa sin Post, at Solen ikke skal gaa Hus forbi, men træffe ham hjemme. Det forstaar jeg, det er almenmenneskeligt. »Glød imod Solen!« sagde Goethe,

»at dens Kongeblik ikke skal glide koldt hen over dit Hoved.« Frisk frem, min Sjæl! siger Salmen. Meningen er den samme. For at Solen ikke skal spilde sit Lys paa mig, maa jeg, jeg selv, den Kraft i mig, der siger: Jeg er, altsaa hvad de lærde kalder min Selvbevidsthed og Lægfolk min Sjæl, møde frem og tage imod den. Vi har sovet, det vil sige, vi har overgivet os til det ubevidste, og nu kommer vi tilbage. Jeg bliver mig bevidst paa ny, jeg modtager atter mig selv fra Naturen, jeg overtager mig selv. Det er for en hvilken som helst Betragtning et vigtigt og højtideligt Øjeblik. Det er som det »Honnør for Flaget!«, der til Orlogs faar alle og enhver til at standse et Øjeblik med hvad de saa foretager sig og blotte deres Hoveder. Men hvem gider nu til Dags tage det saa højtideligt, naar der ringes med Kirkeklokkerne om Morgenen? Maaske det kunde hjælpe, om man blæste med Basuner fra Raadhustaget, men hvor længe? Den Slægt, der for længe siden er vokset fra Vægterversene, skulde snart vænne sig til at sove fra Basunerne. I en Storstad maa man kunne leve med døve Ører. Det er jo heller ikke de ydre Midler, det kommer an paa; man kan gøre stram Honnør for Dagen paa en Sengekant til Lyden af en Skarnspand, der tømmes i Baggaarden. Men mange af os faar om Morgenen slet ikke fat paa vores »Sjæl«, men

paa noget ganske andet; vi faar, som man siger, det gale Ben ud af Sengen, vi bliver ikke os selv bevidst, men en hel Del andre Ting, afbrudte Tanker og Sysler. Og det er slet ikke sagt, at vi føler noget Savn derved, som dog Manden i Underbukserne gjorde, da han følte et tomt Rum i sig, der hvor Sjælen skulde være. I Stedet for den Sjælens Selvkraft, hvormed jeg skulde føre mig ud af Naturens Overmagt, møder af gammel Vane og ligesom *pr. procura* en tjenende Aand — ligesom en alt for ivrig Fuldmægtig, der bestandig kommer for tidlig paa Kontoret — en travl og anstrengt Forretningsaand, der, saa snart Naturen har sluppet mig af sine Arme, spørger: Hvor var det jeg slap? og: Hvad skal jeg nu bestille?

Men Salmen har Ret: vil jeg holde Morgenandagt, da er det Sjælen, der maa frem. Over for Vorherre kan man ikke møde ved Fuldmagt.

Jeg kunde kun lide at faa Legemet med; jeg har saa svært ved at faa skilt dem ad. Jeg ved rigtignok ikke, med hvilke Tanker den gammellutherske Salmesynger har set paa sit Legeme, naar han en Morgen fik væltet det ud af Dynebjerget og langsomt viklede det ud af Nattøjet. Saa han virkelig i disse føre Lemmer kun den Sæk til Ormeføde, som han i sine Salmer aldrig bliver træt af at fremholde til Sansernes Veder-

styggelighed? Eller havde ogsaa han, Digter og Skønhedsdyrker, som han jo ogsaa var, en Aandsfrænde af Rembrandt og af Shakespeare, noget af sin Tids Opdagelsesglæde over den menneskelige Skabning. Det var jo paa den Tid, da Menneskeskikkelsen i disse nordiske Lande først kom ret ud af det Skjul, hvori den saa længe havde været indsvøbt, og aabenbarede baade Kunsten og Videnskaben sin Herlighed. Eller kendte han i al Fald det ganske enfoldige og usammensatte Velbehag ved at være til, som Mennesket deler med Dyret og Planten. Saaledes var det vel; det er vel dette Planteliv, han betegner med Udtrykket »dit Legems Blomsterblad«. Jeg kender denne Følelse og forstaar dette Ord en sjælden Gang, naar jeg en Nat har sovet rigtig sundt. Den anden Følelse, for Herligheden i Menneskeskikkelsen, findes nutildags hos mange Mennesker, mest maaske hos dem, der ikke har behøvet Kunsten eller Videnskaben til at lære sig den. Det er vel ikke saa meget for den Smule Græsk, jeg har lært, som for den Smule Gymnastik, jeg har gjort, at jeg ikke kan tænke mig at undvære denne Følelse, og at jeg maa betragte Munkes og andre Kuttebrødres Andagtsøvelser som i al Fald formelt utilstrækkelige. Jeg føler Trang til ret haandgribeligt at overtage mit Legeme efter Hvilen, til at beføle det som en Soldat sine Vaaben: at mit

Aandedræt ikke er forfangent, mit Knæled ikke slappet. Jeg tror ogsaa, jeg undertiden har mærket en barnagtig Lyst til at opnakke mig i Lyset. Men det er mig alligevel ikke vel muligt at gøre mig rigtig lystig over dette, som jeg jo gør, naar jeg ser en Skuespiller bryste sig paa Teatret eller en Gaardhane paa en Mødding. Der er noget rent deri, som gør, at jeg heller vil kendes ved denne Mand end ved den uredte Avislæser. Rene Hænder, rene Tanker. Jeg finder ikke mere Aladdins bekendte Morgenbøn: »O hvor jeg føler dybt mit hele Liv i denne hulde Sommermorgenstund! velskabt og sund o. s. v.« — saa latterlig og foragtelig, som jeg formodenlig fandt den, da jeg som Gymnasiast dystede med Kødet om Natten og gennemlevede svære Aandskampe paa Morgenstunden i Slobrok og med Tobakspibe. Det er jo ikke blot en Hanekylling, der kror sig, men en Blomst, der udfolder sig.

I al Fald, uden saaledes »at føle mit hele Liv« kan jeg ikke godt under almindelige Forhold holde Morgenandagt. Naar jeg er syg, maa jeg jo blive under Dynen, men det er da den mindste Del af Aaret. Kan jeg altsaa føle saaledes, saa har jeg for et Øjeblik følt mig blot som Menneske, som Adam følte, og det er ikke noget daarligt Grundlag for en Morgenandagt. Det giver en ganske egen Følelse for Tilværelsens storladne

Simpelhed, naar jeg personligt erfarer, at Livet trods alt, hvad Menneskeslægten og jeg selv har gjort for at forvirre og vanskeliggøre det for mig, endnu glimtvis kan røre sig i mig med den samme Friskhed, som da det første Menneske slog sine Øjne op under den første Palme.

For Aladdin falder det helt naturligt at gaa fra denne lykkelige Forundring over Livet over til Takken derfor: »Tak, Allah! for din store Godhed mod mig; se mine Taarer, jeg kan ikke tale.« Maaske de allerlykkeligste Mennesker er dem, der kan, ikke bede eller fordre, men takke.

Jeg har hørt Folk, som ikke i nogen Maade regnede sig for troende, sige, at hvis de skulde føle Savnet af en personlig Gud, maatte det være, ikke for at bede eller klage, men for at de kunde takke. Det kan jeg forstaa: føler jeg mig ret lykkelig, saa kan jeg længe nok give mit »helligt glødende Hjerte« Æren — der bliver dog saa meget tilbage, og netop af det dybeste, at jeg ikke behøver at være mere Kristen, end Jeppe var det, for at føle, at dette er kommet »ganske uforskyldt«.

Se da, hvor Salmisten takker sin Gud. Det er ikke mere Manden, der knejser imod Solen; det er et Menneske, der bøjer sit Hoved under Lyset. Fra Synet af den opgaaende Sol under aaben Himmel er han kommen ind i sin halvmørke

Stue. En Solstribe falder igennem Vinduet hen paa Bordet og paa Skaalen med »reven Øl og Brød«, som han luder over. Hvem ser ikke, at det er Herrens Naade, der saaledes tilflyder ham? Om man kunde takke saaledes — saa man gjorde sin Tekop til en Skaal, der fyldtes med Guds Naade! Det er ikke saa underligt, at Kingos Øjne følger den Solstraale, at han, som han siger, »svinger til Himlen« med sin Tak og Tro. Der er Solen og Naaden; der sidder hans Gud paa sin Trone i »Stjerneborgen«s Befæstning, saa sikkert som Kongen paa sit Slot i København, blot meget lettere at finde.

Jeg følger ham ikke. Mit Øje glider, jeg ser Solen, men jeg ser ikke den Gud, jeg søger, Menneskeguden, Livets Gud, som kun kan findes i Livet selv. Derfor venter jeg, til Salmisten er vendt tilbage til Jorden, og træder saa sammen med ham ud i de Livets Krese, der trods de to Hundrede Aar og mere, der skiller os, er uforandrede de samme for os begge.

Jeg føler mig lige saa lidt som han som en ensom Mand. Ogsaa jeg har »Hus og Hjem«. Jeg har vistnok set Solen staa op over Bjergetoppe og gaa ned i et uendeligt Hav, men jeg har, ganske oprigtig talt, aldrig nogensinde følt saa meget derved, som naar jeg saa den skinne ind i

mit Hjem og, naar jeg skal udtrykke mig ganske nøjagtigt, ikke saa meget i mit Arbejdsværelse som i Dagligstuen, paa Bordtæppet, paa Blomsterne eller paa et levende Barnehoved. Og jeg har aldrig saaledes paa mig selv kunnet føle, hvorledes dens Lys blev til Varme, som naar den skinnede ind i et Sygeværelse og fik et blegt Ansigt til at smile. Det bliver jo ikke mindre sandt, fordi det er sagt saa tit, at Gud er Kærlighed, og at det rette Helvede er der, hvor der er Lys, men ingen Varme. Det er i al Fald af den Slags Sandheder, der slet ikke forekommer trivielle, naar man oplever dem. I Grunden kan jeg vist slet ikke tænke mig, hvorledes noget Menneske kan faa Del i Livet og føle Livets Gud, naar han ikke følte denne Varme i sig, der kommer af, at man har nogen, som man elsker eller — som det hedder paa det jævne Dansk, der tit er forbavsende sandfærdigt — holder af, det vil, efter Oprindelsen, sige: hænger ved. Man maatte da i det mindste holde Hund. Gamle Jomfruer er slet ikke saa daarlige, som unge Fyre tror. Det falder mig ind, at jeg en Gang, medens jeg var paa Rejse og i lang Tid ikke havde kendt noget Familieliv, blev helt bevæget ved at se en Droskekusk, der holdt paa et Torv, staa ned fra Bukken og tilsyneladende uden nogen som helst Grund pille lidt ved Hovedtøjet paa en af de udslidte

Heste med et øvet og varsomt Haandelag, omtrent som naar en Moder om Aftenen pusler sit Barn paa Puden. Det forekom mig da ogsaa, at Hesten, der saa inderlig foraset ud, saa helt taknemmeligt, næsten barnligt paa ham. Jeg kunde ikke lade være at nikke ganske stille til ham; eller maaske det ikke netop var ham, jeg nikkede til, men noget fik mig til uforvarende at bøje mit Hoved. Skønt vi vel ellers ikke havde nogen Slags Gudsdyrkelse til fælles — det var i Athen, det foregik — syntes jeg dog, at vi to — eller tre — for et Øjeblik havde udgjort en hel lille Menighed, og at Livets Gud den Aften havde været mig nærmere end om Formiddagen paa Akropolis.

Naar jeg da om Morgenen søger at hilse Livets Lys med et oprejst Hoved, maa jeg bøje mig for dets Varme. Jeg føler den samlet i mit Hjem som i en Arne. I Grunden gør det mig ondt at maatte sige »som en Arne«. Jeg synes virkelig, det er en Mangel ved vor udvortes Gudsdyrkelse, at medens Alteret i vore Kirker vedblivende er en ganske haandgribelig Virkelighed, er Arnen i vore Hjem et Symbol, en blot billedlig Talemaade. Det var da et meget fromt Hedenskab at gøre sin Arne til et Alter, som Romerne gjorde. Men hvad skal jeg gøre, da jeg i elleve Aar har haft Dampvarme-Indlæg i min Lejlighed? Ogsaa meget andet

af det, der paa en kold Morgen gjorde Hjemmets Tryghed og Varme sanseligt følelig for tidligere Slægter: den snurrende Tekedel eller den syngende »Maskine« (uskyldige Tider, som ikke kendte andre!), det trofaste Bornholmerur, er forsvundet eller indført ved Libhaveri, hvad der undertiden er værre, fordi det saa straks gør Fordringer. Men naturligvis, det er Sindelaget, der er det afgørende, en rigtig Husmoder skal nok vide at skabe Arne uden Gløder. Det er kun Jeronimus, der gør Øllebrødet til en Trosartikel.

I denne snævre Kres, hvori jeg først og inderligst føler Livet røre sig, føler jeg ogsaa først og inderligst dets Ansvar. Idet jeg hver Morgen overtager mig selv paa ny, overtager jeg tillige en hel lille levende Verden af Glæder og Sorger, Haab og Angst, hvori jeg er delagtig, ja, hvorfor jeg er ansvarlig. Jeg forpligter mig til Livet og besegler Pagten med et Kys paa levende Læber. I det hele taget har jeg en bestemt Følelse af noget gensidigt — et Kontrakt- eller Tillids- eller Kærlighedsforhold — hvor det ikke saa meget gælder om at bede og takke som om at modtage og give Løfte — noget, hvorpaa ikke de foldede eller oprakte Hænder, men Haandslaget og Kysset er et Tegn.

Og denne Følelse af Medansvarlighed i Livet bliver ikke ringere, naar jeg med Salmen gaar ud i

en større Kres. Et Blik ud af mit Vindu viser mig den. Paa den anden Side af Gaden har Urtekræmmeren aabnet Boden og med husmoderlig Omhu faaet Fortovet renset. Nu venter han paa, hvad Dagen kan bringe. Neden under mig gaar Børn til Skole. I Havnen ved Bolværket fortøjer de indenrigske Skibe; ovre fra Værftet hører jeg Hammerslag; der bygger de vel en af de store, nye Dampere, der skal paa Langfart paa Verdenshavene. Det er Virkepladsen, der skal ogsaa jeg gribe ind efter »mit Kald og Stand« og se til, hvad jeg kan bringe ud af den gode, runde Dag. Det forekommer mig, som om jeg med Aarene har faaet en egen Forstaaelse af det Ord, at jeg i mit Arbejde skal dyrke min Gud paa en »tilbørlig« Maade. Maaske det slet ikke er nogen Vanskelighed for dem, hvis Arbejde giver et haandgribeligt Udbytte, at stille deres Kræfter paa den rette Maade i Livets Tjeneste. Men for den, der føler, at han har et aandeligt Arbejde at gøre, som ikke saadan kan gribes med Hænder, er det ikke altid saa let at finde ud af, hvordan han skal dyrke sin Gud. Thi for ethvert saadant Arbejde gælder det da endnu — selv om man ikke mere bruger det Ord — at det er uden Værd, naar det ikke udtrykker en Ide, d. v. s. naar det ikke viser, hvilken Gud det tjener, hvilken af Livets Kræfter det er lykkedes netop denne Aand at give Per-

sonlighed i sit Værk. Den, der en Gang har forstaaet dette, vil hellere hugge Sten paa Landevejen end arbejde med de højeste aandelige Spørgsmaal uden dette Kald.

Og har man saa forstaaet sit Kald, gælder det altsaa at arbejde derfor paa en tilbørlig Maade. Hvor mangen dyb og ærlig, ja, ret egenlig grundig Aand har ikke maattet opleve, at hans dyreste Arbejde har Livet ikke kunnet bruge. Det glider af, altsaa var det kun Drømme, Studerekammerdunster. Lad dem fare. Hvem er her helt sikker i sin Sag og kender slet intet til Angsten for, at det, han holder for Virkelighed, skal være en Skygge:

Der er saa bange Tider,
Der er saa sygt et Mod,
Da Livet mod dig skrider
Paa Spøgelsefod.

Der er Tider, hvor denne Følelse af at leve mellem Skygger kan være saa stærk, at jeg misunder den Mursvend derovre, der lægger Sten paa Sten, mens han fløjter sin Vise. Da jeg var ung og havde Hænderne fulde af Tid og en Evighed paa Taget, tog jeg det ikke saa nøje. Hvor mange Penne slikkede jeg da til ingen Nytte! Det er jo et af Mindreaarighedens almindeligt misundte Fortrin at kunne leve oven

over Livet. Siden lærer man at tænke bedre efter. Maaske man aldrig lærer det med mere Eftertryk end en graa Morgen, naar man er vaagnet i Utide. Maaske det, man kalder »Morgenonde«, er en Ejendommelighed for vort Klima og vor Race; det er i al Fald ingen moderne Nervøsitet, men en gammel Skade — den er skildret paa en meget levende Maade i gamle Digte, f. Eks. i Wessels Ode til Søvnen og i et gammelt nordisk Digt (»Hamdesmaal« i Edda):

Sprang paa Tærsklen
tunge Tanker
i Alvorstimen,
da Alver græde,
i Morgengryet,
naar gamle Smerters
syge Minde
Sorgen vækker.

Saa hjælper det at se ud paa Gaden, hvor Livet er begyndt at gaa sin Gang. Den maa have et meget fast Hjerte, som i en saadan Forfatning kan se paa Livet fra oven nedad og dukse sine Medmennesker. Man bliver meget ydmyg saadan en Morgen. Jeg forstaar meget tydeligt, at jeg ikke er sat paa denne Stilling i Livet for at udspejde Stjernerne for min egen Fornøjelse, men for at gøre Nytte. Jeg er som en af de andre. Vi

er en Flok, og vi hænger sammen. Nu gaar der en ind hos Urtekræmmeren paa Hjørnet. Dersom det, jeg her spinder ud af mit Hoved, ikke paa anden Maade kan komme Livet til gode end som det Stykke Makulatur, den Urtekræmmer svøber om de Bolsjer til den Skoledreng, da har jeg dyrket min Gud som en Sværmer eller som en Klodrian og fortjener, at Livet forskyder mig.

Saaledes kunde jeg nu ønske hver Morgen at melde mig paa Arbejdspladsen og byde Livet Haanden og bede til, at jeg ikke blev afvist. —

Den Arbejdsplads, Salmisten har haft for Øje, har set anderledes ud. Det har været sjællandske Marker. Det falder ham saa naturligt, da han er i Færd med at udvide Kresen fra sit Hus og Hjem og sin borgerlige Stilling til det Samfund, han tilhører, da at blive hængende ved denne grødefulde Jord, der begrænsede hans Syn til alle Sider. Han har let ved at bede for dens Frugtbarhed — han var en bjærgsom Mand og nidkær for Kapitelstaksten. Alligevel har jeg Grund til at tro, at han ogsaa har følt noget andet ved at se »Landet dejligt staa med Frugt og Grøde«. Jeg ved, at han, der først skrev Salmer for den danske Kirke, tillige var den første, som digtede om det meget »lystige« Syn af sin Hjemstavns, Nordsjællands, Skove og Marker paa den Maade, som senere er bleven gentaget af saa mange. Jeg

tror ogsaa af Rytmen i hans Vers, f. Eks. netop i denne Salme, at kunne høre, at han har holdt af at lytte til Suset i en Kornmark og lade Blikket svinge med Agrenes Bølgelinjer. Og heri vilde jeg hellere end gerne følge ham; jeg vilde ønske, at jeg om Morgenen, naar jeg aabnede mit Vindu, over disse golde Tage kunde øjne en Strimmel af min Hjemstavns Grøde. Da jeg engang vendte tilbage efter en lang Fraværelse og skulde se at finde mit Hjem igen, fandt jeg det ikke, da jeg i Hovedstaden saa Folk gaa til deres Arbejde eller i Kirke eller til Teatret. Heller ikke, da jeg en Sommer lærte at lade Øjet ride hen over de jyske Aaser — det var herligt, men hjemme var det ikke! Men da jeg en Dag var kommen lidt paa Vildsti et Sted i Nordsjælland og ved Udkanten af en Skov traf en Mand og spurgte, hvor jeg kom ud, naar jeg fulgte Hegnet, og han svarede ganske tilforladeligt: »Paa Præstens Mark!« — saa vidste jeg jo, at jeg var hjemme. Der kommer jeg i Grunden altid ud! Underligt nok og bagvendt nok — men jeg maa jo sige det, som jeg føler det: naar jeg mærker, at min Virkekraft vokser ved Tanken om, at jeg har et Samfund i Ryggen, saa kommer den egentlige Styrkefølelse vist ikke fra Folket — det bliver enten en Masse for mig, eller, hvis jeg tager det personligt, en Aand, hvis Svaghed jeg alt for godt kender i mig selv — men

fra Landet, og det forekommer mig da, som om Danmarks Livskraft gav sig tydeligst til Kende i et Bøgetræ og i en Kornmark. I al Fald, skal jeg i min Stand og Stilling kunne bidrage noget til Landets »Frugt«, der jo ikke blot kan beregnes efter Kapitelstaksten, maa det være ved at indfange i min Sjæl Markens tunge Grøde og den salte Aande fra Havet. Havde jeg Danmarks Brudering — jeg mener en som den, hvormed Volmer bandt sig til Gurre eller Dogen i Venedig trolovede sig med Havet — jeg vilde kaste den i en sjællandsk Kornmark. Nu maa jeg nøjes med om Morgenen at snappe efter Luften i en Altandør og om Eftermiddagen maaske køre en Tur paa Cykel til Gentofte i en Fritime.

Men jeg har hjemme i et mere udstrakt Rige end Kongeriget København med Nordsjælland. Godt, at Salmen mindede mig derom, skønt jeg vel tør tro, at jeg endda ikke vilde have glemt det. Som Kongen af Danmarks Undersaat, som Borger i København og som det danske Sprogs Dyrker hører jeg hjemme i Danmark; som fri Aand tilhører jeg Sandhedens Republik. Ogsaa Salmisten synes at føle saaledes. »Lad Sandhed Fremgang faa!« beder han. Jeg tager ham paa Ordet, men jeg ved godt, at jeg gør mig skyldig i en Tilsnigelse. Naar Thomas Kingo, født under Chri-

stian den Fjerde, Biskop i Fyen under Christian den Femte, beder, at Sandheden maa faa Fremgang, mener han, at »den rette Tro«, den rene lutherske Lære, maa vinde Udbredelse, og — som det hedder i et andet Vers af den samme Salme — »det skinhellig' Pak med deres falske Snak i Grund forødes«. Det er da med andre Ord det samme, som om han sagde: »Herre! hold din Haand over den augsburgske Konfession, og lad ikke en Tøddel forandres i den een Gang fastslaaede Formel!« Det er et enevældigt eller, for at sige det rent ud, et barbarisk Sandhedsbegreb. Saaledes foreskrives der i den ægyptiske *Papyrus Prisse,* »Verdens ældste Bog«, at man i alt skal holde sig til »Sandheden« *(ma)* d. v. s. den godkendte Lære, »hvis Grænser ere satte. Tag ikke et Ord bort og føj ikke et Ord til; sæt ikke en Ting i en andens Sted; vogt dig for at aabenbare Skattene [eller »Spirerne«, altsaa Mulighederne til Nyudvikling] i dig selv, men lær efter de Vises Ord«. Saaledes tænker vi ikke. Vi beder ikke, at Sandheden skal staa stille, men, som Salmen lyder, at den maa gaa frem. Gud er Sandhed, men Gud er en levende Gud, og Sandheden lever, det vil sige udvikler sig. Thi hvor der ingen Udvikling er, er der Død. Hvad jeg for tyve Aar siden kaldte Gud og Sandhed, er ikke det samme, som jeg nu kalder saaledes. Hvad Menneskeslægten

for to Hundrede eller to Tusinde Aar siden forstod ved disse Ord, forstaar den ikke nu derved. Kristus har følt dette. Han siger ikke paa Ægyptisk: Jeg er »Sandheden« *(ma)*, men han siger paa Græsk: Jeg er »Vejen, Sandheden og Livet«. Det vil sige, Sandheden er en Udvikling og ikke en Glose; en Proces og ikke et Resultat, som man kan skrive paa en Papyrus eller i en Katekismus. Og han fortsætter, da han skal dø, og hans Disciple klager over, hvorledes de nu uden hans Vejledning skal kunne gribe det rette, med at befale dem at være ved godt Mod, thi Talsmanden, den hellige Aand, som Faderen vil sende i hans Sted, skal lære dem alle Ting og oplyse dem om alle Ting, som han har sagt dem. Hvor vilde han smile — som han smilede til hende, der gjorde sig Bekymring og Uro med mange Ting — hvis han da ikke vilde harmes, naar han saa dem, der møjsommeligt maa slaa efter i den store Bog for at lære, virkelig *lære*, hvad de skal tro og gøre, lige til om det sømmer sig en from Kristen at drikke et Glas Rødvin ved et Bryllupsgilde. Men for os nulevende er denne hellige Aand Livet i Kristendommens Gud. Thi ligesom Kristus, naar jeg vil gøre Alvor deraf, er Menneskens Søn og ikke andet, saaledes er Helligaanden Menneskens Aand og ikke en Due (atter Ægyptisk), hellig ved Tankens Klarhed og Viljens Renhed. Derved er Ud-

viklingen kommen ind i Kristendommens Gudsbegreb. Men mange Folk taaler ikke at tænke den Tanke og frygter for at se det, som de fremfor alt vil have paa det tørre, paa det flydende. Det er Folk, der ikke tør tro paa Menneskehedens Aand, naar Talsmandens Røst ikke mere taler ene som Præsten i Kirken, men lyder som et Kor af stridige Stemmer, der alle maa høres — endogsaa Piberens — for at Sandheden skal kunne »gaa frem« af dem alle. De lidet troende! De betænker ikke, at »gaar det over alle Bredde, Gud skal nok sin Sandhed redde«, og beder derfor hellere, at Sandheden skal staa stille, end at den maa faa Fremgang.

Fører jeg dette Begreb om den kæmpende og voksende Sandhed fra Betragtningernes ud i Handlingernes Verden og ønsker, at det maa bevise sin Kraft ved at omdanne Virkelighedens Forhold og Former, da gør jeg paa min Vis det samme, som naar Salmisten beder, at Sandheden maa »Retten møde«; thi Retten er Aftrykket af Sandhedens Udvikling i den ydre (»objektive«) Verden. Jeg maa bekende, at mange kan bede den Morgenbøn med meget mere Grund end jeg. Jeg skammer mig endda ikke saa meget for dem, der driver Politik, hvad jeg aldrig har gjort. Saa længe Retten ikke er fri, fordi det ene Parti sidder paa den, er jeg med til at skaffe den løs.

Naar den er bleven fri og kommer i Drift, lader jeg de professionelle Politikere om at holde Spillet gaaende, ligesom jeg ogsaa med roligt Sind kan se de professionelle Agitatorer holde Sandheden flydende og ikke altid finder det netop til at fortvivle over, naar f. Eks. en »radikal« Avis og en »konservativ« Folketaler haler i hver sin Side af Sandheden som et Par Katte i et Aaleskind. Men der er ogsaa uden for Politiken i vore Dage mange Mennesker, der arbejder, virkelig arbejder med Haand og Mund for en »Sag«, som paa et enkelt Livsomraade søger at hjælpe et nyt Moment i Sandhedens Udvikling til Virkelighed. Der er jeg til min egen Skam og Skade ikke med. Naar en Sjæl i personlig Hengivelse undfanger eller griber en Livstanke, kender jeg det Guds Rige, som ikke er af denne Verden. Men det er meget sjældent, jeg kan kende det igen i en Avis eller paa en Generalforsamling. Naar min Sag er bleven »en Sag«, er den netop ikke *min* Sag mere. Men jeg skammer mig derved og er glad, at ikke alle tænker som jeg. Thi Guds Rige kommer sikkert ikke, som Luther mener, uden vor Bøn, og der skal, ogsaa i en anden Mening end Ordsprogets, Hjælp til Guds Hjælp. Det er en Kælenhed i min Natur, en Slags Sygdom. Ligesom der er Folk, der er bange for Vandet, er jeg bange for Massen; jeg har General-

forsamlingsskræk, ligesom andre har Pladsskræk. Men vil nogen kalde det Dovenskab og forbandet Egoisme, kan jeg ikke modsige dem. Og det kan vel ikke undskylde mig, at der nutildags er Folk nok, som paa alle Omraader raaber med Guds Rige, som man raaber med Rejer.

Jeg maa da nøjes med det Møde mellem Sandheden og Retten, der foregaar i mit personlige Liv, i min Samvittighed. Du kalder det Samvittighed — hedder det i et tysk Skuespil, som gaar ud paa at forkynde Livets Pris (Sudermanns »Livet leve!«) — jeg kalder det Fællesskabsfølelse. Saamænd, der er noget om det. Folkets Røst Guds Røst. Er det, som jeg kalder min Samvittighed, ikke den personlige Genlyd — den »subjektive Resonans«, som man siger — af den Følelse for Sandhed og Ret, der har arbejdet sig frem i Slægten? Det er igennem min Samvittighed, jeg hænger sammen med det almene Liv. Jeg kan endogsaa i den faa en meget levende Følelse for Massen uden at gaa paa Generalforsamling. I denne Sammenhængsfølelse bliver min *Ret* til Livet til min *Del* af Livet, og jeg beder som i Salmen om »min Del med alle andre«. Jeg gør det jo allerede om Morgenen, naar jeg ganske ydmygt beder om Brødet med Urtekræmmeren og Havnesjoveren og faar Lyst til at fortjene det ved at se, at vi er flere, der er ude for

det samme. Jeg kan faa Arbejdshumør ved at se en rødhudet Droskekusk en graa Morgen trille fra Dampskibet, glad ved sin Fangst. Nu tjente han til Morgenkaffen! Jeg kan sommetider ordenlig trænge til at bade mig saaledes i det almene. Den Myrefølelse, der kan være saa uhyggelig i en stor By, kan ogsaa have noget opmuntrende. Der er meget smukt i Frederiksberg Have en Aften, naar der er fuldt af Mennesker. Det er morsomt at trille ud ad Strandvejen en Søndag, naar den blinker af Cykler som en Myresti. Man falder saa muntert ind i det hele og faar sin Del af Dagen og Vejen med alle andre.

Men jeg prøver saa at gaa videre ad denne Vej. I et lille indknebent Samfund, hvor man trænges om Brødet, er det en meget udbredt Uretfærdighed at misunde dem, man arbejder sammen med, ja der er Folk, som misunder deres Venner. Det er ret et Middel til at gøre Livet fattigt. Det er, som Goethe siger, den egenlige Egoisme. At en Mand, som vil have noget dygtigt ud af sit Arbejde, lever fordybet i sig selv og for sine egne Formaal, er ikke Egoisme, det skal han netop gøre. Men han skal smukt lade være at holde saaledes paa sit eget, at han ikke har Raad til at anerkende andre. Af alle Mennesker beundrer jeg mest dem, der er ganske umisundelige — jeg kender saadanne — det er

dem, der er de rene af Hjertet. Saa længe der er Misundelse i mig, har jeg ikke Ret i Livet og fortjener ikke min Del.

Kunde man saa naa saa vidt, at man anerkendte ogsaa sine Fjenders Ret! I en Avis læste jeg ved en meget højtidelig Lejlighed det Spørgsmaal: »Mon der gives synderligt ædlere Egenskaber end Solidaritetsfølelsen med dem, som man kalder sine Venner?« Jo, sikkert. Det er hverken »ædelt« eller retfærdigt at ofre, naar galt skal være, Sandhed og Ret, naar kun »min lille Hassan« bliver i Behold. Men det er retfærdigt at anerkende sine Fjender. Det er maaske endda ikke saa svært at indrømme den Nytte, de gør, dertil behøves i al Fald ingen Kristendom. Saaledes anerkendte Goethe »den Mands [han mente Kotzebues] Eksistens, der forfølger mig mest med Afsky og Had, som en nødvendig og sund Ingrediens i min egen« — jeg formoder af lignende Grunde, som jeg husker, jeg fik en Slags Respekt for de italienske Lopper, der bed mig netop paa Betragtningens Højdepunkter, f. Eks. i det sikstinske Kapel, ligesom for at minde mig om, at jeg kun var et Menneske. Jeg kan ad denne Vej komme saa vidt, at jeg maa tilstaa, at mine Fjender i Grunden er mine bedste Venner, fordi de viser mig mine Grænser — ja, jeg kan takke min bestandige Angriber, der har lavet sig et Vrængebillede

af mig, som han bekæmper, fordi han viser mig, hvor min Klarhed hører op, og Misforstaaelsen altsaa kan begynde. Men dette kan jeg meget godt gøre uden at unde mine Fjender deres Del, hvad jeg først kan, naar jeg vil forstaa dem. Det rørte mig, da jeg læste en personlig Redegørelse af en af mine jævnaldrende, en mistænkt »Kritiker«, at se, hvor vidt han var naaet med dette, hvordan han over for en Modstander, der havde vist den aabenbareste Vilje til at skade ham og den groveste Mangel paa Evne til at forstaa ham, ikke fik Fred, før han fik drejet og vendt ham saaledes, at den Side kom frem, hvorfra han netop havde faaet denne vrange Forstaaelse af ham. Det slog mig da, at vor Tid med dens mangfoldigt opøvede Evne og Vilje til at forstaa heri har en Mulighed for at opfylde den Fordring: Du skal elske dine Fjender! som f. Eks. Kingos Samtid ikke havde. Det maa unægtelig være frugtbare Aander, der kan finde en saadan kritisk Tankegang ufrugtbar. Det synes mig endogsaa, at den, der med disse Tanker kan ønske sig sin og andre deres Del af Livet, maa kunne komme Kærligheden nærmere end den, der beder: Forlad mig min Skyld, som vi forlader vore Skyldnere. Thi den, der tilgiver, sætter sig selv paa et højere Trin end den, der har Tilgivelse behov — hvad der kan give Anledning til megen Ukærlig-

hed og Hovmod — medens den anden, der forstaar, stiller dem lige.

Har jeg med disse eller lignende Tanker eller ogsaa uden Tanker, blot ved at bøje mig, som Salmisten bøjer sig for Solstraalen, rustet mig, ikke, som Kingo siger, til at byde Livet Godnat, men til at hilse det Godmorgen, da læser jeg altsaa min Avis med en god Samvittighed. Søger først Guds Rige og hans Retfærdighed, saa skal og alle disse Ting blive eder til Del — det er vel nok fremdeles et af de retfærdigste Ord, der er sagt i Verden.

Har jeg da ikke takket eller bedet til en personlig Gud i Himlen — jeg forstaar nu godt, at Jøderne vilde, at dette Ord ikke maatte skrives —, saa har jeg lovet mig til Livet. Og gør jeg ret Alvor af dette, saa føjer jeg ikke blot min Del ind i det hele, men driver min Vilje ind i Livets Vilje, Menneskeslægtens Udviklingskraft. Altsaa har jeg dog maaske lovet en levende Gud.

AFTEN

SOLEN *daler, Natten aander Taage*
Ud fra Østen over Vang og Vig;
Alting hviler, selv fredløse Maage
Dybt i Strandens Rifter skjuler sig.

Næppe Luftens matte Pulsslag bæver
I din lette Krone, stille Bøg!
Rank som Pillen Engens Damp sig hæver,
Og den er Naturens Offerrøg.

O hvor festlig, o hvor hellig-stille
Hviler alt paa Jord, i Luft og Hav!
Selv Gestalterne sig ikke skille,
Blandede i Natten, altings Grav.

Fantasien sagte Haabets Riger,
Dødens Afgrund lukker op, og brat
Ufødt Fremtid ned fra Himlen stiger,
Jordet Fortid op af Glemsels Nat.

Hist hvor Aspers Bladekuppel bæver
Over svundne Seklers Helteben,
Oldtids helligholdte Maner svæver
Rundt om mosbegroet Bavtasten.

Ærefrygt og hellig Gru hidvifter
Fra den gamle grønne Kæmpegrav,
Harpesælle Oldtids Storbedrifter
Gaar i Mindet over Jord og Hav,

Medens Himlen med hver venlig Stjerne
Nærmere mod Jorden synker ned
Og Forventningernes stille Fjerne
Træder i det virkeliges Sted.

O hvor bliver let, hvad mig nedtyngte!
O hvor lidet, hvad opløfted mig!
Hvad mig knused, hvad jeg tæt omslyngte
Er bortviftet som en Drømmesvig.

Hisset hvor, med hver en ustilt Længsel
Her, en evig Glæde bliver til,
Hist mig løfter af mit trange Fængsel
Fantasi ved helligt Tryllespil.

Gennem Stjerners gyldne Sæd jeg skrider
Som imellem Agrens Vipper her,
Medens Tid og Rum sig rundt udvider
Uden Bund og Bred for mit Begær.

Glæden, jeg i Tidens Hvirvler tabte,
Og som ved mit Savn blev dobbelt skøn,
Alt, hvad Kunstnern i Begejstring skabte,
Og som tændte Visdoms kolde Søn;

Hine sødt-indbildte Idealer,
Som i Samfund med Melankoli
Fantasi i Fremtids Skumring maler,
Og Forkrænkelighed lutres i —

Alt jeg finder, alt, med fuldendt Nøje
Hist i Ætrens Fredensocean.
Og jeg undres ej; thi Himlens Høje
Ere jo mit sande Fødeland.

Svarer mig, forklarte! Møder eder
Ikke hisset min Gestalt lig dem,
Natten her fra Dødens Grotter leder
Tit igen til deres elskte Hjem.

Schack Staffeldt.

At komme fra Thomas Kingo til Schack Staffeldt vil sige noget mere end blot at gaa de hundrede Aar ned i Tiden, som ligger imellem Kingos Død og Fremkomsten af Staffeldts Digt (i Aaret 1803). Imellem dette og Kingos

Salme er der ikke blot en Tidsforskel, Aandspræget i de to Digte er ganske modsat. Alene Titlerne er betegnende. »Den sjette Morgensang« — det er saa praktisk som et Salmenummer. »Aftenhøjtid« — det er en meget omfattende Betegnelse, det er saa rummeligt som en Himmelhvælving. Kingo er praktisk og populær, menigmandig, ogsaa i sin Udtryksmaade. Hans Sprog er dristigt og digterisk, men holder sig altid til Jorden, hans Billeder er frisk udrevne Stykker af Virkeligheden, de lugter af Muld, en Bonde kan forstaa ham. Staffeldt er rasende upraktisk; han bryder sig aabenbart slet ikke om at præge Tingene i sit Digtersprog saaledes, som de er, men lader dem ligesom med Forsæt fortone eller udviskes i et Tusmørke. Han er, som en af hans Beundrere har tilstaaet, »mystisk og upopulær«. Hvem kan kende den oehlenschlägerske Kæmpehøj, hvor de harniskklædte Kæmper hvile deres Bene, igen i staffeldtsk Aftenbelysning:

Hist, hvor Aspers Bladekuppel bæver
Over svundne Seklers Helteben,
Oldtids helligholdte Maner svæver
Rundt om mosbegroet Bavtasten —

selv om man nok ved, at Romerne »helligholdt« deres *manes*, og at »Aspen« rigtigt nok »bæver«,

selv om den ikke netop vokser paa Kæmpehøje.

Men ikke blot i Sproget er den ene lige saa vag og udflydende, som den anden er tydelig, stoflig. Der er den samme Forskel mellem deres Tanker. Kingos Tankeverden er lige saa fast og bestemt og bundet af Virkeligheden som hans Sprog; den er udpræget »endelig«. Selv naar han vil svinge sig til Himlen, forlader han dog ikke Jorden. Jeg kender intet Sted hos Kingo, hvoraf jeg sikkert kan se, at han har følt sig uden for Tiden og Rummet. »Abrahams Skød« er et Sted, en Egn af Himlen, hvor Tiden er et bestandigt Foraar, og hvor Jesus er Solen, i hvis Straaler han bader sig, medens hans Fjender maa blive ude, og Misundelsen er sat i Skammekrogen (»Avind skal staa fængslet i Vraa«). Det er ren Endelighed, Geografi og Historie. Det er ikke væsensforskelligt fra den nordiske Helts Forestilling om et Valhal, hvor han selv sidder paa Odins Bænk, og den overvundne Modstander gaar og fodrer Svinene. Man mindes om, at ligesom der var en Tid, da Amerika ikke var opdaget og Himlen en uhyre Tøndehvælving, saaledes var paa den samme Tid den indre Verdens Uendelighed et uopdaget Land. Man kendte ikke Ordet og kunde ikke tænke Tanken. I de hundrede Aar mellem Kingo og Staffeldt gjorde man

her i Landet denne Opdagelse. Den protestantiske Mystik, man kalder Pietismen, vilde som al Mystik sanse, »smage« Himlen her paa Jorden. Medens Kingo vanskeligt kan forlade Jorden, kan Brorson det. Mange af hans Salmer er virkelig »Fuglespring op under Herrens Himle«. Han føler gennem »Tidens Aandedrag Evighedens Luft og Smag«. Og i den poetiske Følelses Nybrudstid i Slutningen af det attende Aarhundrede, da Sjælen paa alle Omraader søgte at overvinde sine Skranker, lærte man ogsaa at føle for »det uendelige i Naturen«. Aaret før Staffeldts Digt havde den unge Adam Oehlenschläger i »St. Hansaftenspil« fremstillet Modsætningen mellem Dagens Larm (»Endeligheden«) og Nattens Stilhed (»Uendeligheden«), som han kunde føle det en Sommeraften i Dyrehaven, og i en ensom Skikkelse, Jægeren, der kun gider levet med sig selv og helst færdes om Natten, foregrebet Aanden i Staffeldts Digt.

At gaa fra Kingo til Staffeldt vil da sige at gaa fra det fast begrænsede til det uendelige. Naar jeg læser den ene, er det, som naar jeg om Morgenen lukker Lyset og Livet ind i min Stue, men at læse den anden er som en sildig Aften at aabne sin Altandør imod Stjernehimlen. De er som Dag og Nat eller som Morgen og Aften.

Det vil sige, jeg kender vistnok en anden Aften end Staffeldts. Da Goethe om Aftenen den 6. September 1780 var i Jægerhytten paa Gickelhahn, det højeste af de skovbevoksede Bjerge ved Ilmenau, skrev han til Fru von Stein: »Himlen er ganske skyfri, og jeg gaar nu ud for at glæde mig over Solnedgangen. Udsigten er stor og simpel. — Solen er nede. Nu er Egnen saa ren og rolig og saa uinteressant som en stor, skøn Sjæl, naar den føler sig allerbedst til Mode. Naar der ikke hist og her steg nogle *Vapeurs* i Vejret fra Milerne, var den hele Scene ubevægelig.« Siden skrev han med Blyant paa en Væg i Hytten:

Ueber allen Gipfeln
Ist Ruh,
In allen Wipfeln
Spürest du
Kaum einen Hauch;
Die Vögelein schweigen im Walde.
Warte nur, balde
Ruhest du auch.

Dette er virkelig »stort og simpelt« og »rent og roligt«, fordi det, som Goethe saa fortræ udtrykker det, er »uinteressant«, det vil : uden personlig Bevidsthed (»Subjektivitet«). I er Naturen selv, der udtaler sig eller, for at

trykke det ganske nøjagtigt, udtoner sig, gør sig færdig. Det fuldender Naturen. Hvor det sidste Suk af Vinden, den sidste Fuglestemme slipper, fortsætter Mennesket og siger det sidste Ord. Det er det højeste, Kunsten kan naa: Naturen fatter sig selv i Mennesket. Og med en saadan Sikkerhed er dette sidste Ord her sagt, som om Digterens Sprog ikke mindre, men meget mere end Fuglenes og Vindens var Naturens eget Sprog. Digtets Grundstemning ligger i Ordet Ro; man kan ikke uden at forvanske dets Mening sætte Fred i Stedet; thi Fred betyder den Tilstand i Sjælen, at den har søgt og fundet Hvile, det er et subjektivt Ord, men Ro er objektivt og betegner den Tilstand i Naturen, at Bevægelsen er ophørt. Goethe vil da ikke sige, at hans Sjæl har fundet eller venter at finde Fred, men at den kender eller aner en Tilstand, hvori al Bevægelse er standset. Men nu er der vel ikke noget andet Sprog i Verden, hvor det Ord Ro i den Grad siger, hvad det skal, som i det tyske *Ruh* — det er vel derfor, at Digtet ikke kan oversættes. Der er et Rung deri, som gør alle Aftenklokker overflødige. Det betegner derfor paa en uopnaaelig Maade Goethes Stemning og Standpunkt den Efteraarsaften, da han paa Højden af sit Liv roligt kunde tænke paa — som han to Maaneder

senere skrev til Lavater — at »den Tid kommer dog snart, da vi skal henvejres, vende tilbage til de Elementer, hvoraf vi er taget«.

Det er nu ikke for meget sagt, at kun een eneste Gang er denne Stemning blevet udtrykt paa den Maade, at det er Naturen selv, der taler sig til Ro i den menneskelige Bevidsthed, nemlig i Goethes Digt. Sikkert er det da, at i Staffeldts Digt er det ikke Naturen, der taler i Digteren, men Digteren, der taler om Naturen. Medens Goethe af sit Digt uddriver de »Vapeurs«, der maaske først ledte hans Stemning hen paa den Henvejrelse, som han udtrykte i Naturtoner, former Staffeldt af Taagerne paa Engen en Alterrøg og gør Naturen til en Tempeldekoration for deri at berede sin Sjæl en østerlandsk Aftenhøjtid. Og saaledes laver vi os gerne Naturscener til Underholdning for vor Sjæl; ogsaa Goethe gør det jo, naar han i Brevet, han skrev før Digtet, udmaler »den hele Scene«. Hvor vanskeligt det er at glemme sig selv, som han har gjort det, da han med en usynlig Haand skrev Indskriften paa Væggen, viser paa en meget slaaende Maade et Vandrervers, som Holger Drachmann skrev en Septemberaften i Tyskland, og som de fleste af os vist vil finde meget menneskeligt, og Goethe sikkert vilde have fundet alt for menneskeligt. Det er i

Modsætning til Staffeldts Ode — hvad efter Goethes Ord et lyrisk Digt altid bør være — »kun et Pust« og lyder saaledes:

Alle Klokker bringer fjernt
Bud fra gamle Dage,
Alle Blomster vender sig
Og ser med Suk tilbage.

Hjertegræsset skælver svagt
Under Aftnens Brise.
Stille, Hjerte! skælv ej du
Som denne lille Vise.

Saaledes kunde Naturen maaske nok udtrykke sig, hvis den var landflygtig fra sig selv, og hvis den skrev smaa Viser. Men her er slet ikke noget at slaa sig til Ridder paa. Saadan gør vi alle. Vi gaar ud for at lytte til Naturens Tale og lader os saa trække Sjælen ud af Livet af den første den bedste Kirkeklokke. Vi vil tænke Naturens Tanker — hvad vi først kan gøre ret uforstyrret, naar vor Hjerne har givet sin sidste Marv til en Rosenbusk paa vor Gravhøj — og har fuldt op at gøre med vore egne. Vi vil have Ro og maa være glade, om vi blot kan finde Freden.

Ære være Kirkeklokken! Den giver Fred. Saadan en lille Landsbykirkeklokke er vistnok ikke videre dybsindig. I Grunden er den maaske blot

som Degnen i Kirken: den præker ikke selv, men den siger Amen. Det kunde jo endogsaa være — jeg mener, det kunde jo tænkes, skønt naturligvis ikke her i Landet — i al Fald ikke efter Systemskiftet — at Degnen en Dag ikke havde faaet rigtigt fat paa Præstens Præken; men det har intet at sige, derfor bliver hans Amen lige oprigtigt og lige fyldestgørende: Se saa, nu er vi færdige, og nu kan I gaa hjem! Saaledes Kirkeklokken. Den fuldender ogsaa Naturens Tale ligesom Goethes Digt, paa sin Maade, nemlig ved at oversætte den i Menneskesproget. Naar Naturen udaander sit dybe *Ro,* som ikke alle Sjæle kan fatte, synger Klokken mildt og venligt sit: Fred være med Eder! Den fortolker Naturen som Præsten Biblen og bliver ikke træt af at indprente: »Har I nu forstaaet det rigtigt? Dette er Meningen: Lykkeligst at hvile paa er fuldendte Gerning. Andet maa vi ikke gøre os Tanke om.« Næppe er Solen gaaet ned, og Natten har begyndt sin Tale, før den lille Klokke falder i med sin personlige Tilslutning: Ja vist saa! ja, det er netop ogsaa det, jeg mener.

Dette er den Aftenfred, som vi alle kender. Det er Sjælen i de allerfleste Aftensange, som er skrevet i Verden fra Alkmans gammelgræske »Nu Bjergetinderne sove og Vildtets Kløfter hvile« til Paul Gerhardts tyske »Nu hvile alle Skove« og

Ingemanns »Fred hviler over Land og By«. Det bestandige, i de ældste af dem gerne underforstaaede, Omkvæd er: Og nu kan ogsaa du hvile. Ganske særlig synes vi Danske, at denne idylliske Stemning er den danske Sommeraftens, og at Ingemann er dens Digter. Der er vel heller ingen, der har kunnet svare paa Naturens Ro med en saadan Sjælefred som han:

Slut Fred, o Hjerte! med hver Sjæl,
Som her dig ej forstaar.
Se, over By og Dal i Kvæld
Nu Fredens Engel gaar.

Der er i denne Stemning intet, som gør os fremmede for Dagens Liv, tværtimod, den binder os dertil, idet den paa en inderlig Maade bekræfter eller besegler det. Det er Dagens Sjæl, der endnu dvæler. En saadan Aften gør os ret hjemme paa Jorden; enhver Dansk har set, hvordan et Landskab, der i det flade Lys synes os udtryksløst og uden Profil, kan faa Sjæl og Spil i Aftensolen, og følt, hvordan en Egn, der om Dagen syntes kold og ligesom ubeboet, kan tilsmile en hjemligt under Aftenens skraa Belysning. Hvis man i denne Stemning føler Længsel, er det paa en underlig Maade, ligesom naar man føler Hjemve midt i sit Hjem, ikke efter noget fjernt, men

efter en endnu inderligere Nærhed. Kierkegaard kalder det træffende »en autoktonisk Hjemve«, en Længsel efter Jorden som det Sted, man er kommen fra, og taler om denne Stemning med Ord, der viser, at ogsaa han har ladet sig friste, som han siger, af Sommeraftenens Idyl. I alle sine Former, fra de vulgæreste — de mætte Mavers Eftermiddagsvelvære — til de sublimeste — de fromme Sjæles Aftenfred — lærer denne Aftenfølelse os at elske Livet, at hygge os paa Jorden. Kobrølet og Kirkeklokken vækker hver paa sin Vis en Følelse af Fyldestgørelse hos os. Har man begyndt sin Dag med at love sig til Livet, saa er der i en saadan Aften vel Grund til at takke.

Jeg skal vel vogte mig for at lade ophøjet over denne Følelse, som om jeg skammede mig ved at dele den med Flertallet af mine Medmennesker. Tværtimod: det er den, jeg kender bedst, og hvorved jeg føler mig lykkeligst en Sommeraften mellem Køer og Kirketaarne eller om Vinteren, naar man efter Dagens Arbejde sidder kønt sammen i Stuen »som Fugleunger paa Grene«. Men jeg tror ikke, det er Livets Mening, at den lever bedst, som altid føler sig lykkelig. Jeg har, fra jeg var Barn, som vel de fleste Børn, haft meget ondt af den, »der har slet ingen Ven og sidder ved Kvæld alene«, og tror nu at have

saa megen Forstaaelse af ham, at jeg kan tale med om ham. Med ham holder jeg min Aftenhøjtid.

Jeg gik en Aften paa Strandvejen i en af Landliggerbygderne i Nordsjælland. Oppe paa en Skrænt, der var bevokset med spredte Træer og højt Græs, havde et Selskab slaaet sig ned. Det var en københavnsk Skønhed, som jeg kendte af Udseende, omgiven af en Hofstat af Veninder og — efter Udseendet mest halvgamle — Herrer og store Hunde. Hun var helt klædt i hvidt, jeg tænkte mig, at hun havde valgt sig netop dette Sted midt paa den grønne Skrænt at sidde paa — af samme Grund, som hun formodenlig havde valgt sine Veninder — fordi hun vidste, det var en Baggrund, der klædte hende. En af Herrerne sagde en Morsomhed, den hvide Dame lo højt. Det slog mig, at det lød stygt, der var noget offenligt over den hele Scene, som gjorde ondt i den uskyldige Aften. Jeg kom ad en Omvej til at tænke paa et Digt af Schack Staffeldt, som jeg kendte. Det begyndte: »Jeg sad paa Skrænten ved Sundets Bred«; jeg kunde ganske levende genkalde mig dets Stemning. Det var en ensom Mand, der følte sig fremmed i Dagens Liv og sky for de højrøstede Stemmer, og som syntes, at han først ret fandt sig selv, naar Solen var

gaaet ned, og der blev ligesom »en anden Natur«, som han kaldte det, omkring ham. Hvad han da følte, var dog ikke Fred, men Længsel derefter; thi Fred — sluttede han — kender jeg ikke, førend jeg drager Himlene ned. Jeg havde maaske ikke altid forstaaet dette Digt, »Indvielsen«, rigtigt, jeg mener: med Hjertet; nu syntes jeg, jeg forstod det. Siden læste jeg paa ny hans »Aftenhøjtid«.

Det er klart, at den, der kan udtale sig saaledes, som Staffeldt gør i disse Digte, er en ensom Mand. Men det er ogsaa klart, at han er det, ikke saa meget fordi han føler sig forladt af Mennesker — var han det, vilde han vel klage derover, hvad han jo slet ikke gør — som fordi han selv af fri Vilje har forladt deres Selskab. Han »har slet ingen Ven«, men han bryder sig heller ikke om at have nogen. Det er der nu straks en hel Del Mennesker, som ikke kan forstaa. Der er mange Folk, som slet ikke kender til at være ene — jeg siger ikke, at de hader det, thi for at kunne hade noget maa man kende til det, men de kender slet ikke den Tilstand. Selv naar de er mest alene, er de derfor ikke ensomme. De har vænnet sig saaledes til at tænke, tale, føle og handle i Samfund med andre, at der altid hænger ligesom en Lugt af Masse ved dem. Jeg tror, at selv om man flyttede dem til Robinsons Ø,

feteret, prostitueret sig, naar galt skulde være, for alt Folket, det skal han have Tak for, derfor kan han godt have været ensom. Men jeg kan ikke lide, at der var en lang Tid af hans Liv, hvor han ikke var det, fordi han ikke kunde finde sig selv for den anden, »Grundtvig«. Man kan ikke forstaa, at den store, gamle Mand kunde gaa hen og blive Grundtvigianer. Det er en Livsbetingelse for Grundtvigs Lære, at den søger Ensomheden. De bedste af dens Mænd, jeg kender, er dem, der staar paa Grundtvigs Stol om Dagen og læser Søren Kierkegaard eller Paludan-Müller om Aftenen.

Den mest afgørende Modsætning til ensomme Mennesker er dog ikke de aabne, men de offenlige. Man taler om offenlige Personligheder, og det maa kunne være haardt nok at skulle være offenlig Personlighed i et lille Samfund. Men det maa være meget værre at være et offenligt Menneske. Der gives saadanne, baade i og uden for de Klasser, jeg har nævnet, baade i det offenlige og det private Liv. Der er mange Privatfolk, som er i udpræget Grad offenlige. Familielivet har sine »offenlige forlovede«, som Søren Kierkegaard og mange andre har beskrevet; det er dem, der gør en Juleudstilling af Afrodites Gaver, og som ikke, som man siger, kan »være« for hinanden. Der er ogsaa Folk, der er offenlig gifte, i hvis

Forhold der ikke er noget andet skjult, end hvad de, ofte endda daarligt nok, gemmer bag Sengeforhænget. Man har offenlige Kvinder — Stakler, som maaske tit kan føle sig frygteligt ensomme — og mener, at Samfundet kræver dem. Men Samfundet kræver ogsaa nu til Dags en Del offenlige Mandfolk. Der gives f. Eks. i vore Dage en Mængde offenlige Penne. Den Skribent, som blot er populær, for Folket, bliver med det samme vulgær, for Pøbelen. En offenlig Forfatter er ikke den, der giver sig selv og sit Væsens Hemmelighed uforbeholdent hen i sit Værk; han er en Kunstner, for en Kunstner er en Mand, der forstaar at sige skjulte Ting paa en forstaaelig Maade. Men netop den, der intet røber, andet end at han intet har at røbe, er offenlig. Han er saa bar, at man blues ved det. Hertil hører naturligvis en Del Journalister — især de navnløse — men ogsaa mange andre, Romanforfattere, populærvidenskabelige Skribenter, der skriver om alt, hvad den ærede Samtid behøver, om Aandsheroers og Bukseknappers Udviklingshistorie i samme Aandedrag og paa samme Maade, Folk, som aldrig i deres Liv har sagt et ærligt Jeg, men som med deres idelige »Vi mener« eller »Vi ville nu gaa over til«, viser, at de i Grunden intet mener, og med alle deres Overgange ikke kommer nogen Steder hen. Det er de rette offenlige Mænd.

feteret, prostitueret sig, naar galt skulde være, for alt Folket, det skal han have Tak for, derfor kan han godt have været ensom. Men jeg kan ikke lide, at der var en lang Tid af hans Liv, hvor han ikke var det, fordi han ikke kunde finde sig selv for den anden, »Grundtvig«. Man kan ikke forstaa, at den store, gamle Mand kunde gaa hen og blive Grundtvigianer. Det er en Livsbetingelse for Grundtvigs Lære, at den søger Ensomheden. De bedste af dens Mænd, jeg kender, er dem, der staar paa Grundtvigs Stol om Dagen og læser Søren Kierkegaard eller Paludan-Müller om Aftenen.

Den mest afgørende Modsætning til ensomme Mennesker er dog ikke de aabne, men de offenlige. Man taler om offenlige Personligheder, og det maa kunne være haardt nok at skulle være offenlig Personlighed i et lille Samfund. Men det maa være meget værre at være et offenligt Menneske. Der gives saadanne, baade i og uden for de Klasser, jeg har nævnet, baade i det offenlige og det private Liv. Der er mange Privatfolk, som er i udpræget Grad offenlige. Familielivet har sine »offenlige forlovede«, som Søren Kierkegaard og mange andre har beskrevet; det er dem, der gør en Juleudstilling af Afrodites Gaver, og som ikke, som man siger, kan »være« for hinanden. Der er ogsaa Folk, der er offenlig gifte, i hvis

Forhold der ikke er noget andet skjult, end hvad de, ofte endda daarligt nok, gemmer bag Sengeforhænget. Man har offenlige Kvinder — Stakler, som maaske tit kan føle sig frygteligt ensomme — og mener, at Samfundet kræver dem. Men Samfundet kræver ogsaa nu til Dags en Del offenlige Mandfolk. Der gives f. Eks. i vore Dage en Mængde offenlige Penne. Den Skribent, som blot er populær, for Folket, bliver med det samme vulgær, for Pøbelen. En offenlig Forfatter er ikke den, der giver sig selv og sit Væsens Hemmelighed uforbeholdent hen i sit Værk; han er en Kunstner, for en Kunstner er en Mand, der forstaar at sige skjulte Ting paa en forstaaelig Maade. Men netop den, der intet røber, andet end at han intet har at røbe, er offenlig. Han er saa bar, at man blues ved det. Hertil hører naturligvis en Del Journalister — især de navnløse — men ogsaa mange andre, Romanforfattere, populærvidenskabelige Skribenter, der skriver om alt, hvad den ærede Samtid behøver, om Aandsheroers og Bukseknappers Udviklingshistorie i samme Aandedrag og paa samme Maade, Folk, som aldrig i deres Liv har sagt et ærligt Jeg, men som med deres idelige »Vi mener« eller »Vi ville nu gaa over til«, viser, at de i Grunden intet mener, og med alle deres Overgange ikke kommer nogen Steder hen. Det er de rette offenlige Mænd.

— eller jeg har i al Fald ikke forstaaet hans Tale: der er maaske lunere, mere menneskevarmt i Kirken nu, men der har været højere til Loftet før. Paa Staffeldts Tid, da baade Kunst og Videnskab gik i det ubegrænsede, da Religionen paa ny blev sig bevidst som Sans og Smag for det uendelige, da havde jeg vel vidst, hvad Uendelighed var. Men nu! Naar jeg nu læser Staffeldts Digt, er det saa virkelig, som om jeg først ret kan trække Vejret? Er det første Indtryk ikke meget snarere, som om jeg tabte det i et fremmed Element — som en Fisk paa Landjorden? Eller som om jeg følte Jorden vige under mig og hævedes i en Luftkugle op i »Æteroceanet«, han taler om, hvor han maaske er en forfaren Skipper, men jeg en modvillig og frysende Passager? Skal jeg da lære den Følelse fra ny som en Skoledreng et nyt Sprog? Eller er det maaske Løgn og Blendværk og den hele Ballon bare Luft og Papir, en Papirsdrage, som den Kritiker, der har villet gøre ham forstaaelig for Nutiden, kalder det. Men det kan jo ikke være Løgn. Den Mand, der har skrevet det Vers:

O, hvor bliver let, hvad mig nedtyngte,
O, hvor lidet, hvad opløfted mig!
Hvad mig knused, hvad jeg tæt omslyngte,
Er bortviftet som en Drømmesvig —

han har virkelig følt sig uden for Endeligheden. De Ord lyver ikke. Lad mig da se, hvor meget af hans Aftenhøjtid jeg kan forstaa uden at fornægte min Tid og mig selv, og om jeg overhovedet kan faa Del i den Fred — eller Fredløshed — som han lover. —

»Solen daler« — selv den, der slet ikke forstaar sig paa den Kunst at læse Vers, vil faa et Indtryk af, at nu maa man sænke Stemmen. Kingos Morgensang fordrer ved selve sin Rytme — den er i den stigende Takt, som i Verslæren kaldes Iamber — en munter og bestemt Tone, det gælder, som han siger, at komme »frisk op« og »lade Stemmen klinge«. Staffeldts Digt, der er skrevet i det dalende Versemaal, der hedder Trokæer, paabyder alene ved Ordenes Fald Tavshed. Det er ganske simpelt, det kan enhver forstaa: Dagen »gaar med raske Fjed« — Aftenen »sænker sig stille ned«.

»Natten aander Taage ud fra Østen over Vang og Vig« — jeg sidder altsaa ved Stranden med Ryggen imod Solnedgangen, ikke ved Havet selv, i al Fald ikke ved Vesterhavet, der næppe nogensinde vilde give dette Indtryk af Hvile, men ved en Indskæring af Vandet, en Fjord maaske eller et Sund. Det giver en anden Stemning, end om jeg som Ingemann kunde nyde min Aftenhvile

ved en Indsø, som rundt omkring er omgivet af Skove. Her er Hvile, men tillige Aabenhed. Det er ogsaa noget andet, end om jeg som Goethe staar paa et skovbevokset Bjærg og ser de omkringliggende Tinder slutte Kres om mig. Dette lukkede er da ogsaa ejendommeligt for Goethes Digt, det er netop, som om Naturen lukkede sig over ham eller i ham. Det er i en enestaaende Grad færdigt. Der er noget af dette rolige Indlands-Gemyt i al hans Lyrik, Sindet bølger ikke ud i det ubestemte, men slutter sig fast og sikkert om sit velerhvervede Eje. I en Del af den danske Digtning, ingenlunde i den hele, og i fortrinlig Grad kun i den nyeste, hvor Havet først ret er forstaaet, er der mere af det havaabne. Man mærker, at det er Aander, der har meget vanskeligt ved at blive færdige. Her hos Staffeldt synes det i al Fald, som om Havets Nærhed har hjulpet til at aabne hans Sind for det ubegrænsede.

Her er heller ingen Lyde, som binder ham til Jorden, ingen Aftenklokke, ingen Fugle »tier i Skoven«. Der kan være noget meget fredeligt ved at se blot en Krage flyve imod Skoven, naar det begynder at blive mørkt. Den er færdig, den flyver maaske til sit Hjem, tænker man — ogsaa du har et Hjem at gaa til. Hos Staffeldt er der ingen saadanne Fugle, kun en Maage paa Strandbred-

den, men den har intet Hjem at søge til, den »skjuler sig«. Det virker uhyggeligt, i al Fald slet ikke fredeligt. Er det, fordi man forstaar, han selv er en saadan fredløs Fugl, der bruger Mørket til at skjule sig? Eller er det, fordi man allerede nu aner, at i den »Aften«, hvorom her er Tale, har Spurvene søgt deres Reder og Rævene deres Huler, men Sønnen af Mennesker har ikke det, hvortil han kan hælde sit Hoved?

Saa begynder Aftenhøjtiden. Maaske han nok arrangerer Scenen lidt som ovenfor nævnt, som et Tempel for Uendeligheden. Det er vel ogsaa rigtigt, at Staffeldts Aftenandagt er lige saa østerlandsk: formløs og ubegrænset, som Goethes er græsk: fast og sluttet, hvis det da ikke efter det foregaaende var lige saa rigtigt at sige, at den ene var dansk og den anden tysk. Men nok derom! Da det er blevet saa mørkt, at man ingen Enkeltheder (»Gestalter«) ret kan skelne — en Fornemmelse, der kan være ganske uhyggelig, fordi Sindet da mister sine tilvante Holdepunkter og i det hele slipper sit Tag i Virkeligheden, men hvorved Staffeldt synes ret at kro sig som en Ugle — begynder Fantasien »sagte« sit Arbejde for at lukke Døren op til Uendeligheden.

Jeg ser nu godt, at det i og for sig ikke kan hjælpe mig meget, at jeg af dette Digt tydeligt kan se, hvorledes det for hundrede Aar siden

kunde lykkes for en ensom Mand paa en stille Aften at slippe ud af Livet og ind i Uendeligheden. At man fortæller mig, at jeg for at faa en Forestilling om det ubegrænsede skal henvende mig, som Staffeldt her gør det, til Tiden og Rummet, at de skal »udvide sig« efter mit Ønske, giver mig endnu kun et meget skematisk Begreb om Uendeligheden. Hvad kan det i det hele nytte nogen at vide, hvordan en anden har baaret sig ad, naar han ikke selv kan gøre det? Trænger jeg, som Staffeldt, til at føle Tilværelsens Uendelighed, er det dog ikke sikkert, at jeg kan tilfredsstille min Trang paa samme Maade. Jeg ser nok, at ogsaa jeg maa snige mig ind i Uendeligheden som han, men i min egen Kappe.

Jeg vilde da ikke som han først paakalde »Fremtiden«. Man kunde tro, at Digteren her ikke var ganske ægte, men — ved Modsætningen »ufødt Fremtid«–»jordet Fortid« — gjorde sig skyldig i, hvad man i Kunstsproget kalder »en Antitese«, altsaa en Kunstmodsætning, som kun er til for Tanken, men hvori der ingen Virkelighed er. Der var maaske ogsaa dem, der vilde mene, at Staffeldt her har skrevet saaledes, fordi hans unge Medbejler, Oehlenschläger, Aaret før havde skrevet det samme paa en simplere Maade i en Aftenstemning i »St. Hansaftenspil«: »Det svundne og det kommende hæver sig — Det nærværende ubemærket dør —

I Ubetydelighedens Slør«. Men Staffeldt er sikkert ægte nok, og det er blot mig, som ikke kan følge ham. Jeg ser jo nok, at han ikke tænker paa sin Fremtid her paa Jorden, hverken som Digter eller som Embedsmand (hvad han jo ogsaa var); det vilde da ogsaa være en meget urimelig Maade at opnaa en Følelse af sin Uendelighed paa, hvis man om Aftenen satte sig til at spekulere paa, hvad der netop satte Grænser for ens Liv om Dagen. Det er sikkert heller ikke Haabet om Menneslægtens Fremtid, der trøster ham, saaledes at han fra Tanken om en kommende Guldalder i 1903 eller 2903 eller et hvilket som helst andet Anno i Kalenderen kunde vende styrket tilbage til det Vredens Aar 1803, hvori han digtede. Jeg ved ikke, om saadanne Foregribelser nogensinde har kunnet give nogen den Trøst, her tales om, i al Fald er det min Fantasi umuligt saaledes at krebse sig ind i Uendeligheden. Men det er hverken sin egen eller hele Menneslægtens borgerlige Fremtid eller nogen anden Udvikling af et Guds Rige her paa Jorden, som Staffeldt tænker paa. Han tænker paa det Borgerskab, der er i Himlen, hvad enten det nu er det, som blev ham tilsagt i den Trosbekendelse, han døbtes paa, eller, hvad der efter Mandens hele Tænkemaade er det rimeligste, det Liv »efter Ideer«, som Platon taler om. I begge Tilfælde formaar jeg ikke at følge ham.

Det er mig ingen Trøst at faa at vide, at den Befrielse fra min Begrænsning, som jeg søger, er oven over Skyerne, uden for Livet. Jeg formaar ikke at hæve mig saaledes over mig selv, at jeg »lutret« for »Forkrænkelighed« — som en »Engel« eller som et »Ideal« — ser ned paa mig selv som en Stjerne eller — som Staffeldt i sin sidste Strofe — gør mig til en levende Genganger for at omgaas Aander. Paa denne Maade kan jeg ikke springe ud af Livet, uden denne Forkrænkelighed vilde jeg ikke være jeg, men et fremmed Væsen, i Livet selv vil jeg befri mig for dets Begrænsning. Det hjælper da ikke, jeg paa denne Maade søger at storme Uendelighedens lukkede Dør, jeg slipper ikke ind, min Tanke glider af som en Fugl paa en Rude.

Lad mig da blive paa Jorden og se mig om efter et Holdepunkt. Staffeldts Digt byder mig straks et, Kæmpehøjen. Det forstaar jeg. Skal den nulevende Slægt overhovedet kunne have denne Følelse af, at Tiden udvider sig, saa lad den søge mellem Gravene. Hvilket Perspektiv aabner ikke Kæmpehøjen! Der er vel ikke en Mark saa flad, uden at den kan faa Dybde og Betydning af en gammel Gravhøj — det vidste f. Eks. Lundby. Det er sandt: »Der sad i fordums Tid« kan være en meget munter Vise. Det er meget menneskeligt at fortsætte: Og nu sidder jeg her, og

Gudskelov jeg ikke ligger dernede! Men det kan dog ogsaa være en helt sørgmodig Melodi: »Ved Lejre græsse nu Faar paa Vold — hvor fordum Kæmperne drukke« — det er til at faa Graaden i Halsen over. Jeg kan faa Fortidsfølelse ved at se et Egetræ, aldrig ved en Bøg, der altid synes mig at være jævnaldrende eller dog at høre til samme Slægt som jeg, medens Egen altid er fra Fortiden. Eller ved et gammelt, rødtaget Hus i Byens Udkant, der staar for Fald mellem Nybygningerne. Eller ved at staa foran et forfaldent Slot, hvor Døren staar aaben, saa jeg kan se Forstuens Tavl af sorte og hvide Fliser. Havde blot den Dør været lukket — jeg havde maaske slet ikke følt noget. Nu ser det ud, som om en eller »noget« var gaaet ud og ventedes tilbage, men det kommer aldrig mere tilbage. Der kan sikkert følge en stærk Fornemmelse af Uendelighed med denne Følelse for Fortiden, der kaster ligesom et Blink tilbage i Mørket og viser, hvor smal en Strimmel af Livet det er, som nu ligger i Lyset. Men det behøver vel ikke at være Tilfældet, det historiske Gys, der løber en koldt ned ad Ryggen paa Steder, hvor Livet før har været, men nu er borte, og den dermed beslægtede historiske Fantasi — for Tydeligheds Skyld kunde man her i Landet kalde den den oehlenschlägerske — er enten blot billeddannende og virker underholdende, eller den

ægger ved Modsætningen Livsfølelsen frem. Oehlenschläger selv bruger det betegnende Udtryk, at den kildrer. Det kildrede ham at tænke sig, at paa disse Stene havde de haardføre Kæmper søgt Hvile efter Kampen, eller at Maanen, der staar der mellem Bøgene, for tusinde Aar siden havde skinnet netop i samme Stilling i et Par forgrædte Øjne. Sibbern mente ogsaa paa denne Maade at kunne faa en Forestilling om Livets Veksling i Naturens Uforanderlighed. Paa denne Brink, siger han, stod maaske for tusinde Aar siden en ung Kæmpe, her gik han ned og skyllede sit Skjold i Furesøen. Mig er det ikke muligt ad denne Vej at bringe noget ud af en Kæmpehøj — det bliver bare Billeder, som jeg endda tror en dygtig Illustrationskunstner kunde gøre meget bedre.

Derimod tror jeg nok, at Nutiden har en historisk Sans, som giver et dybere Indtryk af Livets Uendelighed, end tidligere Tider kendte. At vi ved saa meget mere (f. Eks. at Dysserne ikke var Tingsteder og Kæmperne ikke sad paa Stenene) kan vel ikke alene gøre det, men der leves nutildags af mange Mennesker med en meget stærkere og især inderligere Bevidsthed om Fortiden end tidligere. Vor Tids historiske Sans viser sig ikke ved, at Perspektivet ud i Fortiden aabner sig som et Glimt, der pirrer Fantasien, men ved, at det bestandig staar aabent og ikke, selv om man vil

det, kan lukkes igen. Tit er det, som om det drager Sjælen med sig. Forestillingen om Fortiden, siger den tyske Romantiker Novalis, lokker os til at dø, at hensvinde. Flere af os, hvis Dannelse er udpræget historisk, kan føle Historien leve, virkelig leve, i sig. Man kan, naar man først en Gang er bleven opmærksom derpaa, kende sin Slægts, sin Races, sit Folks Liv i sit eget; allerede det giver en egen, til Tider ikke helt hyggelig, Følelse af Livets Uendelighed. Mange har en Evne til at gøre sig samtidig med alle Tider eller til at lade sig formelig besætte af en svunden Tid, med hvis »forklarede Aander«, som Staffeldt siger, de omgaas som en Genganger fra deres egen Tid eller som en genbaaren fra den, der er svunden. Er det ikke uendelige Mennesker, saa kan man være vis paa, at det er til Gavns ensomme Mænd.

Der er et bekendt Ord af Novalis: »Det er en ensom, sorgfuld Id at elske hedt den svundne Tid«. De Ord er ofte blevet gentaget her i Landet, f. Eks. af Lundby paa den Tegning, hvor han har fremstillet sig selv som en Nisse, der sidder med en meget sørgmodig Mine med Haanden under Kinden ved Foden af en Kæmpehøj; der er vist heller ikke mange Steder, hvor den tungsindige Følelse af, at alt allerede har været, har saa god en Mening som i Danmark. Det

Land, vi bor i, hedder med Rette »gamle Danmark«. Er vi Danske ikke netop et historisk Folk i den Mening, hvori Grundtvig vilde have det, naar han ønskede, vi skulde lege med Historien, saa er vi nok blevet nødt til at være det paa en anden Maade, derved at Historien har leget med os. Der er et dødt eller døende Danmark, som den, der en Gang har faaet det kær, ikke uden Overvindelse kan vende sig fra til det, der kror sig i Dagen. Men gaar man ikke saaledes overalt mere eller mindre om med en tungsindig Følelse af, at Livet engang har været, medens man i de store Friskhedstider i Menneskeslægten handlede, følte, skabte frisk væk ud af den Fornemmelse, at Livet er, uden i mindste Maade at føle sig trykket af, at Perspektivet forlængede sig bagud — dette evige Perspektiv, der i Nutidens Liv og Kunst er saa skønt og saa vemodigt som Aftenhimlen over Tagene.

Men maaske det heller ikke var paa den Maade, Staffeldt vilde, at Tiden skulde udvide sig »uden Bund og Bred for hans Begær«. Han var jo en filosofisk Aand og ingen historisk, han har rimeligvis slet ikke villet, at Tiden skulde uddrage sit Perspektiv eller uddybe sit Indhold for ham, han har tværtimod villet tømme den for Indhold. Jeg ved ikke, om jeg forstaar ham ret, jeg maa famle mig frem her. Jeg synes, jeg en sjælden Gang

har kunnet høre Tiden saaledes suse hen uden Indhold. Jeg sad en Gang — det var ikke Aften, men lys Formiddag — paa en Kæmpehøj inde i en Skov. Gravkammeret var blottet, men her faldt det mig ikke ind, at der var noget sørgeligt i, at noget var taget bort, jeg manglede ligesom Modet til at binde an med disse store Stene, jeg saa blot, at de var graa, graa af Ælde. Paa Gravhøjen voksede et helt Krat af unge Hindbærplanter, jeg syntes, jeg aldrig havde set saa røde Bær; jeg kom til at tænke paa, at en lille Pige, jeg for nylig havde plukket Hindbær med i Skoven, havde fundet, at saadan en lille Plante, der var fuld af Bær, lignede et lille bitte Juletræ med Gotter. Maaske jeg kom til at tænke derpaa eller morede mig saa meget ved at tænke derpaa, fordi jeg trængte til noget rigtig nært og fortroligt at lege med i Selskab med disse store, fjerne Sten, der i Dag slet intet havde at sige mig. Medens jeg spiste af Bærrene, blev jeg opmærksom paa, at det susede stærkt igennem Trætoppene, og tænkte vel ikke, men havde dog en bestemt Fornemmelse af, at nu var der ikke noget nært eller fjernt mere, for nu gik Tiden hen over det alt og tog det med sig. Jeg kan godt forstaa, at man i Oldtiden følte en religiøs Sky for denne Susen inde i store Skove, der er virkelig noget guddommeligt, uden for Tiden eller tidløst ved den. Der

skal være en Plante, der hedder saaledes: Tidløs. Formodenlig er det blot en ganske almindelig Jomfru Tankeløs, der vokser ved Alfarveje — den er nok for Resten giftig — men da jeg ikke kender den, benytter jeg min Uvidenhed til at tænke mig, at den vokser dybt inde i Skoven, og at det er den, der er »den blaa Blomst«.

Men Staffeldt vil ikke blot uden for Tiden, men bort fra Jorden, og jeg synes straks, at jeg forstaar ham bedre, naar jeg ser, hvordan han føler sig trøstet ved, at »Himlen med hver venlig Stjerne nærmere mod Jorden synker ned«. Himlen forbarmer sig over den, som Jorden har forladt, det er jo næsten som hos Ingemann. Og det er dog naturligvis noget helt andet; Staffeldt vil jo »drage Himlen ned«, han vil atter ud i det ubegrænsede, han vil vandre gennem Stjernerne, som man skrider igennem en Rugmark. Det imponerer mig, men jeg tror ikke, jeg formaar det. Formodenlig vil der altid for et ensomt Menneske være den sikre Trøst ved Stjernehimlen, at under den er vi alle alene, og alt, hvad der synes stort om Dagen, bliver smaat, naar det ses under Stjernerne. Jeg tænker mig ogsaa, at jo ældre og mere ensom man bliver, des bedre vil man forstaa den Tale. Det er ikke som med Maaneskinnet, som man vistnok til sidst bliver ganske ligegyldig ved,

naar man da ikke har Brug for det paa en Skovvej eller en Bagtrappe eller morer sig over dets Belysningsvirkninger. Det er det eneste i Naturen, der minder mig om Teatret. For Tiden tror jeg nærmest, jeg føler mig lidt flov i Maaneskin, jeg synes, der skulde være noget, men det har jo ingenting paa sig. Og, ærlig talt, jeg tror til min Beskæmmelse, at jeg sommetider bliver ligesom lidt dum overfor Stjernerne. Jeg forstaar ikke rigtig; »Vorherres Øjne« kan jeg jo ikke mere faa Syn for, »de blinkende Kloder« er mig alligevel for gevaldigt, og »Glansdiadem om Evighedens Pande« — ja, jeg gad vide, hvordan den Fantasi er beskaffen, der kan faa noget ud af en saa uhyre Papirsblomst. I det hele er det vel Ulykken, at jeg her som ved andre Former af det klassisk ophøjede alt for godt ved, hvad jeg skal føle, saa at jeg af den Grund er nær ved slet ikke at føle noget. Der skal i al Fald noget særligt til for ret at nedknuse mig i min Intethed under denne tomme Tempelhvælving. Som f. Eks. en sildig Nattetime ved Efteraarstid — jeg havde været i Teatret og følt mig hjertelig ilde, ja ærgret mig ganske ukristeligt over mig selv og min Næste — da jeg spaserede ned ad Købmagergade og pludselig oppe fra Luften hørte Lyd af Fugle, der trak; da blev jeg virkelig ganske lille. Jeg tror ogsaa, at det er mig saa meget sværere

at faa noget ret levende Indtryk af Stjernehimlen, fordi den er uden Bevægelse. Stjernerne synes mig derfor altid at fryse eller endog frosne. Jeg kan forstaa, at en Stjernehimmel over store Is- og Snemarker maa være det uendeligste af alt. Derfor er det vel især, jeg faar en saa meget mere levende Uendelighedsfølelse af Havet, fordi det er i bestandig Bevægelse. Det overdøver mig, Stjernerne er tavse. Ikke blot alle Lyde om mig, men alle Stemmer inden i mig, som pukker paa min Menneskefølelse, svinder over for denne uophørlige Dumren. Jeg trænger til denne Lyd for ret at dysses som et Barn til en Vuggesang for at sove. Og saa ved jeg endda ikke, om ikke den næsten lydløse Slikken af Bølgerne, naar de tunger sig ind over en flad Strand, giver mig et endnu tydeligere Indtryk af, hvordan Tiden gaar, sniger sig med tilbageholdt Aande. Ogsaa Synet af Havet er mig mere ubegrænset end Stjernehimlen. Jeg kan ikke lide, at man kan orientere sig paa Stjernehimlen. Der ligger Mælkevejen! siger man, ligesom: Her er Strandvejen! og Stjernerne har allesammen et Navn ligesom Villaer. Det er det evigt befriende ved Havet, at Følelsen af det smaastykkede, »udparcellerede«, som er det egenlig beklemmende i Endelighedsfølelsen, og som man vanskelig kan blive klar af ved et Sund eller ved »Sundet« — »smaa Sande, smaa

Søer, smaa er Smaafolks Sjæle«, siger et gammelt nordisk Vers — svinder ganske over for denne brede Kyst, der er Uendeligheden selv. Men det forstod man maaske ikke ret i gamle Dage.

Maaske man i det hele den Gang trængte saa meget til Stjernehimlens høje Loft, fordi der var saa lavt til Loftet i de smaa Stuer, og fordi Livet — uden for Kunsten, som man fordrede det samme af som af Stjernerne, at den skulde lyse »ikke for Jorden, men over den« — gav saa liden Lejlighed til at føle Tilværelsens Uendelighed. Jeg ved ikke, jeg synes dog, der maa have været mange Veje til den Følelse. Jeg tror, en Blomst kan give mig den. Jeg saa en Flok Blaaklokker staa lidt inde paa en nøgen Strand. Der var ikke noget at blomstre for, skulde man tro, men der stod de nu og svinglede i Blæsten paa deres tynde Stilke ligesom smaa fattige Piger, der svøber sig Skørtet om Hovedet for bedre at staa imod. Hvilken elskelig Hengivelse til Livet, hvilken rørende Troskab! Det slog mig, at Livet er et meget stort Fællesanliggende, og at Forskellen blot er den, at den ene tager sin Opgave nogle Grader dybere end den anden — jeg var endda ikke vis paa, hvem der forstod Sagen selv bedst, jeg mener: holdt sin Plads bedst: Blomsterne eller jeg. Eller jeg sidder som Staffeldt en Aften ved Sundet og ser, ikke paa Stjernerne,

men paa Lyset fra et Vindu ovre i Sverrig. Det synes mig mere levende end en Stjerne og kan dog vække en hel uendelig Tankerække i mig. Det svarer Lyset fra min Stue, det er som et Livstegn: ogsaa her er Mennesker, altsaa den hele indre Uendelighed, Haab og Frygt, Sorger og Glæder paa ny. Meget af alt det, der smaatrykker i Livet, fordi man tænker, man er ene om at mærke det, kan blive lettere, ligesom fortone sig ud i det fælles, naar man kan faa saadan et Lys til at svare sig fra den anden Side af Gaden. Ogsaa der er de vaagne, ogsaa der har de Bekymringer. »Hver Mand har sit, stort eller lidt«. Er det, fordi jeg ved, at »Himlen (ɔ: Stjernerne) alene for Sorgen er kvit«, at jeg ikke ret kan forstaa den? Kan man faa Lysene i en stor By til ret at tale — baade om det ene og det andet — kan man bedre undvære Stjernerne; man kan lade sig overdøve som af Havet paa Toppen af en Omnibus i London og Paris; en Mand sagde mig, han kunde faa »Urskovsfornemmelse« ved at læse Berlingske Morgenavis.

Kan jeg saaledes ikke helt deltage i Digterens Aftenhøjtid — jeg kan dog i al Fald forstaa, at han er ene om at holde den. Dagen hører Fælleslivet til, Aftenen Ensomheden — det er en Rytme i vort Liv, der er saa simpel og sikker som Na-

turen. Og det koster mig vel endda mindre Anstrengelse at føle mig ensom end at falde sammen med de andre. Allerede i ganske jævn Forstand er vi alle ensomme nok. Jeg fødtes ene, og selv om jeg var saa frugtbar som en Patriark, skal jeg gaa ensom i Graven. Hvad forstaar det Barn, jeg kysser, af de Tanker, der bevæger mig? Forstaar to, der elsker, hinanden helt — ud over de Blink, hvori de griber hinandens Væsen? Har jeg Venner eller, naar jeg skriver Bøger, Læsere, hvad forstaar de af mig? Der er altid, baade naar jeg gør en Pragtudgave af min Person for mine Læsere, og naar jeg kaldes ved de fortroligste Navne i mit Hjem, »noget anonymt« ved mig.

Men jeg kender en dybere Ensomhed. Forstaar jeg ret mig selv, eller — da forstaa maaske ikke er det rette Ord — er jeg helt mig selv? Det kan meget godt ske, at man en Aften — eller en Nat — naar alt det, som holder en oppe om Dagen, slipper, kan komme til at spørge saaledes og endda være ved sin fulde Fornuft. Selv om jeg om Dagen kan glæde mig ved en retfærdig Følelse af at virke efter »mit Kald og Stand«, kan det om Natten i Stilheden lyde, som om der endnu stadig kaldtes paa mig, dybere, inderligere, længere inde fra. Der spørges ikke blot: Har du naaet, hvad du vilde naa? men:

Er du den, du skal være? Selv om jeg tror, jeg er paa den rigtige Vej, kan det dog til Tider forekomme mig, som om der var ment noget andet, større, stærkere, dybere med mig. Hvad Staffeldt drømmer om et »Forliv«, er mig da ikke helt fremmed, kun at jeg ikke søger det i en anden Tilværelsesform end denne, men i denne, i selve Formen for mit Væsen, det oprindelige Anlæg af Naturen, jeg ikke har kunnet udfylde, Mulighederne, jeg ikke har kunnet virkeliggøre. Man kan en saadan Aften virkelig længes efter sig selv, som da ogsaa Staffeldt gør det — en meget dyb Ensomhedsfølelse. Man kan som han komme til at se ned paa sig selv fra Idealet, ja ganske bogstavelig taget fra Stjernerne. Jeg skammer mig ikke for Solen, det er en gammel Synder, og den har set paa meget værre Ting, end jeg bedriver. Heller ikke for Maanen, jeg skylder den ikke noget; hvad den saa ogsaa i sin Tid kan have betroet mig af Drømme, saa har min Virkelighed siden gjort Fyldest derfor. Men jeg virkelig skammer mig, om ikke for »Stjernerne«, saa for den lille rene Stjerne der, der sidder saa stille og ser paa mig med sit uafvendelige Øje. Jeg skammer mig for den, som en ung Mand efter en Aften i Fuldskab og Vrøvl skammer sig for sin Søster, og jeg er ikke saa gammel, at jeg ikke kan huske, at jeg har skam-

met mig for den, som et Barn skammer sig for sin Moder, naar det første Gang forstaar, at det har syndet. Hvor jeg saa ser den, som Venus' hvide Ild over en mørk Skovryg eller som en lille bleg og sløret Gnist bag en Fabriksskorsten, er den min Stjerne, og jeg er under dens Tegn, saa længe jeg lever.

Hvad en saadan Aften giver mig, er da ikke Hvile, rolig Bekræftelse af Dagens Gerning. Naar Dagen beroliger mig med den gode Samvittigheds: Se, alt er saare godt! gør Aftenen mig igen urolig ved at vise mig, at jeg fattes »Ære for Gud«. Den er da ikke idyllisk, men tragisk, og ikke som en af de gammeldags Tragedier, der ender med Forsoningen, men som en af vor egen Tids, den blotter Misforholdet mellem Evne og Higen. Den er en Kristen, Dagen er en Hedning — for saa vidt kan det endnu have sin Rigtighed, hvad der ovenfor kom til at staa om det østerlandske ved Staffeldts Aftenhøjtid i Sammenligning med Goethes. Den giver mig vel Fred, idet den viser mig min Stjerne, mit Livs Maal og Muligheder, men gør mig fredløs ved at hindre mig i at slutte Fred med mig selv. Og jeg forstaar, at i denne Fredløshed er min Sjæls Frelse, min Udvikling, mit Liv.

Med det samme forstaar jeg ogsaa, hvad der hele Tiden har hindret mig i af hele mit Hjerte

at deltage i Staffeldts Aftenhøjtid. Det er ikke det, at jeg ikke forstaar hans Ensomhed eller slet ikke har Følelse for hans Uendelighed. Men det er det, at det er en Umulighed, at jeg kan begynde min Dag med at love mig til Livet og ende den med at vie mig til Døden. Det Vers af Staffeldts Digt, der hele Tiden har lydt for mig og lokket mig som en Salme fra en lukket Kirke:

O, hvor bliver let, hvad mig nedtyngte!
O, hvor lidet, hvad opløfted mig!
Hvad mig knused, hvad jeg tæt omslyngte,
Er bortviftet som en Drømmesvig —

det kan jeg ikke sige. Det er Døden, men jeg er ikke — endnu ikke — moden til Døden, men til Livet.

AARET

FORAAR

Den kedsom Vinter gik sin Gang,
Den Dag saa kort, den Nat saa lang
Forandrer sig
Saa lempelig;
Den barske Vind, den mørke Sky
Maa fly;
Vor Kakkelovn saa ene staar
Og Hver-Dags-Koldesyge faar;
Den tykke Vams, den foret Dragt
Er alt hængt hen og rent foragt
Og Muffen er tillige gemt
Og glemt;
Man frygter ej, at Sne og Slud
Skal møde dem, som vil gaa ud;
Thi lad os gaa
At skue paa,
Hvor smukt Naturen sig beter
Og ler.

Ak se, hvor pyntet Solen gaar
Med lange Straaler i sit Haar!
Den varme Krans
Er rette Kans
For alle Ting, som nu maa gry
Paa ny.
Det klare, lyse Himmelblaa
Er værd at kaste Øje paa;
Se Fuglene i Flokketal,
I Luftens vide Sommersal
De holde snart hvert Øjeblik
Musik;
De kappes daglig to og to
At bygge, hvor de bedst kan bo;
Her flyver en
Jo med sin Gren,
En anden sanker Haar og Straa
Saa smaa.

Ak se, hvor tegner Marken vel
For Bonden, hele Verdens Træl!
Han ler, fordi
Hans Slaveri
Skal endes med sin Frugtbarhed
I Fred.
Hist gaar de kaade Lam i Flæng
Og spøge i den grønne Eng;
De knæle med en Hjærtens Lyst

For Moders mælkefulde Bryst;
De kvægner ved den søde Taar,
De faar.
Hist vogter Hyrden Kvæg og Korn;
Et Hunde-Bjæl, en Lyd af Horn
Er al hans Spil;
Men hører til,
Hvor smukt den Skov ham svare maa
Derpaa.

Ak, se et meget yndigt Syn
Paa Skovens grønne Øjenbryn!
Den høje Top
Skal klædes op,
Og Vaaren pynter Bøgen ud
Til Brud.
Naar Solen brænder som en Glød
Og stikker Ild i Barm og Skød,
Da har man jo bag hvert et Blad
Abskonsel for sin matte Rad;
Her smager Te og et Glas Vin
Fra Rin.
Imidlertid man faar at se
Et ret naturligt Assemblee;
Hver Fugl har stemt
Sit Instrument,
De raske Dyr vil danse net
Og let.

Ak se, hvor spejleklar og glat
Den Sø dog er i Lave sat!
Det er jo, som
At Solen kom
Kun for at se sit Skilderi
Deri.
Den Fisk, som stak i Dynd og Skarn,
Og slap fra Frost og Fangegarn,
Han faar nu atter Mod og Liv
Og spøger frit i Rør og Siv;
Se hist, hvor stolt hans Finner gaar
Og slaar.
Nu lirrer Frøen med sin Mund
Imod den søvnig Aftenstund;
Jeg tænker paa
Mit Hvilestraa
Og ender min Spaseregang
I Sang.

Saa er da Himmel, Jord og Vand
Opmuntret ved min Skabermand;
Jeg gik omkring
Blandt tusind Ting,
Guds Forsyn spores ved enhver
Især.
Bekymret Sjæl, saa ser du dog,
At alting staar i Herrens Bog!
Ihvor det gaar, saa ved jeg grant,

Mit Navn staar tegnet deriblandt;
Gud kommer vist min Tarv i Hu
Endnu.
Han rammer nok den rette Tid,
Da Himlen den skal blive blid;
Jeg tør maaske
Vel faa at se
Min Vinter blive til en Vaar
I Aar.

Ambrosius Stub.

AMBROSIUS STUBS bekendte »Aria« er den ældste Foraarsvise paa det danske Sprog. Hvis jeg har saa megen historisk Dannelse — og historisk Dannelse har vi jo efterhaanden faaet bedre Tid paa end paa Foraarsviser — at jeg kan tænke mig at komme til Læsningen af dette Digt med den nærmest foregaaende Tids Forudsætninger, da den danske Poesi uden for Salmedigtningen laa i Dvale, vil man faa et meget levende Indtryk, at en »kedsom Vinter« er overstaaet, og nu er det Foraar. Eller rettere: nu bliver det Foraar — thi man oplever det jo i dette Digt — som det plejer at blive det her til Lands, uden Vandes Brusen og Sneskreds Bragen, »saa lempelig«, som det pibler i de fynske Grøfter. Og har jeg slet ingen historiske Forkundskaber,

men læser Stubs Digt rask hen, som om det var fra min egen Tid, og jeg ellers har Sans for Poesi og især for Foraarsvers, vil jeg alligevel faa et meget friskt Indtryk deraf. Der er et saa troskyldigt Foraar deri, en saa glad Forundring, at jeg bliver helt varm derved som paa en virkelig Foraarsdag. Det ser ud, som om det var første Gang, alt dette blev set, og som om han bare vilde sige: Hvor dog alt dette her, fra Solen med de lange Haar til Lammet, der dikker med Halen, mens det patter sin Moder — er morsomt at se paa! Holger Drachmann har en Gang skrevet et Digt, »Spaseretur«, som, sikkert uden hans Vidende og Vilje, paafaldende ligner Stubs. Det er ikke noget Foraarsvers, men tværtimod ligesom den lille Aftenvise skrevet i Efteraaret, i September. Men der er dog noget foraarsagtigt deri; det fremstiller nemlig en Spaseretur, som Digteren foretager med sin elskede i Omegnen af Hamborg en smuk Efteraarsdag efter Kolerasommeren i 1892 — derfor synes han, han aldrig har set paa Naturen med saa friske Øjne, den forekommer ham ligesom nymalet.

Og se, her har vi Hytterne,
Hvor Sygen har huseret —
Nu straaler de i Solens Glød
Som nyligt ferniseret;

De grønne Skodder vidt paa Gab:
En Kattekilling sidder der
Og misser imod Solens Skær
Og slikker sig sin Rosenflab
Og hopper ned og piler af
Med Halen ret i Vejret.

Saaledes synes man ogsaa, at Stubs Digt maa være skrevet efter en Sygdom — hvad det altsaa i Grunden ogsaa er, nemlig efter Naturløshedens slemme Syge.

Der er saa megen Ungdom heri. Saaledes, synes jeg, maa jeg vel have følt, da jeg var helt ung og helt modtagelig, da jeg endnu ikke havde ødelagt mine Nerver og Kar ved at læse Bøger og ryge Tobak, men var saa sansestærk, at alle Indtryk ætsede sig ind i mig; da den første Lugt af Kattegat bed saadan i min Landsbynæse, at alle Drachmanns Sange ved Havet, som jeg jo siden fik at læse, i Grunden var det bare Vand derimod. Men saa aaben var jeg vel kun, da jeg var Barn. Meget længere varer vel i al Fald ikke nu til Dags den Tid og Tilstand, da man bryder sig fejl om »Naturen« i Almindelighed, men grumme meget om det røde Føl i Folden og det gamle Svinepæretræ i Baghaven og er gode Venner med alt, hvad der kravler i Græsset. Man kan vel nu til Dags ikke engang

bilde Børn ind, hvad en gammel tysk Folketro vil vide, at naar man har Hjerte til at vælte en kulsejlet Skarnbasse paa ret Køl, soner man syv Dødssynder. Men denne Medfølelse med alt det, der lever i Naturen, der synes at være de germanske Folkestammer medfødt, og som er udviklet i deres Kunst, i engelsk Humor, tysk Gemyt og nordisk Lune, er Grundfølelsen i Stubs Digt. Der er lidt Studentervittighed deri som hos Chr. Richardt og andre (»Vaaren pynter Bøgen ud til Brud«) — »Herrens Bog«, som han taler om, er ham aabenbart en meget morsom Billedbog — men der er især Gemyt, stærk naturlig Sympati. Man føler, at denne unge Mand, selv om han spaserer ganske alene, aldrig kan blive ensom, som Staffeldt var det. Han behøver ikke at »udvide« Tiden og Rummet for at føle Tilværelsens Uendelighed; der er for ham et uendeligt Liv i en Vejgrøft. Han vilde slet ikke kunne forstaa hin filosofiske Uendelighedsfølelse. Naar det begynder at blive mørkt, og Staffeldt holder Aftenhøjtid, bliver Stub søvnig og gaar i Seng. Denne i alleregenligste Forstand levende Naturfølelse, der ikke blot kan sige til Naturen: Du er min Moder! men til den brogede Hest: Jeg elsker det Bæst, som det kunde have været min kødelige Broder! og til Lammet: Du er min søde, lille, snurrige Fætter! — er en Livsfølelse af

overordenlig og omfattende Værd. Den springer lige ud fra Kilden. Det er den egenlige Foraarsfølelse. Har jeg den, kan jeg faa Foraarsfornemmelser paa Utterslev Mark; har jeg den ikke, kan jeg gaa i »Frejas Sal« som en Tværdriver. Saa længe jeg bevarer noget af denne Hjertets Aabenhed og Sindets Bevægelighed, kan jeg vistnok aldrig blive helt gammel.

Føler jeg da en kedsom Vinter, at jeg er ved at miste dette Foraar i mit Sind og frygter for, at jeg skal gaa i Staa, saa gør jeg som Stub: jeg sætter mig i Bevægelse, jeg gaar.

Man vil allerede af Rytmen i Stubs Digt have mærket, at der er, som man siger, en svært god Gang i det! Det vil sige, det er ikke Landsoldatrytmen: Dengang jeg drog af Sted — en, to! — en,. to! Stubs Vers var slet ikke til at marchere efter. Afvekslingen af de længere og kortere og de ganske korte Linier giver et Indtryk, som om Gangen hvert Øjeblik vil slaa over i Dans. Saaledes omtrent maa det se ud, naar en ung Pige »danser« hen ad Vejen og bestandig vender sig tilbage, maaske ikke uden Tanke for, hvor smukt hun »sig beter — og ler«. Men netop dette lidt overstadige i Rytmen gengiver ypperligt det muntre og festlige i Bevægelsen, man mærker straks, at den Gang, hvorom der her er Tale,

ikke er et Pligtarbejde som for en Fodsoldat eller et Landpostbud, men en Fornøjelse som en Fodrêjse for en Student.

Ogsaa i Kompositionen af Digtet er der den samme Bevægelighed. Bevægelse er saa at sige dets Princip. Der blev i det attende Aarhundrede efter Stubs Tid forfattet en Hob Digte over den Opgave at beskrive en Egn, et Landskab. De er som Regel komponerede saaledes, at Forfatteren tænker sig at bestige et højt Punkt, hvorfra han kan have Overblik over Egnen: en norsk Forfatter, der skal beskrive Egnen om Frederiksborg, tager sig endog den Frihed at flytte et af sine Fjelde derned for at arrangere Udsigten. Man bliver saa anbragt paa dette Højdepunkt som paa en Drejeskive og keder sig som paa et Panorama. I Modsætning hertil skifter i Stubs Digt Betragteren stadig Plads, er i bestandig Bevægelse. Bedst som man tror, han er falden i Ro, sætter han sig paa ny i Gang med det samme simple *Ak se!* som ogsaa Drachmann bruger, og som man synes er saa kønt, fordi det var saadan, man sagde, naar man som Barn gik paa Opdagelser paa en Grøftekant. Der er saa meget at se, som Dagen er lang, og han bliver ikke færdig, før Mørket falder paa, og han ærligt og redeligt er søvnig.

Denne Bevægelse i Stubs Digt kommer da af,

at han *spaserer*. Det er det første og vel ogsaa det bedste danske Digt, der beskriver en saadan Spaseretur — i al Fald kan kun Drachmanns »Spaseretur« og ikke f. Eks. Chr. Winthers »Vandring og Opdagelse« i naturlig Friskhed komme ved Siden deraf. Men naturligvis har Folk ogsaa her i Landet kendt til at spasere før Stubs Tid: Ordet, der er indvandret fra Tyskland, forekommer i de yngre Folkeviser, medens det i de ældre hedder paa Dansk: Jeg *gik mig* eller: Jeg *var mig gaaendes*, hvor Stedordet meget fint udtrykker den Opmærksomhed og Eftertanke (»Refleksion«), der følger med, naar man gaar paa den Maade. Alligevel er det vel først i vor — de store Stæders og de syge Nervers — Tid, at man ret har forstaaet, hvad en Spaseretur kan være værd. Kun den Fod, der er vant til at slide Brosten og Asfalt, forstaar ret at bade sig i Grønsværen. Under de indknebne naturløse Forhold i en af Nutidens Storstæder er Spaseretur en næsten en Livsfornødenhed som Brød og Skuespil, en driftmæssig Livsytring som Dyrenes Vandringer. Trangen til at spasere kan nedarves. Landsbybørn har den ikke, men smaabitte Bymennesker er fødte med Lyst til at gaa ligesom Ællinger med Evnen til at svømme. Det er Naturen selv, der kræver sig.

Men mon de Folk, der altid vil have godt Vejr for at promenere deres blanke Støvler, rigtig har

opdaget den egenlige Hemmelighed ved at spasere. Al Slags Vejr er godt til at gaa i og intet godt, naar man ser det bag en Rude, og hvad man kalder daarligt Vejr, er tit netop det allerbedste, maaske fordi man da mere har Følelsen af at hengive sig til Naturen og blive modtaget, end naar den en Solskinsdag staar aaben for alle. Hvilket Humør er der ikke i en Foraarsbløde! Det er snart det eneste Vejr, der rigtigt virker, slaar igennem i en moderne Storstad. Det er som et Styrtebad, hvorunder ingen kan holde Værdigheden. Alle Baand løses — alle Skørter løftes — gamle Folk slaar bagud — Livet bobler og boltrer sig. Alt løber sammen: fede Koner, unge Piger, Konferensraader og Sjovere, hver Gadeport er et »St. Hansaftenspil«, mens det »regner Skomagerdrenge ned«. Det er et godt Udtryk, der er virkelig Skomagerdrengehumør deri, Satyrlune. Og prøv saa til Forandring en stille og gennemtrængende Sommerregn i en Skov. Paraplyen er naturligvis bleven hjemme. Blot Hovedet! Er det ikke som en Daab af en stor og mægtig Haand? Se Træerne, hvor de staar stille og bøjer sig derunder. Det er, ligesom man er i Menighed med dem og modtager Velsignelsen. Man hører den dryppe. — Og hvor er det saa herligt at kæmpe sig frem imod Vinden over store og aabne Sletter. Det er den største og frieste Naturkraft her

til Lands. Men i Byerne kender vi den ikke ret, der synes den ondsindet og drillevorn som en Nisse. Det er maaske det allerbedste Vejr for en, som er modløs eller sørgmodig, naar man kan brydes med Naturen; hvis jeg da holder ud som Jakob, da han brødes med Herren, kan jeg komme hjem med en Følelse af, at den har velsignet mig.

Og jeg gad vide, om der er nogen Slags Kedsomhed, man ikke kan gaa sig fra eller gaa af sig. Man kan sidde og spinde sig saadan ind i sure Tanker, at man til sidst synes sig selv en ganske død Vægt og en Byrde for Jorden, og man kan gaa ud og komme hjem saa frisk som en Brudgom og saa spændstig som en Staalfjeder. Man kan med de Mennesker, man holder allermest af, vrikke sig saadan fast i en Knude af Misforstaaelser og Mistanker, at man synes, der intet Udkomme er mere, og man kan løse Knuden paa en Spaseretur paa Kastelsvolden. Man kan sidde sig gal paa et Menneske — Aarsagen til mange ulykkelige Ægteskaber — og man kan gaa sig god imod hele Verden. Jeg tror, jeg kunde gaa mig til Ven med min værste Fjende, hvis han var en flink Fodgænger, ja at det vilde være mig muligt paa en smuk Dag og en bred Landevej — Stier og Stormvejr turde jeg i dette Tilfælde ikke stole paa — at snakke mig til Rette med, maaske endogsaa føle noget personligt for

saadanne Upersonligheder som f. Eks. »Redaktionerne« af de Aviser, der paa et Kaffehus lugter mig allervederstyggeligst. Ellers skal man ikke gerne gaa med andre end med dem, man holder mest af, allerhelst med den, man holder allermest af, med hvem man kan tie og tale i Tide. Det er kun Dyrene og Sommerpensionater, der græsser i Flokke. Det er en menneskelig Forret at kunne gaa parvis eller alene. Chr. Winther gaar med sin Veninde, men faar den halve Fornøjelse derved spoleret, fordi han skal gøre Kur til hende, Drachmann med sin elskede og har da dobbelt Glæde deraf. Stub gaar alene.

Det sidste er sikkert det bedste, naar man vil bruge sin Spaseretur til at tænke eller endog spaserer for at tænke — en Sport, som man nutildags ikke er nær saa hengiven til som til saa mange andre Idrætter. Der var i Oldtiden en filosofisk Skole, som kaldte sig Peripatetikere eller »Spaserere« — det har været Folk, der forstod deres Ting. Alle rigtig praktiske Filosoffer, d. v. s. alle de, der har forstaaet, at »Livet er en af en indre Kilde kommende Virksomhed«, har været Peripatetikere, lidenskabelige Fodgængere, fra Sokrates og hans Skole i Athen til Sibbern og hans københavnske Skole: Poul Møller og Søren Kierkegaard. De fleste drabelige Systematikere har været Stuegrise. Hvilken Friskhed der slaar en i

Møde i Søren Kierkegaards Skrifter fra hans idelige Spasereture i det gamle København og Omegn! Man føler, at Spaseringen har været ham — i Modsætning f. Eks. til Kant, der gik som et Urværk — en væsenlig (»eksistentiel«) Livsytring. Hvor mange kraftige Guds Ord er ikke blevet tænkt i en Præstegaardshave! Det er undertiden til at fortvivle over at skulle tænke ved et Skrivebord. Man vrider sig af Anstrengelse, man tænder en Cigar og lægger den igen, man trækker sig i Næsen, kildrer sig under Hagen med Penneskaftet for at opvække Gejsten som Herman von Bremen, man kunde ønske, man havde en Paryk som han for at spænde den hen over Gulvet, naar Hjernen er ved at koge over. Man ter sig saa naragtigt som en Pudelhvalp, der jager efter Svaler: nu er de saa nær, at de næsten kriller ham paa Snuden, og i næste Øjeblik vipper de paa Telegraftraaden højt over hans Hoved. Paa en Spaseretur derimod, naar man er ret heldig, kan Indfaldene komme mylrende ganske af sig selv. Det er med Tanker paa en Spaseretur som med Jordbær, man finder i en Skov. Jeg søger dem ikke, men idet jeg tilfældigt kommer til at se ned, er der et, der smiler til mig med sin lille røde Mund, saa et, og et til, og inden jeg ved deraf, har jeg en hel lille Have af friske Bær at plukke af.

Gaar jeg ud at spasere af denne Grund, altsaa blot for ved Bevægelsen at faa Gang i mine Tanker, er det temmelig ligegyldigt, paa hvilken Tid, i hvilket Vejr og hvor jeg spaserer. Har jeg Dagen og Egnen for mig, vælger jeg som Stub om Foraaret og Sommeren Eftermiddagen, om Efteraaret og Vinteren Morgenen og lægger gerne Turen saaledes, at jeg fra Skoven kommer ud paa Markerne, om muligt med Udsigt til Vandet. Skoven virker let beklemmende paa Følelsen og spærrer for Forestillingerne; i Stedet for det frie, lige Løb, kan der indtræde en ubehagelig Kresning. Naar jeg saa gaar over Gærdet, virker det aabne Land som en Befrielse, det gaar »som et Hurra gennem Tanken«, jeg ser Hav — ligesom Grækerne efter Toget til Persien — selv om der intet Vand er at se paa.

Denne Følelse af Aabenhed har jeg dog næppe nogensinde saa stærkt, som naar jeg den første Foraarsdag efter en »kedsom Vinter« fra Toppen af Gentofte eller Valby Bakke paa min Cykel kaster mig ud i de grønne Marker.

Af alle de Midler til Livets Bekvemmelighed, som den lykkelige Nutid kender, er der intet, der i den Grad tjener Livet til Bedste som dette hurtige Hjul. Nu, da det en Gang er fundet, kan jeg daarlig tænke mig, at man nogensinde har kunnet undvære det. Jeg vilde da bedre kunne

tænke mig at undvære min Tændstikæske, altsaa formodentlig blive nødt til at ryge noget mindre Tobak, end mit Ridehjul. Det fuldstændiggør min Tilværelse. Som Medlem af det borgerlige Samfund er jeg bunden, paa min Cykel er jeg fri. Som Borger i København er jeg en stakkels jordløs Skabning og skattepligtig til Brostenene, paa min Cykel er jeg Herre over hele Landet og Ridder af alle Landeveje og fremkommelige Markspor. Som Familiefader er jeg rodfast, fastgroet paa en lille Plet af Liv, i den Grad et Led af en sammensat Organisme, at det løber mig koldt ned ad Ryggen, naar et Barn faar Feber, paa min Cykel er jeg fuglefri. Mit Hjem binder mig en Klods om min Fod, mit Hjul giver mig en Vinge paa min Hæl. Har jeg mit Hjem *og* mit Hjul, »vil jeg med Jarler ej bytte«.

Det kan til Tider forkomme mig, at min Cykel fuldstændiggør mig selv. Det var i gamle Dage et barnligt Ønske at kunne flyve og et billedligt Udtryk »at faa Vinger«, det er nær ved at blive Virkelighed nu. Lad en Rytter — og en Hanekylling — fryde sig over sine Sporer; naar jeg sætter mig paa mit Hjul, spænder jeg Bevægelsen selv til mine Lemmer, og jeg er selv dens Kilde. Jeg bøder paa mine Fødders Plathed ved denne Vinge af klingert Staal og lydløs Luft. Jeg fortsætter mig ud over det Maal og den Grænse,

Naturen har villet holde mig inden for. En flink Hjulrytter er som en Kentaur, den fuldkomneste Skabning — spørg blot Böcklin eller endnu bedre den leende Kentaur i Therme-Museet i Rom, ham, der har rystet Amor af sig og formelig dirrer af uforødet Manddomskraft. Hvilken Karl af en Cyklist! med Mandens Vilje og Attraa foroven og Dyrets Frodighed og Vælde om sine Lænder.

Og hvilket nyt Liv giver ikke denne nye Bevægelse! Jeg faar helt nye Sansefornemmelser. Ligesom man fra en Ballon skal kunne se et Landskab løbe sammen i Fugleperspektiv, saaledes sanser jeg i Farten paa mit Hjul ikke efter Enkeltheder, men knippevis, paa Fugleflugt. Til Fods kan jeg ikke se Skoven for bare Træer, til Hjuls kan jeg ikke se Træerne for Skoven. Ned ad en jysk Fjerdingsvejs-Bakke kløver jeg Luften som en Ørn; jeg stryger gennem Duftbælter som en Svale over Blomsterbede, jeg sanser en hel Mark blomstrende Kløver eller Lupiner, en hel Lindegyde, som jeg lugter til en Rose. Paa en varm Sommerdag gennem Alheden føler jeg Solskinnet saa stille om mig som hvide Mure; igennem Gribskov i Mørke sætter jeg Natten selv i Bevægelse.

Dertil er selve Anstrengelsen, Arbejdet en Nydelse. Det er morsomt at være baade Menneske og Hest. Aladdin havde som bekendt paa sin

Finger en Ring, der fremkaldte en Aand, som kunde flytte ham, hvorhen han vilde. Det blev han begribeligvis snart ked af — han glemte jo til sidst rent at bruge den. Jeg har ogsaa en Ring, men er heldigvis selv »Ringens Aand«. Jeg har set Folk i en Landauer se fornemt ned paa mig, naar jeg skummede dem forbi paa min Cykel. De ved vist ikke rigtig, hvad de gør. Jeg kunde ønske, at Søren Kierkegaard, naar han forlagde sine Spasereture fra Østergade til Gribskov, kunde være taget derud paa denne Maade i Stedet for at lade sig slæbe af Sted i en Wienervogn — der er visse Sider i deres Liv, som arbejder og er besværede, som synes at være undgaaet hans Opmærksomhed. Uden Arbejde ingen Nydelse, uden Anstrengelse ingen Hvile. Et Plovøg, en Landsoldat og en Hjulrytter ved, hvordan Hvilen kan smage. Paa en varm Dag paa en uendelig Landevej kan man høre Englene synge, naar det suser i Poplerne over den Landevejsgrøft, hvor man har lagt sig til Hvile.

Alligevel, saa god en Gang jeg faar i mine Tanker og saa stærkt et Sving i mine Sansninger ved al denne Bevægelse, saa er det dog ikke det, jeg først og fremmest søger. Jeg søger ikke mig selv, men ligesom Stub »Naturen«.

Eller rettere: jeg søger ikke, men jeg overgiver

mig. Jeg slaar mig løs. Det er efter alle forstandige Folks Mening ikke heldigt i Omgang med Mennesker at handle efter Indskydelser, med Naturen kan man ikke omgaas paa anden Maade, Glæden over, at en Tur forløber »planmæssigt«, maa man overlade til Rejsebureauer og Skovtursarrangører. Den, der vil have at gøre med Naturen paa egen Haand, maa leve af Tilfældigheder. Han maa kunne slentre, som Stub gør det. Han maa hade det fordringsfulde og opstillede — Udsigtsbænke og Promenader, Strandveje, Rivieraer, berygtede Turisthuller: blaa Grotter, Bøllemoser eller lignende — og elske det ganske fordringsløse, i Særdeleshed de Stier, der »fører slet ingen Steder hen«. Han maa frygte Gud og fly Landevejen. Er han paa Cykel, maa han have øvet sin Maskine til at være saa haardfør som en Kamel og saa sikker som et Mulæsel. Vil man ret have Glæde af at se, hvor smukt Naturen kan bete sig, maa man, som Stub gør, gaa den efter i Enkelthederne. Man maa som han kunne gøre Udsnit: en Strimmel af Marken, en Indtungning af Søen.

For en Menneskealder siden skrev en dansk Kritiker, at den Sans, som Tiden nu trængte til at faa udviklet, var Sansen for »det uendeligt smaa«. Han sagde ikke, at det kunde være godt at have den med ved Siden af den Sans for »det uendeligt store«, som der formentlig ingen Mangel

var paa i en Tid, der levede af den romantiske Poesis og det filosofiske Systems Efterladenskaber. Han sagde ligefrem, at uden at have Øje for det uendeligt smaa, kunde man ikke ret faa Syn for det uendeligt store (G. Brandes i Artiklerne om »Lord William Russell« og »Henrik den Fjerde« i »Kritiker og Portræter«). Det er vistnok det mest træffende og det følgerigeste Ord, han har sagt. Samtidig havde en fransk Romanforfatter, der endnu stod ved Begyndelsen af det Arbejde, hvormed han har bidraget til at omforme den evropæiske Kunst, udtalt, at det var Kunstens Opgave at fremstille en Stump Natur (»un coin de la nature«) set igennem et Temperament (E. Zola). Et Par Aar efter udkom en dansk Novelle, der begyndte: »Sommer var det. Et Hjørne af Hegnet« og fortsatte med en Skildring af en lille Bid dansk Natur, et Regnvejrsstykke, som gnistrede og spruttede af Temperament og Humør (J. P. Jakobsen: »Mogens«). Her var virkelig igennem noget uendelig smaat vundet noget uendelig stort for Kunsten og Livet.

Man kan nu efter de tredive Aars Forløb tydeligt se, at det nye, som den Gang brød igennem, ikke blot var noget udvortes, en Omformning af Stilen i den kunstneriske Fremstilling, men noget meget inderligt, ikke blot en Smagsforandring, men en Drejning af selve Livsfølelsen. Det ligger

ikke i Sætningen »Sommer var det«, for det er ganske tydeligt, at det bliver ikke en Smule mere Sommer, fordi jeg foretrækker at sige det paa et anstrengt Dansk frem for paa et naturligt. Men det ligger i højeste Grad i det følgende: »Et Hjørne af Hegnet«. For det kan enhver forstaa, at siger jeg saadan og ikke, som Stub foretrækker, »Skoven« eller »Marken« eller endog »Naturen«, saa bliver det netop saa meget mere »Natur«, som det er mere levende. Det »beter sig« ganske anderledes.

Jeg ransager mine Erindringer og finder da, at de Naturindtryk, jeg har bevaret bedst, er Billederne af en saadan lille Stump Natur, hvormed jeg en Gang, maaske kun for et Øjeblik, maaske for mange Aar siden, har gjort mig fortrolig.

Jeg husker en Morgen først paa Sommeren, jeg sad paa et Gærde i Udkanten af Skoven. Det var køligt Bygevejr, og nu kom Solen frem. Det begyndte meget lidt højtideligt med, at jeg fik Øje paa et Firben, der kom ud af en Sprække. Jeg tror ikke, at det egenlig stivnede af Rædsel, da det saa mig, men det standsede i al Fald og sad en Tid og maabede, tabte lidt Vædske, sjokkede saa uhyre forsigtigt af Sted, indtil det troede sig uden for min Iagttagelseskres, og begyndte saa først at løbe. Der var en udpræget dansk Race i det Firben, helt forskellig fra dem, jeg

havde holdt saa meget af i Syden, der ilede og blinkede som Solskin; det mindede mig om de hvidtoppede Bondedrenge, der var standset paa en ganske lignende Maade i Rugbrødsstumpen, da jeg spurgte dem om Vejen; jeg bemærkede vistnok ogsaa, at jeg selv var langt ude af Familien. Saa sprang en Raa, der halv skjult i Vikkehavren havde faaet Øje paa mig, med bløde, bølgende Sæt ind i Skoven. En Krage vendte med et hæst Skrig hjem fra en formodentlig mindre tilfredsstillende Frokost i Grusgraven, et Par Smaafugle blev skræmt og kastede sig i Forskrækkelsen ned fra en ung Gran ved Siden af mig. Jeg var nu blevet opmærksom og følte mig pludselig indspundet i et Net af Lyde. I Græsset ved mine Fødder gnidrede Insekter, om mine Ører summede Fluer, ude over Marken hang Lærken og svirrede. Jeg, Mennesket, der havde begyndt med at gøre mig vigtig ved at bringe min kritiske Metode i Anvendelse paa et Firben, blev nu ganske ydmyg, jeg syntes, at jeg havde hjemme her, eller at jeg ligesom føjede mig ind i det hele. Det forekom mig, at vi alle havde samme Ret til Livet og følte samme Glæde over at indfange Lyset i det korte Nu, kun med den Forskel, at hvad der udtalte sig som en halvt bevidstløs Gnidren og Kvidren, Summen og Surren hos de andre, blev til Tanker og Ord hos mig — eller

kunde blive det, thi Ordene stod mig, medens jeg følte dette, endnu for fjernt. »Alt var kun Klang, enkelte Lyd af den Sang, som af Kerubberne synges for Skaberens Trone«.

Jeg husker en anden Gang, jeg paa en lignende inderlig Maade kom til at forstaa eller opleve, leve mig ind i et Hjørne af Naturen. Jeg var sammen med en Veninde, som Chr. Winther vilde sige, kommet gaaende ad en Sti mellem en Rugmark og et levende Hegn. Der var noget, vi havde været uenige om eller bedrøvede over, og vi havde i nogen Tid gaaet tavse og længere fra hinanden, end vi ellers plejede. Et Stykke inde paa Marken hørte Rugen op, der var et nyt Gærde, og paa den anden Side var der Grønjord. Der, hvor de to Hegn stødte sammen, var der en Krog, der var helt tilgroet med vilde Buske og Blomster. Den vendte lige imod Syd og laa helt i Læ, saa alt, hvad der groede i den, havde naaet en usædvanlig Størrelse og Fylde; det havde dernæst været en usædvanlig kølig, men passelig regnfuld Højsommer, saa alt endnu var foraarsfriskt. Imellem Brombærbuske og Slaaentjørne voksede knejsende Dueurter paa Højde med de fuldvoksne Straa, kæmpemæssige Klokkeblomster, Kællingetand, Perikon, Stolt-Hendrikker og meget andet, som jeg ikke kendte Navn paa. Ind imellem var der som et brusende Slør af Mjødurter, paa Diget

var der store modne Jordbær og Engelsød i Drivhusstørrelse, over det hele laa Gedebladets sødt lugtende Ranker. Uden at tale videre derom, var vi begge ganske uvilkaarligt blevet staaende. Der var en Yppighed deri, som slog os. Men der var ogsaa noget mere end det. Medens vi plukkede af al denne Velsignelse af Hjertens Lyst, men med behørig Eftertanke for, hvad der i andre Sammenstillinger end Naturens kunde glæde netop vore Øjne mest, var det, som om vi selv fik Del i denne ubegrænsede Gavmildhed, denne uhyre Godhed. Vi maa hver for sig have forstaaet eller anet, at Naturens Vilje er Blomstring, Udfoldelse, Hengivelse, Aabenhed, og at de ængsteligt tilknappede Miner og det tillukkede Sind er et menneskeligt Paafund, hvormed vi blot beskærer hinanden Guds Gaver. Vore Hjerter var under Indtrykket af al denne Blomstring sprunget ud paa ny. I al Fald kunde vi ikke mere finde det, der havde været os imellem, eller vi vilde ikke se det; uden at vi havde behøvet at tale et Ord derom, havde vore adskilte Sind flettet sig sammen »som snoede, tavse Ranker, ensomme, lykkelige«.

Fra da af har jeg en stærk Forkærlighed for alle Hegn og Hjørner. Naar jeg sidder paa Udkig paa saadan et Dige ved en Skovkant eller en Landevej, kunde jeg, hvis jeg ikke var i saa godt

Humør, ærgre mig i Stykker ved at se en krogrygget Pedaltræder fare forbi uden Sans for, hvad saadan en Klynge Grønt kan lære ham. Er det ikke ogsaa det, Digteren mener:

Se os, her ligger vi jordløse smaa,
Kongevejs-Kusken paa Hestene skynder.
Vandrer! ifald du vil Livet forstaa,
Lyt til de Sange, som Hytterne nynner.

I det hele er jeg, efterhaanden som jeg er bleven ældre, kommen mere og mere ind paa at udstykke Naturen for ret at have Glæde af den. Maaske man netop maa leve sig til denne Sans for det smaa, men bedre i Nødsfald kan læse sig til Sansen for det store; mangen opvakt Skolepige har meget mere Sans for det uendeligt store end en Moder til otte Børn. I min Ungdom kunde jeg bedre føle for hele Skove og høje Bjerge og dybe Dale, nu maa jeg bestandig gøre Udsnit. Jeg elsker at krybe ind i Naturen, at putte mig til dens Moderbryst, at forsvinde i en Kløvermark eller ligge en Byge af paa Maven under nogle unge Graner i en Hedeplantning. Derimod er det mig i Grunden som Slettebo imod at se paa den fra oven nedad. Hvad der morer mig mest paa en Bjergtur, er vistnok Anstrengelsen ved Bestigningen. Og skønt jeg godt kan lide at lade Blikket løbe, »græsse mine

Øjne«, som Tyskerne siger, over et stort sjællandsk Landskab, kunde det dog ikke falde mig ind at gaa langt af Vejen for en Udsigts Skyld. Jeg kan heller aldrig huske en Udsigt. Der skal da i al Fald være noget særegent ved den. Saaledes stødte jeg for nylig tilfældigvis paa en Udsigtsbænk i Kanten af en af de mange Skove øst for Helsingør. Der var det, som om man oversaa hele Danmark paa en Gang: smaabakket eller knoldet Land, rudret i Agre; Teglværk og Andelsskorsten; Skove; i Baggrunden to Møller, der løb vindskibeligt om for Været, bagest Kronborg i stille Majestæt. Saa Sundet og paa den anden Side Kärnan, fortonende sig, Landet, der løftede sig, Sverrig, der syntes at forsvinde. Det er altsaa ikke blot Danmark, men dets Historie, man der overser. Under de svajende og susende Bøgegrene, der danner Tag og Skygge over ens Hoved, befinder man sig som paa et historisk Højsæde. Det er højst poetisk, men det er jo ikke netop Natur.

Og det er maaske slet ikke, hvad man kalder malerisk. I det hele taget forstaar jeg vist ikke at gøre mine Udsnit efter maleriske Hensyn — rimeligvis har jeg ikke tilstrækkelig kunstnerisk Forstaaelse til, at jeg af mig selv kan se, hvad en virkelig Kunstner i vore Dage vil kalde malerisk. Men hvad Folk i Almindelighed kalder saaledes, skyr jeg gerne; der er visse Stykker Natur, f. Eks.

Skovsøer med Birke, smaa Huse, der ligger ensomt op under Skoven, der sommetider slet ikke gør noget Indtryk paa mig, det er, ligesom de er formalede. Snarere søger jeg da at forholde mig til Naturen som en Digter, for saa vidt som jeg — hvad allerede Lessing foreslog, og som Digterne gerne plejer — søger det dramatiske i den. Det vil altsaa ikke sige andet, end at jeg glæder mig ved at finde et Udtryk for en Handling i den, et Sammenspil — og ikke netop Farveharmonier — hvori jeg selv kan tage Del. Hertil hjælper naturligvis især Dyrelivet. Lige saa flovt, ja nedslaaende, det kan være at se Dyrene paa Udstilling i zoologiske Haver, lige saa opmuntrende er det at møde dem uforvarende paa deres eget og maaske endogsaa blive modtaget som en af Familien. Man maa da rigtignok helst noget udenfor Dyrehaven med dens Vildtbestand af halvciviliserede Landliggere, skønt ogsaa den har sine Dramer. Saaledes saa jeg en Gang en Septemberdag en brunstig Kronhjort i Færd med at se sig gal paa en ung Lyriker af ædel Race, et Sammenspil — mellem Skovens Konge og Skabningens Ypperste — som jeg aldrig glemmer. Virkningen var dog nærmest epigrammatisk, som da jeg engang ved Agger saa en vældig Hval rende nordpaa af alle Kræfter, tilsyneladende i det Spor, hvor nogle Timer før et stort Krigsskib

var gaaet sydefter. Saadanne Højtidsskuer hører her til Lands til Sjældenhederne, som man gør Stads ad. Saaledes føler man sig beæret ved at se en Kongeørn, ligesom en Grenader ved at hilse sin Kejser, og muntert overrasket, naar man en Regnvejrsaften ser en Grævling ad en ensom Skovvej jumpe hjem til sin Hule — omtrent som naar man i et fremmed Land pludselig løber paa en gammel Skolekammerat med Fuldskæg og Mave. Men allermorsomst er det at gøre sig fortrolig med Dyrelivets Hverdagsbegivenheder. Saaledes husker jeg, at jeg en Formiddag, da jeg laa og solbadede mig paa en Skrænt efter en ualmindelig kold Dukkert i Kattegattet, havde min Fornøjelse af en Sælhund, der søgte at gøre sig det bekvemt paa en Sten i Stranden. Naar den havde ligget lidt, spjættede den yderst ubehjælpsomt for at finde et bedre Leje, plumpede saa igen ud i Vandet, skubbede sig saa atter op og begyndte forfra paa Mavedansen, altsammen med en ubeskrivelig bedrøvelig Havmandsmine. Der var en tungsindig Tykmandskomik deri, som syntes at være til megen Morskab for det paa Stranden forsamlede Publikum — foruden mig var til Stede en Strandløber og et Par ældre Ænder paa en Sten lidt borte. Det forekom mig endogsaa, at vi blinkede til hinanden. Dog, det var vel kun Mytologi.

For Resten er lidt Mytologi ikke blot ønskelig, men nødvendig for den, der vil i Sammenspil med Naturen, især da med »den døde«. Jeg mener naturligvis ikke, at man skal spille lidt gammeldags Teater med Naturen og tænke sig, at Havet er en Jætte eller Kilden en Najade. Jeg mener overhovedet ikke, at man skal »tænke sig« noget ved den; jeg skal tværtimod se til, at den kan komme til at tænke i mig. I det Øjeblik, da den uforvarende og uvilkaarligt berører Sjælen og ligesom tvinger den til i et Nu at tænke dens Tanker — jeg mener: tænke dem til Ende, bringe dem til Bevidsthed — er den Myte, Resten er Papir. Jeg saa en Aften en Flok unge Viber stryge hen over det mørke Spejl af en Skovsø. De gjorde nogle meget elegante Sving eller Kast, naar de vendte, det var let at se, at de var glade ved deres Vinger. Undertiden strøg de, som om det var med Forsæt, saa tæt hen over de hvide Aakander, at de næsten strejfede dem. Det røg mig igennem Hovedet, at ogsaa Aakanderne godt kunde lide det. Var jeg nu gaaet videre og havde ladet Aakanden eller endog »Nøkkerosen« sukke for Viben som Ekko for Narkissos eller endog »Planten« længes efter »Fuglen«, saa havde jeg netop ingen Myte lavet, men bare gentaget en gammel Geschichte, der ikke kan blive ny mere. Man skal overhovedet ikke digte paa Naturen,

det hævner sig, men lade hver Ting være god for sig og ikke for andet. Saaledes fik jeg en smuk Vintereftermiddag i Boulogneskoven i Paris halvvejs ødelagt, fordi jeg vilde have et Par Svaner, en hvid og en sort, der kom glidende ganske fredeligt ved Siden af hinanden hen imod mig, til at betyde noget andet end det, de var: smukke Fugle, som paa en ganske naturlig Maade tiltalte det tusmørkeagtige i min Stemning. Jeg tror — til min Beskæmmelse — at jeg vilde have dem til at betyde saadan noget som den bestandige Sammenspænding (»Antitese«) af Lys og Mørke i den galliske Aand, i fransk Kunst og fransk Historie. Heldigere slap jeg fra det en Sommerdag paa Møens Klint, men det var nok ikke helt min egen Skyld. Jeg var kommen kørende dertil fra min Barndomsegn igennem det dejlige Sydsjælland og følte mig usædvanlig dansk i Sindet. Da jeg saa efter flere Aars Forløb saa Sommerspiret igen, begyndte der et Digteri: Saaledes som denne Klint, »Danmarks yderste Forpost imod Øst«, begyndte saa jævnt som en Grusgrav og steg saa fint som et Marmorspir... saaledes som den, da jeg kom, omkresedes af en Flok Falke og, da jeg forlod den, af et Par Sommerfugle og ligesom skiftede Syn derefter . . . saaledes som »Dronningestolen« var faldet, men »Sommerspiret« endnu var i Behold . . . saaledes — man kan vist selv tænke sig

Eftersætningerne — var dansk Kultur (jeg tror endogsaa, jeg fik Skrivekridtet med!) dansk Aand og Danmarks Historie — altsammen i en ikke ubekendt Stil, thi saadan har mange baade store og smaa Poeter digtet paa Naturen, herhjemme f. Eks. baade Paludan-Müller og Hostrup og Chr. Richardt. Kort sagt, det kunde være blevet et nydeligt »Rejseindtryk« til et nødlidende Mandagsnummer. Først da jeg hos »Store Knud« havde gjort min utrættelige og paafundsrige Genius til gode med en Flaske Rinsk- (altsaa ikke dansk) -vin, hørte Kogleriet op. Da blev jeg simpelt hen forelsket i Sommerspiret, som jeg i min første Sommerferie havde været det i en hvid Tylskjole og et lysegrønt Livbaand. Men da havde jeg slet ingen Lyst til at skrive Rejseindtryk.

Mest levende bliver naturligvis dette halv ubevidste Møde mellem Aand og Natur, naar man ikke blot er Betragter, men, som i det sidste Tilfælde, selv Part i Sagen. Ned ad Harzen løber en lille Elv, Ilsefloden, Heine har i »Harzrejsen« skrevet et Digt om den, den skønne Prinsesse Ilse. Jeg var saa heldig ikke at kende det, da jeg paa min første Udenlandsrejse en meget varm Sommerdag gik ned ad Harzen. Jeg var lidt fortumlet af Solen og de fremmede Omgivelser, maaske ogsaa en Smule vildfarende, og sikkert

nok ikke saa lidt længselsfuld, da der jo ikke var nogen Frøken Sommerspir at kigge efter paa de Kanter — da jeg pludselig hørte det klukke ved Siden af mig. Det var Ilse. Aldrig har noget saaledes smilet, ja let til mig som denne lille Bæk i den grønne Skygge. Jeg var hjemme, og — det var jo hende. Eller — jeg vidste jo nok, at det ikke var hende, men det ved jeg, at da jeg uden mindste Skaberi lagde mig ned paa alle fire ved Bækken, ikke for at drikke af den, for jeg var slet ikke tørstig, men for at kysse den paa Munden, følte jeg mig saa lykkelig derved, som om jeg virkelig havde kysset min elskede. Naa, saadan noget gør man kun een Gang, næste Gang vilde det allerede være Affektation, og endda kun, naar man er ganske ung. Alligevel kan jeg den Dag i Dag aldrig høre en Kilde, der risler i Skyggen, uden jeg føler mig læsket derved, uden at drikke.

Men hvordan det saa ogsaa gaar med Mytologien: Evnen og Trangen til at give sig hen til Naturen tager sikkert ikke af med Aarene. Jeg tvivler om, at jeg tidligere har kunnet føle mig saaledes udluftet af et Foraar som i disse sidste Aar. Jeg tror heller ikke, jeg som ung følte den Trang til at lade mig gennembruse af en stærk Blæst eller et stort Hav, som nu kan komme over

mig. Jeg kan længes efter et Bad fra aaben Strand, det er mig ikke blot en Renselse og Forfriskelse, men — jeg havde nær sagt — en Offerhandling, en Form for fuldstændig og ubetinget Hengivelse til Naturen, den eneste, vi kender til paa denne Side Begravelsen. Et Bad fra et Badehus med tilhørende Aftørring giver mig naturligvis ikke noget af dette. Det er en meget forbeholden og forsigtig Maade at betro sig til Naturen paa: med fremrakt Taa og Termometer. For Badeanstalterne i Hovedstadens Nærhed i Middagstiden, hvor det flyder med Grossererkroppe som med Kødboller i et Suppefad, har jeg en stærk naturlig Afsky. Det er maaske, hvad man i gamle Dage paa Ryssensten kaldte »at bade sig« (ligesom »at vaske sig«), men til »at bade« hører høj Dag, fri Luft og en Sol og et Hav, der skiftes til at slippe dig og tage imod dig.

Jeg gad vide, om man har holdt af at bade saadan i gamle Dage: Oehlenschlägers Helge gaar i Vandet fra Badehus. I det hele har man vistnok været forsigtigere i sin Hengivelse til Naturen, det var jo ikke saa længe siden, man havde været ordenlig angst for den. Særlig Havet har man vistnok først i den nyeste Tid, da Bestræbelsen gaar imod at gøre alt flydende, vovet ret at betro sine Tanker til. Man har en Følelse af, at ogsaa Stub holder paa sig og ikke tør give sig helt hen.

I Stedet for det »skummende Trav«, som han ellers godt kender, maa man nøjes med det tamme Billede af Parken med Frøerne og de befriede Karusser. Gemyttet er endnu, i det mindste saa længe indtil Ewald kommer ud til Rungsted, væsenlig indlandsk. Havet er endnu ikke »opdaget«.

Men kan den gamle Vise ikke lære mig det rigtige Vovemod i min Hengivelse til Naturen, saa kan den til Gengæld lære mig noget lige saa vigtigt: Ydmyghed. Det, der rører mig dybest i Stubs Foraarsdigt, er ikke det, at han som Kunstner stiller sig uden for Naturen og opfatter sine muntre Udsnit deraf med saa friskt et Sind, men at han som Menneske stiller sig paa lige Trin med alle de andre Skabninger og begærer sin »Del med alle andre«. Dette er en dybere Livsfølelse, en mere omfattende, rigere Medfølelse end Kingos. Menneskeguden, den Gud for Livet, som Kingo alene kunde fatte, er blevet en Naturgud, en Gud for alt. I dette Digt, hvori alt er Bevægelse, er Gud den, hvem det sømmer sig at bevæge Verden i det indre. Der er en Samfølelse med Jorden deri, som i det hele ikke er den gamle Lutherdom fremmed, og hvis Sakrament er Begravelsen: Af Jord er du kommen, til Jord skal du blive. — Jeg kender denne Muldfølelse, naar jeg en Dag har færdedes meget i det fri, har

ligget i Græs eller gravet efter Blomster i Skoven; der bliver da hængende en Lugt af Muld ved mine Klæder og mine Hænder, som jeg ikke kan lide at skille mig ved. Den »minder« — en dansk Digter, der er bleven uenig med sin Ungdom, har nylig i et Digt, under Skjulet »En gammel Botaniker«, tilstaaet, hvad den Lugt havde at fortælle ham. — Stærkest kender jeg denne Følelse en Foraarsdag, »imod den søvnige Aftenstund«; aldrig er man saa tung af Jord, saa fuld af Grøde, som da; det er ogsaa rigtigt, at det ikke er Kirkeklokken, men Frøerne i Kæret, der ringer den Aftenfred over os. Jeg kunde iøvrigt ønske, at vor Folkekirke vilde vove at indlade sig noget dybere med denne Gud i Naturen. I de fleste Landsbykirker holdes Høstprædiken for at takke Gud for Aarets Gaver; man kunde meget vel, uden at gaa sin Kristendom for nær, holde Vaarprækener mellem Paaske og Pinse for at bestyrke i Haabet over den Tekst: Se til Himlens Fugle og til Liljerne paa Marken. Det undrer mig ikke, at Grundtvig i sine Salmer til denne Tid af Aaret gerne gaar af Kirke og holder Gudstjeneste paa Marken, hvor »Vintersæden bølger smukt« eller »i Sommernattens korte Svale« blandt »Fredskovens Nattergale«. Det kan ordenlig gøre ondt en Pinsemorgen at komme fra Naturen ind i den kalkede Hvælving; der lugter muldent, men

ikke af Muld. Paa Døren til et Frimenighedshus i Sydsjælland læste jeg en Gang et Opslag med Menighedens Regnskab, hvoraf det fremgik, at man betragtede og bestyrede Hegnet som en Del af Helligdommen. Det var nu ret en Pinselund med Hanekamme og Nattergale. Prædikestolen derinde i Kapellet stod lige ved et Vindu imod Syd — man skulde blot have ledet et lille Hjørne af Hegnet derind, saa havde man kunnet spare Altertavlen.

Af denne Jordfølelse vokser Haabet som en Blomst, den bedste af alle Foraarets Blomster. Jeg sælger ikke mit Haab for hundrede Mark. Den Dag, jeg holdt op at haabe, var det ude med mig. Jeg har ingen Forfremmelse, intet »Avancement« i Vente, jeg venter overhovedet intet af Mennesker, men alt af Naturen. Den, der slaar Lid til Mennesker, er ilde svegen, men »den, som Gud bedrager, er godt bedraget«. Men jeg venter ikke, at jeg skal blive skuffet, thi jeg haaber ikke imod Naturen, men med Naturen. Den hele Natur er min Medvider, alle Skabninger mine Brødre i Haabet eller rettere: stærkere deri end jeg, paa Grund af, at det er Naturen selv, der taler i dem, medens jeg er fuld af selvskabte Bekymringer, saa at mit Haab i Sammenligning med deres maa tale sagte: »Jeg tør maaske vel faa at se!« Men jeg slipper det ikke — jeg beder

jo blot, at som den evige Natur bestandig gentager sig uden at aflade, saaledes vil den ogsaa gentage sig i mig, jeg tør maaske vel faa at se min Vinter blive til en Vaar i Aar. Kan jeg bevare det Haab, har jeg bevaret mit Foraar.

SOMMER

I kølende Skygger,
I Mørke, som Roser udbrede,
Hvor Sangersken bygger
Og kvidrende røber sin Rede,
Hvor sprudlende Bække
Snart dysse, snart vække
Kamønernes Yndling, den følende Skjald
Med steds ensrislende Fald;

Hvor Hjordene brøle
Mod Skovens letspringende Sønner
Og puste og føle
Den Rigdom, i hvilken de stønner,
Hvor Mejeren synger
Blandt gyldene Dynger
Og tæller sin Skat og opløfter sit Raab
Til den, som har kronet hans Haab;

Men du, som alene
Fremkaldte den Lyst af min Smerte,
Sig, kan min Kamene
Udbrede sin Fryd i dit Hjerte?
O, sig mig, Veninde,
Kan Sangens Gudinde
Med smeltende Toner belønne det Skød,
Hvoraf min Lyksalighed flød?

Johannes Ewald.

DET er Sommer, Tidens Fylde. Efter at Stubs »verdslige Arier« og Brorsons Salmer havde gennemlunet den kolde Luft, hvori kun den holbergske Komedie, den nordiske Litteraturs haardføre Vintersæd, kunde trives, var Tiden inde, til at det kunde blive Sommer. Det blev det i Johannes Ewalds Lyrik. En senere dansk Digter, der havde stærke Sommerfornemmelser, Henrik Hertz, har en Gang i Anledning af et af sine Digte brugt det Udtryk, at han følte Luften »sommervarmes« ved sin Sang. Det er dette, som for første Gang og for alle Tider er sket i Ewalds Digtning, og som har gjort, at man husker hans Navn som et helligt Navn i den danske Litteratur, ligesom man husker den første rene Sommerdag efter et uklart og ustadigt Foraar som en Helligdag.

Hvorledes dette gik til, er nu i de store Træk almindelig bekendt. Syg og forvirret efter et uordenligt Liv i København kom Digteren paa Slægts og Venners Foranstaltning i Foraaret 1773 ud til »Rundsted« ved Øresund, hvor han i den smukke og friske sjællandske Natur under Omgangen med sine flinke og godmodige Værtsfolk, Ejeren af Rungsted Gaard og Kro, Lodsoldermand Oluf Jakobsen og hans Hustru og Datter, og med den jævne Fiskerbefolkning paa Lejet, følte sig opfyldt af en ny Livskraft. Saaledes kunde han i den første Tid af sit Ophold derude skrive sine to skønneste Digtninger, den naturbeskrivende Ode, der bærer den gammeldags Titel »Rungsteds Lyksaligheder« (formet efter Tidens Skik efter et Udtryk hos Horats, der betyder »Landlivets Fortrinligheder«) og det nordiske heroiske Syngespil »Balders Død«, hvori han først viste sin Modenhed ved at behandle et stort Emne i en stor Stil. Hvorledes det i det enkelte gik til, at han kom til at skrive »Rungsteds Lyksaligheder«, er det ikke uden Betydning at vide og endnu muligt at formode.

Rimeligvis blev det i Forsommeren 1773 en Overgang noget koldt og ustadigt i Vejret. Sommeren lod vente paa sig. I al Fald har man et Digt af Ewald, kaldet »Da Solen var formørket af Skyer i Sommeren 1773«, skrevet til hans

Værts Datter, den toogtyveaarige Anna Hedevig. Det ses heraf, at den unge Pige har bedt den berømte Digter om et Vers, hvormed hun formodenlig har villet pryde sin Stambog, men at Ewald ikke har følt sig oplagt til at skrive det. Hun er ung og glad, siger han, han maatte skrive hende noget muntert og sommerligt, men det kan han ikke; hans Sind er mørkt og uroligt. Lad det først blive rigtig Sommer derude i Naturen og inde i ham selv, saa skal han fornøje hende:

Tal til Stormen, at den tier,
Dæmp dens Røst, min Hedevig!
Da skal høje Harmonier
Prise Himmelen og dig.

Med det Løfte slutter han. Nu hører der ikke megen Eftertanke til at opdage, at disse høje Harmonier, der priser paa een Gang Vorherre og Veninden, følger i »Rungsteds Lyksaligheder«. Maaske det ogsaa er muligt at opspore en endnu nærmere Sammenhæng mellem dette Digt og dets første Tilhørere. I Digtet til Anna Hedevig skriver Ewald: »Dig kan Glæden kun fornøje med sin egen Melodi«. Nu var der paa den Tid en saadan munter Melodi, som i Aarene o. 1770 blev sungen af de fleste, der kunde tralle en Vise. Det var en Hyrdevise, der begyndte saaledes: »Naar Stormen forsvinder — Naar Torden

og Lynild ophører — Da Solen fremskinner o. s. v.« Maaske Ewald har hørt den unge Pige nynne den. Til den Melodi er i al Fald, som det ogsaa findes angivet i et samtidigt Vidnesbyrd, »Rungsteds Lyksaligheder« skreven. Ewald har grebet en af Døgnets Viser i Flugten og skrevet en ny Tekst til den Melodi, som alle kendte. Deraf det Spørgsmaal til Veninden i den sidste Strofe, om hun nu ogsaa kan glæde sig ved hans Ord til de kendte Toner. — For Resten har man været ret uenig om, hvem denne Veninde, som »Rungsteds Lyksaligheder« er henvendt til, egentlig, naar alt blev vel overvejet, kunde være — vi har efterhaanden en hel lille Litteratur om Ewald i Rungsted. Efter det foregaaende synes det ikke vel at kunne være tvivlsomt. Alligevel, da Ewald paa den Kladde til Digtet, der opbevares paa det store kongelige Bibliotek, har betegnet hende som sin Barndoms Veninde, hvad der ikke vel kan passe paa Anna Hedevig, der var ni Aar yngre end han, men vel paa hendes Moder, og da han tilmed, naar han taler om »det Skød, hvoraf min Lyksalighed flød«, snarere maa antages at tænke paa en ældre Kvindes moderlige Kærlighed end paa en ung Piges Venskab, saa tror jeg ganske vist, at Digtet i al Fald formelt er stilet til hans Værtinde — det var jo ogsaa rimeligt, at Moderen fik sit Digt, da Datteren

allerede havde faaet sit. Derfor kan det jo godt være, at Ewald, da han skrev det, har tænkt ogsaa paa Datteren, og at han har været meget vel fornøjet med, at en Stilrettelse — fra »Min Barndoms Veninde« eller »Min Kummers Veninde« o. lgn. til »O, sig mig Veninde« — har tilladt ham at udtrykke sig saa ubestemt, at de har kunnet tage sig af det begge to. Det er dog ganske tydeligt, at en ung Pige her som saa mange Gange før og siden har givet Anledning til et smukt Digt, og at »Rungsteds Lyksaligheder« er det glade Digt, som Ewald før paa Sommeren ikke havde kunnet finde Ord til. Nu kunde han det.

Skulde man forklare dette gamle Digt for Folk, der ikke forstaar at læse Vers, kunde man da heller ikke finde nogen mere almindelig og mere træffende Maade at betegne det paa, end ved at sige, at det var skrevet af en Mand, der var rigtig til Gavns glad: det ikke blot handler om, men aander af Glæde. Begynder jeg at tælle sammen som en ærlig og samvittighedsfuld Gloseprikker, finder jeg i de Strofer, hvori Digteren udtaler sig personligst, Udtrykket for Glæde afvekslet ti Gange: Naturens Skønheder er »Glæder« — »den reneste Lyst« — Menneskenes Godhed gør selv Sorgen og Smerten »glade« — Digterens Stemme »bæver« af »Fryd« — han er

»lyksalig«, i »Glædens« Bolig — han skaber »Lyst« blandt Mennesker — meddeler sin »Fryd« til hende, der har forvandlet hans Smerte til »Lyst« og er Aarsag til hans »Lyksalighed«. Og læser jeg blot Digtet igennem, idet jeg forsøger at give mig ganske troskyldigt hen i dets Stemning — hvad der i alle Tilfælde er den bedste Maade at begynde paa — vil jeg, naar jeg har læst det til Ende, selv om jeg ikke i første Omgang fik rigtig fat paa dets »Keruber« og »Kamener«, i al Fald beholde et tydeligt Indtryk af den »lyksalige Digter, som Glæden indbød til sin Hytte«.

Men Glæde er et meget rummeligt Ord. Om Glæde synger Englene i Himmerig og Pigerne i Tivoli. Spørgsmaalet er da: Hvad var Ewalds Glæde i Rungsted? Kan vi forstaa den? Er der i dette fjerntklingende og højt opstemte Digt Udtryk for en personlig Følelse, som endnu har Livsværdi? Er der i dette vort første Sommerdigt noget af den bestandige Sommerglæde, som ogsaa vi gad kende?

For det første synes det da efter det foregaaende, at Ewald ikke blot glæder sig simpelt hen over, at det er Sommer, men over, at det endelig er blevet det. Og den Følelse har vi her i Danmark som Regel meget nemt ved at

forstaa. Den smukke Tid er gerne her i Landet dobbelt smuk, fordi »vi vented saa længe«. Og kommer den saa en Dag over os, synes vi, at Træerne suser dobbelt sommerligt, at Blomsterne skinner dobbelt stærkt i Solen med alle deres gemte Farver, og Vandet vugger sig dobbelt varligt imod Stranden paa den første Sommerdag. Maaske det er derfor, de smaa Bølger i Sundet skvulper saa muntert, og Roserne skygger saa bredt i Ewalds Digt, fordi de har gemt deres Latter og deres Mørke til denne Dag. Det er næsten, som de har ventet paa, at han skulde faa Sind til at forstaa dem.

Saaledes havde denne Natur i lange Tider ventet paa at blive forstaaet. En folkelig Digtning kan, naar det skal gaa naturligt til, kun opstaa paa een Maade: ved at en skabende Aand ganske umiddelbart og saa at sige uden at ville det eller vide det lader sig fylde af det store Fællesstof i Folkets Liv — dets Erindringer, dets Erfaringer og Iagttagelser og ikke mindst alle dets ubevidste Indtryk — og øser deraf saa naturligt, som en tørstig Sjæl drikker af en Kilde. En ret folkelig Kunst er intet andet end en Natur, der kommer til Bevidsthed. Bagefter kommer Videnskaben med sine Paragraffer. Saaledes havde Holberg, der kun i en meget udvortes Forstand arbejdede paa Bestilling, ganske uventet

fundet saa rigt et Stof for sine Komedier, fordi han øste af Livet. Han var den første, der drak af Kilden. Men saaledes havde endnu ingen set paa den danske Natur, som dog virkelig ikke er den ringeste Del af Folkets Liv, fordi det er den mindst bevidste, før Ewald kom til Rungsted. Han fandt for sig en Strimmel Vand, et lille Sund, som ikke kunde blive til Hav, nogle Enge og Marker, et Par smaa Høje, lidt Skov, et Fiskerleje, hvorhen kun sjælden en Københavnerfod forvildede sig, et uanseligt *Runste,* som Beboerne endnu kaldte det, lod det genlyde i sin Sjæl og skabte deraf det svulmende *Rungsted,* som dog kun for meget sarte Sjæle har tabt al sin Glans, efter at dets grønne Fure er bleven en Jernbanelinje og »Ewalds Høj« en Indhegning for mindre rene Lyster end Digterens, og siden »Strandvejen« ikke mere dufter saa ublandet af Kløver og vilde Roser, som da den aabenbarede sine »Lyksaligheder« for den første Landligger imod sin Vilje.

Han havde vel intet ventet sig af sit Ophold herude, men i Begyndelsen nærmest betragtet det som en Forvisning, hvad der vel ogsaa var Meningen. Og saa faldt det saadan, at han netop fandt et Hjem herude. Maaske det begyndte med, at han følte sig hjemme i Familien, som han boede hos; det var, siger han jo, ærbare Folk,

men meget venlige. Et saadant Hjem havde han ikke haft i København i sin Moders Hus eller nogen andre Steder. Men da saa Varmen er kommen i Luften, og han har kunnet færdes ude med sine to Stokke eller sidde paa en af de smaa Høje lige til Solnedgang eller længere, saa en af Kvinderne maatte ud og vare ham ad, at han ikke taalte Aftenluften, har han ogsaa lært at føle sig hjemme i Naturen. Og i Fiskerne paa Lejet, som godt kunde lide at snakke med »Magistren«, fandt han til sin Forundring en nordisk Race, som han ganske anderledes umiddelbart kunde forstaa og føle med, end naar han paa Bestilling af den danske Nationalpoesi skrev klopstockske Heltestykker efter Saxos Danmarkshistorie.

Det er denne lykkelige Følelse af en helt naturlig, rent umiddelbar Overensstemmelse, der er den stærkeste af de glade Harmonier i »Rungsteds Lyksaligheder«. Det forekommer mig, at jeg lige saa utvungent kan efterføle den. I kølende Skygger — jeg kender dette Mørke. Hvor skertsende Bølger — jeg elsker denne Latter. Blandt gyldene Dynger — ja, hvor i al Verden har jeg nogensinde haft det bedre end i dette frugtbare Skød af min Hjemstavn?

Naturligvis, jeg bliver ikke uden videre et nyt og bedre Menneske, fordi jeg løser en Jernbane-

billet til Rungsted. Jeg kan godt være med til at more mig eller, naar jeg er i det Humør, ærgre mig over den Landliggeridyl, som Københavnerne nu opfører paa deres forhenværende Kartoffelkyst. Men jeg synes, at jeg efterhaanden er kommet mere og mere i det Humør, at jeg hverken kan le derved eller ærgre mig derover. Lad dem kun trampe, Jorden er til at træde paa. Der er noget i disse Menneskers Sommerglæde, som er ægte. Det er jordløse Folk, der drages imod Jorden, Folk, der til daglig bygger i Luften, der føler Trang til »at ligge paa Landet«. »Saa huldt til den hellige Bøgeskov det vinker dem«. Det er hjemløse Folk, der paa en ganske naturlig Maade søger sig et Hjem efter deres Hjerte. De vil »akklimatisere« sig, det er saa simpelt som en Naturlov. De bringer sig i Overensstemmelse. Jeg ved virkelig ikke, hvor dette Indtryk af naturlig Overensstemmelse er stærkest, naar jeg ser en Havørn i Stormvejr lude over Vesterhavet, hvad jeg for Resten aldrig har set, eller naar jeg en Sommeraften ser en ung Pige vende hjem ad Strandvejen med Blomster og Grene paa sin Cykel, hvad jeg mange Gange har glædet mig over — endogsaa naar jeg vidste, at hendes Fader var Etatsraad.

Jeg kunde i det hele som god Sjællænder have Lyst til at bryde en Lanse med Vesterhavet, der-

som jeg ellers kunde slippe godt fra det. Hvor det brøler! Og saa er det bare Vind og Vand. Der gøres i vore Dage, især af Københavnere, et slemt Modevæsen af dette uskyldige Vand. Der er Folk, som til daglig Brug slet ikke er af de mest saltholdige, der altid skal til Vesterhavet, og som ikke paa nogen Maade vil indrømme, at mindre kan gøre det, ligesom der er dem, der ikke begriber, at man i Kunsten kan nøjes med noget mindre end Shakespeare eller Michelangelo. Det er aldrig gode Tegn, naar der altid skal noget stort til, for at man kan føle sin egen Gevaldighed. Naturligvis, er jeg syg, saa tager jeg derhen, hvor Doktoren siger, jeg har bedst af at være. Men herom er her ikke Tale. Søger jeg Ensomhed — som man for Resten finder allerlettest, ligesom Naturen, naar man ikke søger den — tager jeg den heller i en Kornmark eller et andet Sted paa »den megetnærende Jord«, hvor noget gror og grønnes til Næring for mine Tanker, end ved »det golde Hav«; i al Fald vilde jeg da ikke søge den paa de Steder, hvor den udbydes for saa og saa mange Kroner om Dagen til Badegæster. Det gør et helt kretineragtigt Indtryk paa mig at se en Flok Mennesker, store, føre Karle og unge Piger, nedslagtede som Fæ, saa lang Dagen er, mellem nogle hvide Klitter. Især beder jeg Vor Herre bevare mig for Skagen i

den rigtige Sæson, naar Vesterhavet forevises. Det er snart det eneste Sted i mit Fædreland, hvor jeg ikke har været. Det begyndte med at være noget for Malere og lyriske Digtere og er nu i Særdeleshed noget for Skuespillere. Det generer mig, at man skal i Kostyme for at omgaas det.

Kunde jeg vælge et Hjem efter mit Hjerte, maatte det endnu blive et »Rungsted«, selv om jeg maatte indrømme, at det, som dette Navn siger mig, og som Ewald hørte deri, finder jeg nu noget længere mod Nord, hvor Sundet er ved at blive Hav, hvor Bølgerne ikke brøler, men runger, og hvor ogsaa Landet har en dristigere Bølgegang. Her er alt, hvad et sjællandsk Hjerte kan begære. Her kan jeg flytte mig hvorhen jeg lyster, paa mine Ben eller — med forlænget Radius — paa min Cykel og »gøre Udsnit«. Og her kan jeg sidde stille som Ewald i Rungsted.

Der er den Forskel mellem Stubs Foraarsvise og Ewalds Sommerdigt, at Stub gaar, men Ewald sidder ganske stille. Man kan mærke det paa Rytmen. Hos Stub gaar eller danser Verset, man er ved Læsningen ikke i Tvivl om, at det fremstiller en rask og fremadskridende Bevægelse. Med Ewalds Vers er man mere usikker. Det ser jo nok ud, som det gaar — formelt er ogsaa det skrevet i en stigende (»iambisk-anapæstisk«) Rytme — men det kommer dog ikke af Stedet. Tag

f. Eks. den første Strofe. Ved Oplæsningen vil man ganske af sig selv udtale Begyndelsesordene i de første Linjer (»i« og »hvor«), saa svagt, at det giver Indtryk af den modsatte dalende (»trokæisk-daktyliske«) Rytme, og denne rent uvilkaarlige Bestræbelse understøttes paa det kraftigste af Versemaalet, i tredje sidste (— | — ◡ | — | — ◡ snart | dys-se | snart | væk-ke) og i sidste Linje (— | — — | — ◡ ◡ | — med | steds ens-rislende | Fald). Det vil sige, der er ingen Gang i dette Vers som i Stubs, men en Svingning, der falder til Hvile. Dette Indtryk forstærkes yderligere ved de første Strofers indre Arkitektur: det gentagne, ligesom vuggende snart — snart, de mange, til Dels modsvarende Sætninger med »Hvor«, der følger efter hinanden som en Rad af Bølger og først slutter sidst i fjerde Strofe med Linjerne »Hvor Rungsted indhegner o. s. v.«, som betegner Digtets foreløbige Ligevægtspunkt, før en ny Svingning begynder. Det er, som naar Vandet plasker imod en rolig Bred, en Bevægelse, som dog ikke kommer nogen Vegne, et »steds ensrislende Fald«. Det er ganske klart, at den Digter, der har fundet det naturligt at udtrykke sig saaledes, ikke er i Bevægelse, men har sat sig til Hvile. Han kan have drejet Hovedet, saa til den ene, saa til den anden Side, men saa har ogsaa det fundet sit Leje.

Det forekommer mig da ogsaa, at denne Følelse

af at falde til Hvile, der har været saa levende i Ewald, at den er blevet Grundstemningen i hans Digt og umiddelbart kan fornemmes i dets Udtryk, er enhver Sommerglædes naturlige Grundlag. Enhver, der har været saa lykkelig, om saa blot for et kort Øjeblik, at kunne prise Sommer, som man siger, paa en noget inderligere Maade end med en ny Hat eller et Par lyse Benklæder, kender den.

Man maa gerne kalde dette at drive. Det kan ikke nægtes, Ewald driver virkelig; tør man tage ham paa Ordet i den første Strofe, sidder han endogsaa og smaasover. Men det er overmaade lykkeligt at kunne drive.

Ordet er meget træffende og, naar man ser nærmere til, mere udtryksfuldt paa Dansk end de tilsvarende Udtryk paa andre Sprog. Det kan gerne være, at det egenlig blot er et forkortet Udtryk, og at man paa Dansk siger »at drive«, fordi man paa dette Sprog som paa de fleste andre Kultursprog siger »at fordrive Tiden«. Men det kan ogsaa være — og er det ikke Tilfældet, saa burde det være det — at det har en helt anden Oprindelse. Man siger saadan om en Plante, der gror: den »driver«. Foreløbig ved jeg da heller ikke nogen bedre Maade at betegne denne begyndelsesfriske (»primitive«) Sommerglæde paa end ved at sige, at den bestaar i, at man faar Plante-

liv: det at leve, der ellers synes os en meget sammensat Virksomhed, forekommer os nu en uhyre simpel Ting, ligesom det for en Plante er en overordentlig simpel Sag at gro, at drive. Jeg hørte engang et meget friskt Udtryk for denne umiddelbare Livsfølelse, hentet fra samme Tankegang. En Bondepige, der havde været paa Højskole, blev ved sin Hjemkomst spurgt, hvad hun nu mente, hun havde faaet ud af den Fornøjelse. — Ja, der var da en, der havde fortalt dem Historie, en anden, der læste Digte for dem o. s. v. — Men hvad hun selv og de andre unge Piger havde gjort? Det kunde hun ikke straks svare paa, men saa kom det ganske uforvarende: »Vi? Aa, vi sidder ganske stille og *dufter.*« Den gamle Præst, der var Spørgeren, kunde jo ikke lade være at smile, men Pigebarnet saa ellers meget troskyldig ud, Svaret var aabenbart ikke tillært eller søgt, men fundet. Hun har da ment, at de følte det skyde og drive i sig som Blomster, naar det har regnet, og har da, uden at vide af det, hittet paa en meget heldig Betegnelse for den Art af uvilkaarlig Livsudvikling, som Grundtvig mente, hans Skoler skulde fremme. Maaske endogsaa en og anden Professor kunde føle en Trang til at faa sin Livsfølelse udviklet efter den Metode. Men i dette Tilfælde vilde jeg rigtignok ikke anbefale en Højskole, men en Kornmark.

Det er Sommer, Tidens Fylde. Det er længe siden Straaet er skredet og Rugen har dræet, nu staar den og duver med sine tunge Bølger og bier paa sin Modning. Ude over Marken staar Middagsluften ganske stille, det er næsten, som man kan høre Kornet gro. Her kunde jeg lide at prise Sommer i et Hjørne af Hegnet, netop saaledes som jeg nu har anbragt mig: med Benene i Rugmarken og Ryggen imod Grøftegærdet. Jeg brød mig i dette Øjeblik ikke saa meget om at sidde paa Ewalds Plads med Udsigt til Skoven og de gyldne Dynger. I det Humør, jeg nu er i, kan jeg ikke rigtig lide at tænke paa, at alt det, der gror og driver omkring mig, snart skal blive til Dynger, som atter skal blive til Rugbrød, som Folk i København kan gaa hen og købe hos Hofbageren, jeg har en — meget uøkonomisk — Fornøjelse af, at det har været en kold Sommer i Aar, saa Kornet faar Lov at blive staaende paa Markerne langt ind i August Maaned. Det er heller ikke bare »gyldne« Marker, jeg ser paa. Et Stykke henne til venstre længere fremme gaar en Kone og luger Roer. Men her føler jeg mig netop til Pas — saadan: med Skoven i Ryggen og Ansigtet imod den brede Arbejdsmark. Herfra kunde jeg godt lide at høre det suse i Trætoppene bag ved mig. Da jeg en Gang i Foraaret var i Skoven, hørte jeg denne Susen, men jeg kunde

da ikke ret lide at høre derpaa. Det var, ligesom den vilde mig noget, men ikke kunde faa det sagt og mumlede, eller som om jeg ikke mere kunde forstaa det. Var det, fordi jeg som ung havde sværmet om i disse Skove og digtet og drømt noget ind i dem, som nu igen vilde tale til mig, men som jeg ikke kunde høre. Jeg blev helt beklemt og bedrøvet derved. Lad det nu kun suse, det fører ikke noget med sig, det er et forbifarende Vejr uden anden Hensigt end at fare forbi, at svulme og bruse. Jeg vender det døve Øre til og lytter til min Kornmark. Hør, nu susede det virkelig bag ved mig, og se! nu svinger og svajer det ud over Marken. Naturligvis kan jeg slet ikke høre Kornet gro, men det forekommer mig dog, som om jeg kunde høre det i denne frugtbare Bevægelse. Jeg kan i al Fald høre det indvendig. Jeg føler mig usigelig tilfredsstillet ved at være flyttet over i en anden Tilværelsesform, fra Vilkaarlighedens til Uvilkaarlighedens Verden, og synes nu først, jeg forstaar, hvad det er at leve, uden at bryde mit Hoved med Betingelserne derfor. Jeg mærker nok, at min Hjerne arbejder, men jeg tænker ikke paa, som jeg saa tit har gjort, hvad det, jeg tænker paa, skal bruges til. Jeg mærker blot, at jeg gror.

Denne Følelse af Vækst og Hvile har man maaske i gamle Dage kunnet have hyppigere end

nu; det er vel omtrent saadan, Folkevisens unge Kvinder har følt, den Gang da der ingen Højskoler var, naar de stod ved Borgeleddet og »hviltes derved«. Men saadan føler ogsaa Jakobsens Niels Lyhne, naar han sidder paa Markskellet og stirrer »i vegetativ Betagethed« ud over den gyldne, toptunge Havre. Og saadan føler vel endnu mange Folk paa Landet uden at fæste sig videre derved og uden at kunne begribe — selv om vi vilde søge at forklare dem det — hvad saa særdeles fornøjeligt vi By- og Bogmennesker kan finde i det.

Det vilde sikkert heller ikke være saa fornøjeligt, dersom det ikke trods alt det uvilkaarlige deri var ledsaget af en meget klar og lykkelig Bevidsthed. Jeg tror alligevel nok, at jeg er gladere end et Rugaks. Forskellen er den, at Akset ved ikke, at det modnes, men jeg ved, at jeg gør det.

Modenhed er den hele Sag, siger Shakespeare. Jeg ved ikke: skal man tage det meget nøje, saa er Modenhed Hovedsagen i den Forstand, at det er Døden, men Modning er den hele Sag, fordi det er Livet.

Jeg er ikke i Tvivl om, hvad der var den dybeste Grund til Ewalds Sommerglæde i Rungsted: det var Følelsen af, at nu begyndte han at modnes. I Betragtning af, at han havde været saa

tidlig paa Færde, var det kommet sent, ligesom Sommeren i Rungsted. Skønt han, da han skrev dette Digt, kun var tredive Aar, var han dog paa sit Livs Højdepunkt — han havde ikke saa langt igen. Bag ham laa de mange Aar, hvori han havde maattet kæmpe for at bringe sig i Overensstemmelse, sin Aand med sit Stof, sin Higen med sin Evne. Maaske han nu mente som de fleste ret frugtbare Aander, der ikke gider læse om paa sig selv, at dette kom ham ikke mere ved, saa lidt som Kornmarken bryder sig om, hvad Skoven bag ved den fører for Tale. Han har dog nok følt, at der var en Sammenhæng i hans Udvikling. Der var en nordisk Natur i ham, som han i denne Tid er bleven sig bevidst. Der er, ikke mindst i Norden, Aander, der modnes sent og sikkert, og hvis hele Liv er een Sammenhæng. Der er ingen Spring eller Brud i dem, kun Skrid, ligesom naar Planten vokser. Mange flere nordiske Aander end Oehlenschläger, der har sagt det, vil have følt det samme, at hvad de som Mænd har øvet, har ligget som Spirer i dem, da de var unge. Kunde man aabent overse en saadan Aands hele Udvikling, vilde man ofte forbavses over, med hvilken Sejhed og Udholdenhed de kan bære saadan en lille Kim i sig, og ganske stille lade den vokse i sig ved en Tilførsel, som det oftest er en fremmed umu-

ligt at følge, indtil den er bleven et helt Træ. Mange synes kun anlagte paa at sætte en eneste Frugt og suger saa gennem hele Livet kun den Næring til sig, kan kun — hvor vidt de ogsaa søger — tage den Næring til sig, som kan tjene til til sidst at drive Blomsten frem. Det ser ud, som om de vil omspænde en Verden, og saa vil de kun et Hjørne af Hegnet. Noget af dette maa Ewald have kunnet forstaa.

Nu havde han fundet sit Hjørne, en Høj ved Øresundskysten. Da han var ung og var løbet af Landet for at opleve Eventyr, havde han drømt paa en Høj ved Elben. Han har i »Levnet og Meninger« fortalt derom i Ord, der genkalder Digtets Udtryk. Højen ved Øresund, siger en af hans Biografer, opfyldte, hvad Højen ved Elben havde lovet. Det er ganske naturligt: Sommeren opfylder, hvad Foraaret har lovet.

Derfor svulmer hans Digt som aldrig før, fordi det er Manddomsevnen, der modnes, fordi han er færdig som en Kornmark. Derfor falder han til Hvile, fordi der er Ligevægt i ham imellem hvad han kan og hvad han vil. Det er den fulde Sommerglæde. Ewald kunde i den Sommer, hvad han vilde.

Derfor er da hans Sommerferie ikke blot et Driverliv, et planteagtigt Velvære, der tilfredsstiller sig ved at stikke Hovedet under en Rosen-

busk eller Benene i en Rugmark, men en virksom Hvile, hvor Arbejdet er skjult, i Forstaaelse med Virksomheden omkring ham: Sundet med de mange Sèjlskibe og Høstarbejdet paa Markerne. Det forekommer mig endogsaa, at det vuggende Fald, jeg lagde Mærke til i hans Versemaal — og som ikke findes i den Vise, hvis Melodi han har benyttet — kommer deraf, at det ikke simpelt hen er Hvile, men netop Arbejde, ja, at det er Arbejdet selv, der ellers fornemmes som et sammenløbende Jag i Hjernen, der her ligesom standser og drager Aande. Det gør et højtideligt Indtryk, ogsaa i denne Hvile er der noget, som gør Kirkeklokken overflødig.

Naturligvis ved han meget godt selv, at han modnes, han bruger jo selv det rigtige Udtryk, naar han siger, at hans Sang vokser. Følelsen af Modenhed er altid ledsaget af en bestemt Selvfølelse, ja man kan vel sige, at Selvfølelsen først indfinder sig med Modenheden. Ungdommen er i Grunden uden Selvfølelse, fordi den er uden Beskedenhed. Beskedenhed er ikke, som der stod paa Forskrifterne i vor Barndoms Skriveøvelser, »en Ynglings skønneste Dyd«; det er nemlig slet ikke nogen Ungdoms-, men en Manddoms-Dyd. Beskedenhed vil — ogsaa efter Ordets Oprindelse (af at *beskede*, d. e. begrænse) — sige, at man har fundet sin Begrænsning og med alt muligt Efter-

tryk føler sig inden for sin Begrænsning. Inden for disse Grænser er jeg Herre, Mester. Den Følelse har Ungdommen slet ikke, den har saa travlt med at aabne sig og lade sig fylde af Tilværelsens Uendelighed, saa den slet ikke kan faa Tid til at tænke paa at lukke. Den tror ogsaa altid — vel at mærke, naar den duer noget — at alt, hvad den modne Alder gør, kunde den, om den vilde, ogsaa gøre, blot meget bedre eller paa en meget »dybere« Maade; det har altid og i alle Fag været de modne Mænd en tungsindig Adspredelse at se sig behandlede som Skolefukser af unge Drenge. Det skulde blot være Ungdommen, der sad ved Livets Bord, saa — Ja, lad dem først bide Skeerne itu, saa kan de lære Selvfølelse.

Det er da den væsenlige Forskel mellem Stubs og Ewalds Digte, at i det første er der kun en svag og halv bevidst, i det andet en stærk og moden Selvfølelse. Det ser ud, som om man paa Stubs Tid ikke kendte til denne Hvile i sig selv, men leder derefter; som om det er derfor, han er i denne bestandige Bevægelse, indtil Naturen tvinger ham. Der er intet Midtpunkt i hans Digt eller rettere: det, der er, skifter bestandig Plads, eller der dannes stadig et nyt. Der er noget »farende« over det, det er Studenterpoesi, det ligner noget de Foraarsviser, man har af de farende Skolarer. Det er midtpunktflyende, som Ungdom-

men plejer at være det. Ewalds Digt derimod svinger, men om et fast Midtpunkt. Han er selv dette Midtpunkt. Han taler, om ikke som en »Magister«, som Fiskerne troede, saa som en Mester, en moden Mand, der føler sin Styrke inden for sin Begrænsning. Han drømmer ikke mere om at forbavse Verden med Heltegerninger, men det tilfredsstiller ham at tænke paa, at Folehaven »undrer sig«, som han siger, ved hans Sang. Det kunde vistnok ikke falde ham ind at stille sig paa lige Trin med de øvrige Beboere af Dalen mellem Skoven og Lejet eller at klinge med i »Skaberens Lov« som en enkelt Tone blandt de mange. Fra sin Høj ser han, Mennesket, hen over dem som fra en Trone. Han sammenfatter eller sammentrænger den hele Tilværelse i sig. Han er paa en Gang »Støv« og »Kerub«.

Den Selvfølelse, der her udtaler sig, er da især den kunstneriske, som i det væsenlige bestaar netop deri, at Menneskesjælen føler sig som en hel Verden, idet den sammenfatter og genskaber Livet i dets Helhed. Det er første Gang, denne Følelse udtaler sig paa Dansk. Holberg havde en Snes Aar før i det galgenlystige Stykke »Om Poeter« i sine »Moralske Tanker« moret sig med at bestemme en Poet paa klassisk som et guddommeligt Menneske i en pjaltet Kappe eller, som han tilføjer paa sit eget Sprog, »med et Hjerte

for Albuen«. Hos Ewald har Digteren unægtelig faaet Hjertet paa det rette Sted. Han kalder ham »den følende Skjald« og bruger Ordet som et Artsnavn: det er Digterens Særkende mellem Menneskene, at han føler, ligesom det er Menneskets mellem Dyrene, at det er begavet med Fornuft. Han føler »een for alle og alle for een«, som det hedder; han føler sig og i sig den hele Tilværelse. Han er Livets Hjerte.

De fleste kender, af Læsning eller Erfaring, noget til denne kunstneriske Selvfølelse. Hos de smaa Sjæle er den som al anden Uforholdsmæssighed efter Omstændighederne latterlig eller uhyggelig. Men ogsaa hos de store er den behageligere at støde paa i et lyrisk Digt end i et Rygeværelse efter et borgerligt Middagsselskab. Men den er ikke, som mange ærlige Folk mener, bare til at smile ad. Som den udtaler sig her hos Ewald, er den dyb og ægte religiøs. Det er en Livsfølelse, der er dybere end Aladdins, naar han føler sit Liv ved at fornemme sit Velvære. Den Mand, der taler i »Rungsteds Lyksaligheder«, har ingen Grund til at beføle sine Muskler, han var en Krøbling. Det er rørende at høre ham kalde Hjortene for »Skovens let springende Sønner«. Han siger ikke saadan, fordi han vil berige sit Digt med et særlig smukt og digterisk Udtryk, men fordi han elsker at se dem springe og mis-

under dem, at de kan det. Og dog — skønt han er saa fattig, at han maa misunde en umælende, er han saa rig, at han bærer al Livets Fylde i sit Hjerte. Han er Støv og dog jævnbyrdig med Englene i Himlen. Hvad han paa dette Sted siger, kalder han med Rette en »dristig Stemme«. En Kristen maatte kunne forarge sig derover. Ewald har en Gang skrevet en »Ode til Sjælen«. Det er et ægte kristeligt Digt og meget ydmygt. Ogsaa det fremstilles Sjælen som en »Broder til Engle«, men nedfalden i Støvet eller, som han der siger, i Skarnet og ude af Stand til ved egen Kraft at hæve sig til sit Udspring. Dertil hjælper kun Naaden og Forsoningen ved Jesus Kristus. Her er Digteren sin egen Præst, Menneskesjælen sin egen Forsoner. Alt, hvad jeg har optaget i min Sjæl af Livets Rigdom og Ære og Godhed, det samler jeg i dette Nu i et Billede og lader det straale fra mig. Jeg ofrer mig selv til Livets Gud Et gammelt nordisk Digt, der dvæler ved denne Tanke, bruger herom det endnu dristigere Udtryk: Jeg ofrer mig selv til mig selv. Det er rigtigt, thi kun i mig selv finder jeg min Gud, min Gud og ingen andens. Jeg er et Menneske, og det højeste, jeg formaar, er at gøre mig hellig, at lade Gud blive Menneske i mig. Anden Helliggørelse kender jeg ikke. Overalt, hvor jeg tror at have frembragt et Gudebillede, er det dog kun

et Menneskeværk, jeg har skabt. Man har fra den ældste græske Kunsts Tid fundet og finder bestandig nogle ganske ensartede Statuer af en mandlig Skikkelse uden særlige Kendetegn. Man har en Tid troet, de var Gudebilleder og skulde forestille Apollo, men mener nu, at de blot skal betyde et Menneske i al Almindelighed — et »normalt« eller »idealt« Menneske altsaa — og at de har været bestemte til at opstilles ved Graven som et Offer til Guderne. Det er altsaa Votivfigurer, som man siger; man kunde kalde dem »Offermennesker«. Et saadant Offermenneske er den Kunstner, det »Jeg«, der taler i sit eget og hele Tilværelsens Navn i »Rungsteds Lyksaligheder« — den lyksalige Digter, der paa Livets Højdepunkt i Følelsen af dets Herlighed gjorde et idealt Menneske af sig selv og ofrede det til Livets Gud. Den Selvfølelse er ikke til at smile ad.

Og den skulde man ikke lade Kunstnerne ene om at forstaa sig paa. Over for Livet er vi alle Kunstnere. Hvad man saa tager sig for, gælder det vel om, at man i sit Arbejde, om ikke i den Betydning, man tør tillægge det, saa dog i den Maade, hvorpaa man udfører det, opfanger sit Glimt af Livet og lader det straale fra sig, og saaledes driver det ind i den levende Udvikling. Kun i det Arbejde, hvori jeg saaledes kan ofre mig til Livet, lever jeg; Resten er kun Tidsfor-

driv. Og det er vel ikke blot mit Arbejde, som jeg kan slippe af Haanden, naar jeg er færdig, men mig selv, jeg skal behandle som et Kunstværk. Ogsaa jeg skal efterlade et idealt Menneskebillede paa min Grav. Det er det egentlig ræddelige (»tragiske«) ved det kunstneriske Arbejde, at ogsaa det slipper af Hænderne. Medens Kunsten rejser sig i sin Herlighed, bliver Livet, som Ewald siger, liggende i sit Skarn. Billedet bestaar, Manden forgaar. Og det er det, der skræmmer de fleste Kristne fra den kunstneriske Livsførelse, at der er saa meget, den lader ligge. Hvor meget digtede ikke Goethe sig »fra Halsen«, som han havde gjort bedre i at skrive sig bag Øret eller i Hjertet. Nu, den der brugte et Liv til at skrive en Faust, har dog haft en Del bag Øret og i Hjertet, som der ikke prækes om i Ølseby. Naar man forstaar at bruge Brodden, er det i Grunden det samme, hvad Vaaben man fører: der kan bores saa dybt med et Penneskaft som med en Lansestage. Det er sandt, jeg har truffet dybere Livkunstnere iblandt de Kristne, som Synden nedbøjer og Angeren oprejser, end iblandt dem, der gør Profession af en goethesk Harmonilære og søger at bringe sig i Overensstemmelse ved at lukke Ørerne for, hvad der ikke stemmer; for hvem Synden, naar de vil være konsekvente, er en Art naturlig Udrensning og Angeren en Ting,

der maa skys, fordi den lugter ilde. Jeg har i det hele truffet nogle af de bedste Mennesker, jeg kender, iblandt de Kristne, og jeg kan paa mit nuværende Trin af Udvikling ikke tænke mig noget højere Forbillede i Livets Helliggørelse end Jesus Kristus. Men jeg har allerede i Skolen lært at vogte mig for dem, der føler sig forpligtede til at sværge til en Mesters Ord, om han saa hedder Kristus eller Goethe, og jeg var meget ung, da jeg begyndte at forstaa, at Livet kom af en indre Kilde, og at den Gud, jeg søgte, var min egen Gud. Og efterhaanden som jeg begyndte at blive Mand, begreb jeg, at Livet kan leves uden nogen »Forklaring« eller »Aabenbaring« efter Udviklingens Lov, ja, jeg begreb det meget bedre, end jeg nogensinde havde begrebet noget, som nogen havde villet lære mig, fordi jeg nemlig selv, uden at vide det, havde levet saaledes. Jeg forstod, at Modenhed er den hele Sag, og at min Synd er en Umodenhed i min Vilje. Det er vel ogsaa derfor, jeg har forstaaet, at den fuldkomne Modenhed er Død, men at det at leve er at modnes. Jeg er paa mit Livs Højdepunkt som en Frugt, der er modnet paa den Side, der vender mod Solen, men grøn i Skyggen. Min Orm dør ikke, — hvis dette er Helvedes Kval, saa er det allerede Helvede at leve. Og min Ild fortæres ikke, jeg agter ikke at løbe fra min Anger. Jeg kunde

græde over mit Hjertes Forhærdelse, og det er min Skam, naar jeg dog ikke formaar det. Derimod skammer jeg mig ikke over, at der er visse Synder i min Natur, som det er mig umuligt at græde over. Det er ikke enhver »Synd«, som fortjener at tages med fuld Højtidelighed. Jeg ved ikke, om der nu til Dags findes Kristne med saa godt Humør, at de kan le ad Synden. Luther kunde det, som holdt af at drille Djævelen; det var jo ikke altid, han kastede ham Blækhuset i Hovedet. Grundtvig kunde det ogsaa, naar han som sine Fædre »lo ad Banesaar«. Der er en Del naturlige Begæringer og Tilskyndelser paa Bunden af min menneskelige Natur — Urstoffet, hvoraf jeg skal danne mig, og som det ikke fører til noget at fornægte — som jeg staar mig ved ikke at tage for alvorligt paa. Hertil hører ikke blot, hvad Kingo kalder »Kødets Kvalme« — og ikke blot dets Begæringer, men dets Træghed, f. Eks. Dvaskhed (»Aandsfornægtelse«), Fejhed o. lign. — men ogsaa megen anden Daarlighed, hvori mit naturlige Jeg kræver sig som et uartigt Barn: Selvbehagelighed, Vellyst ved at blive smigret (omtalt i Aviserne!), Skadefryd, Misundelse. Kan jeg komme til at le ad disse Rørelser af den gamle Adam, som man ler ad et dumt og klodset Dyr med køteragtige Tilbøjeligheder, udgrine ham, som man udgrinede Djævelen i de gamle

Komedier, saa har jeg lettere Spil med ham, end om jeg havde gjort ham til en Jætte eller en Dæmon. Latteren er ogsaa i Livets Komedie et meget godt Vaaben. Livet er en Kamp, til at kæmpe hører ikke blot en ren Vilje, men et godt Humør. Og der kan kæmpes lige saa godt under Udviklingens Tegn, som der er blevet kæmpet under Korsets.

Jeg ved nu ikke, om der i Ewalds Natur var et og andet, som han midt i sin »reneste Lyst« kunde ville smile ad paa denne Maade — han smilede jo saa smukt og var jo ellers ikke bange for at have sig selv til bedste; jeg ved heller ikke, om han kunde eller vilde følge mig i, hvad jeg her i mit eget Navn har skrevet om Udvikling og Modenhed. Det er sikkert nok, at han ikke følte sig moden; han vidste godt, at hans Vilje var umoden som et Barns, der ikke tør gaa paa Gaden uden at holde sin Fader i Haanden: hin »vældige Arm«, som han paakaldte paa sit Dødsleje, maatte han altid mærke over sig for at føle sig tryg. Men det er ogsaa sikkert, at han følte Glæden over at modnes og nød dens Løn: Lyksalighed. Det er et stort Ord, og man maa gøre sig klart, hvad det betyder.

Det, som gør det saa overordenlig vanskeligt for den nulevende Slægt af Mennesker — i al Fald for dem, der arbejder og stræber — at nyde

græde over mit Hjertes Forhærdelse, og det er min Skam, naar jeg dog ikke formaar det. Derimod skammer jeg mig ikke over, at der er visse Synder i min Natur, som det er mig umuligt at græde over. Det er ikke enhver »Synd«, som fortjener at tages med fuld Højtidelighed. Jeg ved ikke, om der nu til Dags findes Kristne med saa godt Humør, at de kan le ad Synden. Luther kunde det, som holdt af at drille Djævelen; det var jo ikke altid, han kastede ham Blækhuset i Hovedet. Grundtvig kunde det ogsaa, naar han som sine Fædre »lo ad Banesaar«. Der er en Del naturlige Begæringer og Tilskyndelser paa Bunden af min menneskelige Natur — Urstoffet, hvoraf jeg skal danne mig, og som det ikke fører til noget at fornægte — som jeg staar mig ved ikke at tage for alvorligt paa. Hertil hører ikke blot, hvad Kingo kalder »Kødets Kvalme« — og ikke blot dets Begæringer, men dets Træghed, f. Eks. Dvaskhed (»Aandsfornægtelse«), Fejhed o. lign. — men ogsaa megen anden Daarlighed, hvori mit naturlige Jeg kræver sig som et uartigt Barn: Selvbehagelighed, Vellyst ved at blive smigret (omtalt i Aviserne!), Skadefryd, Misundelse. Kan jeg komme til at le ad disse Rørelser af den gamle Adam, som man ler ad et dumt og klodset Dyr med køteragtige Tilbøjeligheder, udgrine ham, som man udgrinede Djævelen i de gamle

Komedier, saa har jeg lettere Spil med ham, end om jeg havde gjort ham til en Jætte eller en Dæmon. Latteren er ogsaa i Livets Komedie et meget godt Vaaben. Livet er en Kamp, til at kæmpe hører ikke blot en ren Vilje, men et godt Humør. Og der kan kæmpes lige saa godt under Udviklingens Tegn, som der er blevet kæmpet under Korsets.

Jeg ved nu ikke, om der i Ewalds Natur var et og andet, som han midt i sin »reneste Lyst« kunde ville smile ad paa denne Maade — han smilede jo saa smukt og var jo ellers ikke bange for at have sig selv til bedste; jeg ved heller ikke, om han kunde eller vilde følge mig i, hvad jeg her i mit eget Navn har skrevet om Udvikling og Modenhed. Det er sikkert nok, at han ikke følte sig moden; han vidste godt, at hans Vilje var umoden som et Barns, der ikke tør gaa paa Gaden uden at holde sin Fader i Haanden: hin »vældige Arm«, som han paakaldte paa sit Dødsleje, maatte han altid mærke over sig for at føle sig tryg. Men det er ogsaa sikkert, at han følte Glæden over at modnes og nød dens Løn: Lyksalighed. Det er et stort Ord, og man maa gøre sig klart, hvad det betyder.

Det, som gør det saa overordenlig vanskeligt for den nulevende Slægt af Mennesker — i al Fald for dem, der arbejder og stræber — at nyde

Glose, som kun har historisk Betydning, og som den nulevende Slægt derfor gør rettest i at slette af det praktiske Livs Ordbog.

Ewald kendte godt denne Klage, han har selv istemt den. Umiddelbart forud for hans Ophold i Rungsted ligger en Periode i hans Liv og Digtning, da han, forfalden til daarlige Fornøjelser, var ved at tabe Holdet paa sig selv og i sin Digtning — satiriske Komedier og københavnske Hverdagshistorier (under Mærket Pantakak, d. e. alt er ondt), som han skrev i »den fortrædneste, den bitreste Lune« — var ved at synke dybt under det høje Maal, han havde sat sig. Sin Synd og Anger har han udtrykt i meget stærke, men almindelige Ord i en Ode, »Pønitenten«, fra Vinteren 1770—1771. Men man kan af andre Digte fra disse Aar meget vel se, hvad han selv mente var Grunden til hans Ulykke. I Digtet »Da jeg var syg«, fra Efteraaret 1771, nævner han den som »Adspredelse«; hans Sjæl kan ikke finde Hvile noget Sted: Er jeg varm af Andagt »og føler himmelsk Lyst — hvi kommer da Dorine til mit Bryst?« Og elsker jeg, »hvi river da en Tanke af Homer — Min Sjæl fra den Helene, som jeg ser?« Det store Tankedigt »Haab og Erindring« i Løjtnant Schleppegrells Stambog fra Foraaret 1772 udtrykker saa, samtidig med Goethes første Planer til »Faust«, med de afgørende Ord Fauststemningen.

Det begynder: »Hold paa dit Nu, min Sjæl, forsøg at smage det Øjeblik, som er«. Men det vil ligesom »Faust« vise, at dette er umuligt, at Øjeblikket »Glædens Nu« er ikke for os: »Ak, det Minut, som var betroet at bære — Vor Rigdom i sit Skød — Er først, naar det skal holde op at være — Dets Fødsel er dets Død.« Men da hans »Hjerte higer efter Glæde«, tyr han saa til Haabet og Erindringen for at finde Sammenhæng i sin Tilværelse. Kun om Natten — tilføjer han siden i »Nattetanker«, som han skrev, kort før han rejste til Rungsted — naar andre sover, men han ligger vaagen, kan han finde Fred; da kan han bringe sig i Overensstemmelse med sig selv; da føler han Tiden staa stille, »og nu og da og før og siden adspreder ej hans Følelse«. Derefter kommer saa i Samlingen af hans Digte Verset til Anna Hedevig Jakobsen, hvori han siger, at han ikke kan synge om Glæde, og saa Glædesdigtet »Rungsteds Lyksaligheder«.

Her staar Tiden stille, her er Øjeblikket — »det gyldne Øjeblik, hvor skønt, hvor vægtigt, hvor stort, hvor fuldt af Gud!« — som han bestandig følte fly, fastholdt. Og idet han føler dette evige Øjeblik, føler han »Lyksalighed«.

Han har sikkert Ret til at kalde det saaledes. Man kan føle sig salig paa mange Maader. Man kan blive salig af Kærlighed og af Vin, en ung

Pige kan føle sig salig ved en Roman, en Moder er salig med sit Barn ved Brystet. Man kan føle sig salig, naar man gaar fra Teatret, og naar man kommer fra Kirke. Det afgørende er overalt, at man glemmer Tiden. Man hviler i Nuet, føler, hvorledes det svulmer og fyldes, bredfyldes med Indhold. Den modsatte Følelse, at Tiden viger, tømmes for Indhold som et bundløst Kar, har jeg, naar mit Arbejde eller mine Tankers Jag fortærer Tiden for mig, saa at jeg kun mærker, at den gaar, paa at Seddelbunken vokser i min Pengekasse eller Arkene paa mit Skrivebord, og jeg kun fornemmer, at Dagen hælder, derved at det værker i mit Hoved. Det er den egenlige Usalighed, Helvedeskvalen i Livet. Jeg er som Manden paa det gamle Maleri af Underverdenen, der snor en Halmsime, og endnu medens han snor den, fortæres den af et Hunæsel. Jeg fodrer Tiden, jeg fylder den ikke. Men naar jeg fylder Øjeblikket med Glæde, er jeg som Munken i Legenden, der gik en ganske kort Tid i Skoven og hørte en Fugl synge, og da han kom tilbage, var der gaaet hundrede Aar.

Saaledes sidder han paa sin Høj, den lyksalige Digter, imellem Sundet, hvor Verdensstrømmen gaar ham forbi, og Markerne, hvor Mennesker arbejder, og glemmer den hældende Dag. Han er

i Hvile. Han føler sig for første Gang i sit Liv i fuld Overensstemmelse med sine Omgivelser. Kender man blot en Smule til ham, forstaar man, at han med sin »brusende Sjæl«, som han siger, kunde føle sig mere beslægtet med Havet end med det dovne og frugtbare Indland; er man fortrolig med hans Poesi — hans Utilbøjelighed til at fremstille de store Lidenskabers Oprør, den afmaalte Bølgegang i hans Vers — synes man, at den ligner Sundet, hvor det endnu ikke er blevet Hav. Kunde jeg se ham selv, vilde jeg maaske ogsaa kunne opdage, at Blikket i hans store, flakkende Øjne lignede det sølvgraa Sund. Og han har fundet Hvile i sig selv, kender sin Evne og dens Grænser. Billedet af den lidende Ewald er væsenlig set ikke rigtigt. Den Mand, der har efterladt sin Aand i disse Digte, lider ikke, han arbejder og hviler. Paa sit lange Sygeleje, da Gigten krummede hans Knæ op imod hans Hage, sagde han for Spøg, at han nærmede sig Fuldkommenheden, fordi han fremstillede dens Symbol, Cirklen, Uendelighedens og Evighedens Tegn. Han kunde gerne have sagt for Alvor, at han gjorde det, da han i »Rungsteds Lyksaligheder« tvang Tiden til at staa stille og fyldte Nuet med sin Glæde. Thi et saadant evigt Øjeblik er dog den eneste Form for Uendelighed, som vi kan fatte. Denne Tilstand, hvori Sjælen hviler paa en Gang i Natu-

ren, i sig selv og i Tiden, er virkelig Sommer, Tidens Fylde.

Ewalds første Sommer i Rungsted er tillige den første Sommerferie i Danmark, hvorom man har Vidnesbyrd. Det er senere blevet almindeligt at holde Sommerferie paa den Maade. Men i enhver Sommerferie, der skal have nogen Art, maa der være noget af denne Hvile. Jeg kan ikke hvile mig paa den Maade paa en Rejse, uden naar jeg ligger stille paa et Sted, som jeg kan bringe mig i Overensstemmelse med; jeg kunde ikke hvile saaledes som ung — da kunde jeg blot more mig eller kede mig eller bare dovne — og jeg kan slet ikke hvile, hvis jeg ikke er saa heldig stillet, at jeg kan gøre mig ledig, stille mig ud af Funktion, som man siger. Kan jeg det, og har jeg da begravet mine Nøgler i Dybet af mine Stadsbukser — en sindbilledlig Handling, der betyder det samme, som om jeg havde kastet dem i Havet — er det ogsaa af mindre Betydning, om jeg kan holde Ferie i to Dage eller i to Maaneder, det er Øjeblikket, det kommer an paa. Hvor og naar jeg skal fange dette farende Vildt, det beror paa den Art Vind- og Vejrforhold, hvorom der endnu ikke udstedes Beretninger. Men har jeg et flygtigt Nu smagt en saadan Hvile, hvori jeg ikke tænkte paa andet end at gro og »dufte« — i en Kornmark, hvorfra Røgen af min Snadde stiger op som fra

et Brændoffer, eller i en Granskov, hvor mine Fødders Trin bliver saaledes borte paa det bløde Mos, som jeg aldrig er blevet borte i nogen Kirke — saa har jeg følt den dybeste Glæde, som Livets Sommer har beredt mig. Kun tror jeg ikke, at jeg kunde tale derom paa rette Maade, i al Fald ikke til Mænd. Og jeg vil som Ewald heller ikke kunne være ganske vis paa, at min Veninde forstod mig helt. Thi i sin dybeste Fred — som i den største Fredløshed — er Sjælen alene som i Døden.

EFTERAAR

KIRKEKLOKKE! *mellem ædle Malme*
Mageløs er for mit Hjerte du;
Vaagnet er ved dig en Højtidssalme,
Som genlyder daglig i min Barm.

Kirkeklokke! ej til Hovedstæder
Støbtes du, men til den lille By,
Hvor det høres trindt, naar Barnet græder
Og inddysses blidt ved Vuggesang.

Kirkeklokke! Moderskød for Klangen,
Som er mig langt mer end Strengeleg,
Toner dine kappedes om Rangen
For mit Øre tit og i min Barm.

Mens som Barn paa Landet jeg var hjemme,
Julemorgen var mit Himmerig,
Den du meldte mig med Englestemme,
Kimed klart den store Glæde ind.

Højere dog stemte dine Toner,
Naar de med »den gyldne Sol frembrød«
Kimed: Støv! oprejst er vor Forsoner,
Stat nu op i Paaske-Morgengry.

Lavere de sprede deres Vinger,
Sænke sig med Solen dybt i Hav,
Naar for mig nu Aftenklokken ringer,
Og jeg tæller dine Bedeslag.

Liflig dog det klinger, helst om Høsten,
I den stille, svale Aftenstund,
Gennem Jorderig gaar Himmelrøsten,
Kalder Sjælen til sin Hvile ind.

Landet nu graahærdet kun jeg gæster
Og har hjemme, selv jeg ved ej hvor;
Dog paa Lysets Hjem min Hu sig fæster,
Evig godt jeg ved er ene der.

Derfor nu, naar Aftenklokken melder:
Solen sank, og Fuglen slumred ind,
Da mit Hoved jeg med Blomsten hælder,
Nynner sagte mellem Bedeslag:

Kirkeklokke! naar til sidst du lyder
For mit Støv, skønt det dig hører ej,
Meld da mine kære, saa det fryder:
Han sov hen, som Sol i Høst gaar ned.

Grundtvig.

NAAR man har læst Stubs Foraarsvise og Ewalds »Rungsteds Lyksaligheder« og gjort sig saa fortrolig med dem, at man kan høre Lyden af Versene synge for sine Ører, og man saa umiddelbart derefter sætter sig til at læse Grundtvigs Digt om Kirkeklokken, mærker man straks, at det er en helt anden Tone. Man kan ikke sige, at det er en anden »Melodi«, thi mens Stubs og Ewalds Vers var saa klangfulde eller klangfine, at man troede at høre Foraarets lette og urolige Bølgen i det ene og Sommerens stille, frugtbare Svulmen i det andet, er det ejendommelige ved Grundtvigs Vers netop, at der ikke er nogen Melodi i det. Der er nok Klang, men der er ingen Afslutning. Det standser eller standses, Rimet, som skulde give Strofen den Slutningsvellyd, som Øret fordrer, udebliver imod Forventning. Man vil, da man læste Digtet, have lagt Mærke til, at i alle dets Strofer rimer første og tredje Linie, men anden og fjerde imod alle Regler ikke. Det omvendte er jo det almindelige, dette er enestaaende. Det er da sikkert sket i en bestemt Hensigt og ikke af Rimnød: i første Strofe vilde Digteren blot ved at forandre det sidste Ord »Barm« til det nærliggende »Hu« kunne have givet sit Vers det sædvanlige Slutningsrim. Naar han ikke har gjort det, maa han have haft en Mening dermed. Det eneste mig

bekendte Digt i den danske Litteratur, hvor Rimene er anbragt paa samme Maade som her, er Poul Møllers nogle faa Aar ældre Digt »Revuen«. Om dette husker jeg at have læst, at det lyder, som om en begyndte at synge i en Skov, men hver Gang, han havde begyndt, pludselig holdt inde dermed af Frygt for at høre sin egen Stemme. Det er maaske rigtigt, selv om et saadant Skøn nok er temmelig personligt. Her faar man snarest det Indtryk, at Manden slet ikke vil synge, men bare nynne eller — som det jo gerne lyder, naar gamle Mænd, der er umusikalske, men har haft en stærk Stemme, giver sig til at nynne en Melodi — »brumme«. Man bliver saa — vel paa Grund af Digtets Indhold — opmærksom paa, at saadan lyder det ogsaa, naar der en stille Aften, hvor man ingen andre Lyde hører, ringes med Kirkeklokken, der er god Klang i dens gentagne Bimbam, men ingen Afslutning. Og jeg kan da ikke tro andet, end at Grundtvig selv har været opmærksom paa det samme og ikke blot ved Indholdet af sit Vers, men allerede ved dets Lyd har villet ringe for sine Læseres Ører ligesom en Kirkeklokke. Baade Stubs og Ewalds Digte »foregik« eller endte dog ved Aftentid, men i dem hørte man intet til Kirkeklokken, fordi der var saa meget andet at høre efter, det vil sige, fordi de selv havde saa meget andet at høre

NAAR man har læst Stubs Foraarsvise og Ewalds »Rungsteds Lyksaligheder« og gjort sig saa fortrolig med dem, at man kan høre Lyden af Versene synge for sine Ører, og man saa umiddelbart derefter sætter sig til at læse Grundtvigs Digt om Kirkeklokken, mærker man straks, at det er en helt anden Tone. Man kan ikke sige, at det er en anden »Melodi«, thi mens Stubs og Ewalds Vers var saa klangfulde eller klangfine, at man troede at høre Foraarets lette og urolige Bølgen i det ene og Sommerens stille, frugtbare Svulmen i det andet, er det ejendommelige ved Grundtvigs Vers netop, at der ikke er nogen Melodi i det. Der er nok Klang, men der er ingen Afslutning. Det standser eller standses, Rimet, som skulde give Strofen den Slutningsvellyd, som Øret fordrer, udebliver imod Forventning. Man vil, da man læste Digtet, have lagt Mærke til, at i alle dets Strofer rimer første og tredje Linie, men anden og fjerde imod alle Regler ikke. Det omvendte er jo det almindelige, dette er enestaaende. Det er da sikkert sket i en bestemt Hensigt og ikke af Rimnød: i første Strofe vilde Digteren blot ved at forandre det sidste Ord »Barm« til det nærliggende »Hu« kunne have givet sit Vers det sædvanlige Slutningsrim. Naar han ikke har gjort det, maa han have haft en Mening dermed. Det eneste mig

bekendte Digt i den danske Litteratur, hvor Rimene er anbragt paa samme Maade som her, er Poul Møllers nogle faa Aar ældre Digt »Revuen«. Om dette husker jeg at have læst, at det lyder, som om en begyndte at synge i en Skov, men hver Gang, han havde begyndt, pludselig holdt inde dermed af Frygt for at høre sin egen Stemme. Det er maaske rigtigt, selv om et saadant Skøn nok er temmelig personligt. Her faar man snarest det Indtryk, at Manden slet ikke vil synge, men bare nynne eller — som det jo gerne lyder, naar gamle Mænd, der er umusikalske, men har haft en stærk Stemme, giver sig til at nynne en Melodi — »brumme«. Man bliver saa — vel paa Grund af Digtets Indhold — opmærksom paa, at saadan lyder det ogsaa, naar der en stille Aften, hvor man ingen andre Lyde hører, ringes med Kirkeklokken, der er god Klang i dens gentagne Bimbam, men ingen Afslutning. Og jeg kan da ikke tro andet, end at Grundtvig selv har været opmærksom paa det samme og ikke blot ved Indholdet af sit Vers, men allerede ved dets Lyd har villet ringe for sine Læseres Ører ligesom en Kirkeklokke. Baade Stubs og Ewalds Digte »foregik« eller endte dog ved Aftentid, men i dem hørte man intet til Kirkeklokken, fordi der var saa meget andet at høre efter, det vil sige, fordi de selv havde saa meget andet at høre

Klokkeringningen er en kristelig Skik, medens han maaske selv, i Øjeblikket i al Fald, følte som en Hedning — derom staar der i al Fald slet ikke noget i hans Afhandling. Det var blot det, at hans Fornemmelser ved Lyden af Klokken blev til Tanker og ikke vilde »ligge stille« og gro som før, der var ham ubehageligt. Efter det foregaaende vilde jeg betegne hans Stemning »mellem to Vande« som Hvile, fuld Sommerglæde, som der ved Klokkeringningen kom noget efteraarsagtigt ind i, som vakte Ubehag. Sindet var ikke forberedt derpaa, ikke modent dertil. Ogsaa jeg kender og har jo ovenfor forsøgt at skildre en saadan Tilstand i Sindet, hvor en Kirkeklokke vilde føles som en Fredsforstyrrer eller i det mindste synes overflødig. Men naar jeg nu, mens jeg skriver dette, atter hører Frederikskirkens Klokker ringe, eller jeg tænker paa Grundtvigs Digt, føler jeg ikke saadan; saa ærgrer jeg mig slet ikke over, at jeg fra min halvbevidste Naturandagt føres ind i en »historisk Tankegang«, men fryder mig meget mere over, at den Højtidssalme, der, som Grundtvig siger, en Efteraarsaften vaagnede i hans Bryst, ogsaa giver Genlyd i mit. Da jeg nu sjælden føler Trang til at gaa i Kirke og endnu sjældnere føler nogen fuldstændig Tilfredsstillelse derved, kan det jo ikke være det særligt k i r k e l i g e, i al

Fald ikke det, man almindelig kalder saaledes, ved Klokken eller ved Grundtvigs Salme, der lokker mig, men det maa være noget andet, som findes deri, eller som det er mig naturligt at lægge deri. Hvad dette er, føler jeg godt, og jeg ved, det vil være af Betydning for mig, om jeg kan gøre mig det klart.

Noget af det forstaar jeg straks, især naar jeg forsøger at sætte mig ind i Grundtvigs Forhold, da han skrev sit Digt. Det blev første Gang trykt i Dansk Kirketidende i Oktober 1845. Om Sommeren havde Grundtvig ligesom det foregaaende Aar boet paa Landet, forrige Aar paa Lille Tuborg paa Strandvejen, denne Gang i Bakkehuset paa Frederiksberg, som Rahbek havde ejet. Rimeligvis er da Digtet blevet til, efter at han var flyttet ind til Byen igen, maaske paa en Aftenvandring til hans Landbolig og tilbage til Byen igen, maaske uden nogen ny Foranledning som en Erindring om Opholdet paa Landet. Det sidste er vel det sandsynligste, da han jo selv kalder sit Digt en »Genlyd« af, hvad han før har følt. I al Fald er dets Hjemsted, dets ideale Skueplads, herude paa Frederiksberg i den den Gang lille og landlige By med Hovedstaden i Frastand. Man tænker sig snarest paa Slotsbakken med Udsigt imod København. Klokkeringningen kom-

mer da fra Frederiksberg Kirke, hvis Klokker ogsaa nok kan have en ganske landsbyagtig Klang.

Naar jeg husker dette, tror jeg for det første bedre at forstaa noget, som Grundtvig vel ikke ligefrem har sagt i sit Digt, men som han har underforstaaet og maattet underforstaa, fordi det er Baggrunden for dets Stemning, dets »Luft«, som man siger, naar man taler om Landskabsbilleder. Denne Grundstemning kan jeg maaske bedst betegne gennem en Modsætning. Jeg kender en Efteraarsfølelse, hvori jeg længes meget mere ud i Naturen og bort fra Mennesker, end jeg nogensinde gør det om Sommeren, og jeg kender ogsaa nok Digte, der vækker denne Følelse hos mig. Saaledes giver jeg, naar Bladene begynder at falde, gerne alle Chr. Winthers sommergrønne Skove for det stormfriske Efteraar i hans »Vildt flyver Høg over Land, over Vove«, der hvert Aar raaber mig ud paa store Sletter i brogede Skove i Nærheden af Havet. Men saadan er det jo slet ikke med Grundtvigs Digt. Skønt det jo altsaa foregaar i landlige Omgivelser eller paa Grænsen imellem Staden og Landet, kalder det mig netop ikke ud i Naturen, men tilbage fra den og ind i Menneskelivet. Det er Klokkelyden i Luften, der faar mig til at dreje Hovedet. Ligesom den lille nidkære Klokke i

Landsbykirken en Sommeraften ikke bliver træt af at forkynde, at nu er det Tid, at hver gaar til sit og forføjer sig til Hvilė, saaledes forkynder den samme Klokke om Efteraaret — men nu lyder det i den høje Luft, som om den havde faaet et dybere Mæle — at nu er det Tid at gaa hjem. Den siger ikke blot ligefrem, at nu gælder det at krybe i Ly, at flytte fra Landet og Luften til Staden og Stuen, men den taler dybere, at nu er det Tiden, at Mennesket ser at finde hjem, fra den grænseløse Medfølelse med Naturens Liv til den sikre Besiddelse af sit eget.

Hvis man da har et Sted, man ret af Hjertet kan kalde sit Hjem. Man kan undertiden paa en meget haardnakket Maade vedblive at misforstaa en Ting, et Ord — et Bibelsted, nogle Verslinier, et Udtryk af et fremmed Sprog — som man, første Gang man læste det, af Ukyndighed eller ved en blot Uagtsomhed, ikke forstod paa rette Maade. Saaledes har jeg altid tillagt de to Linjer i Grundtvigs Digt: »Landet nu graahærdet kun jeg gæster — Og har hjemme selv jeg ved ej hvor« en dybere og mere højtidelig Mening — maaske fordi jeg først læste dem i en Salmebog — som om Talen var om den Kristnes Udlændighed, Følelsen af at være som en fremmed Gæst paa Jorden (»i Landet«). Nu, da jeg giver mig Tid til at tænke mig noget bedre om,

opdager jeg jo min Fejltagelse. Grundtvig siger ikke, at han lever i Landet, men at han bor »paa Landet« som en fremmed. Ved at høre Aftenklokken fra Frederiksberg Kirke i de landlige Omgivelser er han kommen til at tænke paa Landsbyen og paa sin Barndom, da han var »hjemme (d. e. følte sig hjemme) paa Landet«, som han jo selv siger. Og skønt han nu er gammel og graa og aldrig mere kommer paa Landet uden paa Besøg, synes han dog, at det endnu er hans Hjem. Men det er jo ikke rigtigt: han har jo Kone og Børn, Lys og Varme, Lejlighed o. s. v. inde i Byen, midt paa Vimmelskaftet. Altsaa ved han i Grunden ikke rigtig, hvor han har hjemme, han er husvild. Naturligvis ved han som Aand og som Kristen godt, hvor han hører til, i »Lysets Hjem«, som han siger, men det hjælper ikke for, at han menneskelig talt føler sig uden Hjem i Danmark. Det lyder jo til at begynde med ikke videre dybsindigt, men er dog for enhver, der kender noget til den samme Følelse, en Sag af Betydning.

Som bekendt blev den danske Litteratur endnu for et halvt Hundrede Aar siden for en stor Del skreven af Præstesønner — i en langt højere Grad end det nu er Tilfældet, da Henrik Pontoppidan, den sidste »Sidenius«, snart er den eneste, der vedkender sig sit Udspring, men til

Gengæld ikke rigtig ved, hvad han skal gøre ved det. Men af alle disse Landsbybørn — Pontoppidan medregnet — har, saa vidt jeg ved, ingen følt sig rigtigt hjemme i København. De fleste maatte for deres Gernings Skyld opholde sig i Hovedstaden — Ingemann og Blicher ikke — men man kan saa i Reglen netop i deres Gerninger mærke, at de har andetsteds hjemme. Hos Paludan-Müller har man snarest Indtrykket af, at han intet Hjem har, men kun en Stue om Vinteren, og om Sommeren i Fredensborg en gammel Have at spasere i, og saa for Resten Stjernehimlen over sit Hoved. Chr. Winther synes, efter sin Digtning at dømme, bestandig at have haft Ferie og ligget paa Landet; for Resten var han nok personligt den, der hyggede sig bedst i det gamle København. Poul Møller derimod kunde legemligt slet ikke taale Omplantningen. Han har i en af sine Optegnelser skrevet, at der maaske engang vil kunne fødes en Menneskeslægt, der kan taale at leve i Stueluft, ligesom Kanariefugle. Men til den Slægt hørte han selv i al Fald ikke — han, hvem det som ung var en legemlig Nødvendighed at gøre drabelige Spasereture paa Landet, som altid var saa forelsket i Naturen inden for Voldene som en Graaspurv i en Grønning, og som til sidst døde i sin bedste Alder, fordi han ikke havde kunnet taale at sidde stille.

Grundtvig selv havde, da han som trediveaarig var vendt tilbage til Hovedstaden fra sin Faders Præstegaard, levet der saa begravet i Arbejde og saa ensomt som en Munk i sin Celle. Han havde den Gang følt sig meget uenig med København og efter sin Sædvane ikke forsømt nogen Lejlighed til at sige det: i Indledningen til det kristelige Digt »Paaskeliljen« priser han sin Blomst, den kristelige Kirkes ældgamle Symbol, som en »Bondeblomst fra Landsbyhaven«, og i det fjendtlige Sammenstød, han i disse Aar havde paa sin Ven Ingemanns Vegne med den unge Københavner Johan Ludvig Heiberg, taler han ret Guds Ord fra Landet til det København, han hader, og faar til Gengæld paa flere Maader at mærke, at han er til Spot for Københavnervittigheden. Saa fik han Hjem og Arbejde i København, stiftede Familie der, vandt sig Venner og havde nu for længe siden faaet det fjendtlige København i Tale, ikke blot som Præst for en Menighed, men som offenlig Taler, første Gang da han i 1838 holdt en Række Foredrag om de sidste halvtredsindstyve Aars Historie, hvori han af et oprigtigt Hjerte — han vilde »gøre Danmark glad« — lovpriste det idylliske København, Strandvejens og »Høstgildets«, anden Gang nu sidst i Vinteren 1843—44, da han »for Damer og Herrer« forklarede nogle græske og nordiske Gudesagn. Han kunde

tro, han var ved at vinde København for sig og sig selv et Hjem i dens Midte. Saa kom det gentagne Sommerophold paa Landet, og saa forstod han, at han dog ikke var hjemme derinde.

Af det nuværende Københavns Indbyggere er jeg ved ikke hvor stor en Brøkdel født paa Landet eller i Købstæderne, om ikke netop i Præstegaardene, der maaske heller ikke er saa frugtbare nu som i gamle Dage. Af disse indflyttede er atter en Del saaledes stillet, at de kan opholde sig paa Landet en kortere eller længere Tid af Sommeren. Naar de da hen ad Efteraaret kommer ind til Byen igen, har de al den Forberedelse til Grundtvigs Digt, der behøves. Maaske de da ogsaa kan dele dets Følelse. I al Fald er der for en saadan indflyttet Stadbeboer, der gerne vil gro sammen med sin By, intet farligere Tidspunkt, end naar han om Efteraaret kommer tilbage fra Landet. Det kan blive en underlig Hjemkomst. Det kan ordenlig skære en i Hjertet at høre den københavnske Dialekt igen. Jeg husker, hvor glad og varm om Hjertet jeg blev en Gang, da jeg efter en lang Fraværelse hørte det danske Sprog igen af en ung Pige en Vintermorgen paa Banegaarden i Altona — det lød som Lærkesang. Og hvor beskæmmende virker saa ikke dette hæslige Mæle, naar man har afvænnet sig med at høre det! Skulde jeg nogensinde misunde mine

indfødte Medborgere, maatte det være paa denne Tid af Aaret. For dem er Hesten eller Rundetaarn ikke Genstande, der opfylder Rummet som alle andre, og det kongelige Teater en Ting, hvorom der kan disputeres, men levende Bestanddele af deres Bevidsthed; de er, som man siger med et meget godt Ord, vokset op med disse Ting, og de med dem, de gror for dem ligesom Træer. Der var jo virkelig en Tid, da de troede, at Frederiksholms Kanal var Verdenshavet, ligesom der for et Landsbybarn var en Tid, da Smedens Pil og Hestehaven betegnede Menneskehedens Grænser. For et Landsbybarn er Byen erindringsløs, han har vel oplevet baade det ene og det andet i den, men han har intet indlevet i den, han husker meget godt dette paa dette Sted, noget andet paa et andet, men han mærker, at hans Erindringer ikke gror, de er Arkitektur og ikke levende Vækst. Er han ung, kan han saa falde paa at sætte sig hen og længes efter sine Træer og grønne Marker. Er han »graahærdet« nok dertil — hvad man kan blive og endda være en ung Mand — kan han blive blød om Hjertet, naar en Aftenklokke paa Stadens Overdrev faar ham til at tænke paa den lille By, hvor han først havde hjemme.

Jeg er virkelig som Skatteborger i en opblomstrende Storstad helt undselig over, at jeg i det

mindste en Gang om Aaret ganske deler den Følelse. Men det maa jo trøste mig, at jeg har Meningsfæller, som betyder noget. Jeg ved ikke, om jeg rigtigt forstaar Shakespeares Længsel efter sin lille Fødeby: hvad det egenlig var, der fik ham, medens han endnu tilsyneladende var i fuld Manddomskraft, til at forlade London og opgive sin Virksomhed som Teaterdigter for at bosætte sig i det lille Stratford ved Avon. Jeg tror ikke, at den Forklaring slaar til, at han vilde højtideligholde sin borgerlige Oprejsning der, hvor han som ung havde lidt sit Nederlag; heller ikke, at Grunden var den, at han var led og ked af Mennesker og trængte til Naturen. Det vil sige, naturligvis længtes han efter at se, hvordan det nu tog sig ud, naar de sidløvede Egetræer, der stod paa Markerne ved Siden af Stien til Shottery, dyppede deres Blade i Rugen, og efter at høre hvor underligt det sagde, naar Avonfloden klukkede mellem Bropillerne. Men det var da i al Fald ikke hele Grunden. Jeg tror ikke, at han var saa træt af Mennesker som af at eftergøre dem i sin Digtning, han længtes snarere efter Mennesker, »Folk« som man siger, som der ikke var Litteratur i. Han vilde høre, hvordan det teede sig, naar Klokken ringede til Fyraften, og naar et Barn blev tysset paa den anden Side af Gaden. Han vilde ikke, at Lyset i hans Verdens-

øje skulde slukkes i den store Stad som en Gadelygte, han vilde »sove hen som Sol i Høst gaar ned«. Saaledes falder det i ethvert Tilfælde mig efter mine Forudsætninger naturligst at forklare hans Følelse for den lille By.

Kunde jeg det, gjorde jeg dog ikke som han. Jeg tilstaar, i Aarenes Løb har den lille By mere faaet saadan billedlig Betydning for mig; det er med den som med den første Kærlighed, den første Rus og andre saadanne »første« Glæder, de har Erindringsværdi, og det lønner sig sjælden at gentage dem. Rigtignok synes jeg ikke, at noget Sted i Verden har tilsmilet mig saa mildt et Godaften som en af vore smaa røde Købstæder, naar jeg nærmede mig til den ad en højtliggende Landevej. Men jeg ved ikke, om dens Goddag og Velkommen vilde smage mig lige saa godt, naar jeg kom til den og bød den mit Arbejde; jeg tror nok, at den til mit Brug tager sig bedst ud i en Ferie. Med al Agtelse for det Arbejde, der udføres ogsaa paa disse indskrænkede Pladser af dygtige og livskraftige Mennesker, kan man dog vel sige, at det nu til Dags og her i Landet, hvor de fleste har indsuget en Forkærlighed for det idylliske med Modermælken, er en mere fortjenstfuld Gerning at blotte de smaa Byers Tragedie — hvad vore Digtere da ogsaa har begyndt paa — end at besynge deres Idyl. Hvor mange gode

Evner der forsumper, hvor mange sunde Følelser der forvirres, hvor meget stort der forsmaattes i saadan en lille By, det tænker Præstens Søn jo ikke paa, naar han spaserer »bag Haverne« med sin Kæreste. Selv i gamle Dage, da det aandeligt levende Danmark var et sandt Kongerige Idyllien, og Sorø dets Hovedstad, var det nok ikke altid lige let at være »Geni i en Købstad« — da den idylliske Kong Kristian den Ottende i Sorø underholdt sig med Ingemann, som fordum Alexander med Diogenes, fik han et ganske andet Svar, end han havde ventet. Siden er det vel ikke blevet meget lettere.

Paa den Maade synes jo rigtignok min Følelse for den lille By at være af den fine Slags, man i gamle Dage kaldte romantisk. Alligevel føler jeg dog, at jeg har den lille By i Blodet endnu, om ikke som Hjemve, saa som Hjemdrift eller Hjemvirksomhed, jeg mener: som en Trang til at skaffe mig et Hjem i den store By, som jeg har haft det i den lille. Jeg ved ikke, om indfødte Stadbeboere har den Trang og Evne til at danne sig en Kres, hvori de føler sig hjemme, som jeg har iagttaget hos de indflyttede, [illegible] har en næsten digterisk Begavelse til [illegible] Gadens Figurer til Mennesker, der ordent[illegible] dem ved. Børn har dette Talent i udp[illegible] »hjemmer sig« straks paa Gaden [illegible]

hvalpe. Det offenlige, der viser os andre et surt og fortrædeligt Rodemesteransigt, tilsmiler dem moderligt som »Betjenten paa Hjørnet«; for Husets Forsyning vaager den sødt duftende »Urtefar«, der er saa god og gavmild som et Krydderiskab o. s. v.: det hele Kvarter er overgroet med saadanne Kendingsnavne. Jeg hørte en lille treaars Pige meget venligt spørge en Vaskerkone, der i et Nødstilfælde var tilkaldt fra et Anvisningskontor — en stor, grov Skrubbe, der tilmed var højt frugtsommelig: »Hvad er dit Kælenavn?« Det er en meget hjertelig Maade, hvorpaa man kan gøre sig en fortrolig Kres af en ligegyldig Masse. Saa sandt som det er en overmaade upoetisk Maade at leve paa at betragte det hele som en ligegyldig Ting, er Børn store Poeter i den Kunst at leve. Det er saaledes, de germanske Folks Humorister har forstaaet at gøre sig det hjemligt i Nutidens store Byer, Dickens i London, H. C. Andersen i København. Ogsaa for voksne Mennesker og ærbare Borgere er det en meget behagelig Afstivning imod Trykket af Massen at være kendt i Kvarteret og hjemme paa sin egen Boldgade. Det er ligesom at gøre Udsnit af Naturen for ikke at overvældes. Uvilkaarligt bruger man den samme Fremgangsmaade, naar man er paa Rejser i fremmede Lande. Selv om man ikke er tilbøjelig til at faa Hjemve, kender man dog

nok, naar man har rejst længe og ene, den Følelse af Fremmedhed, der kan gaa saa vidt, at man synes, at Stjernerne ser fremmede ud paa Himlen, ja, at end ikke Hundene gider ænse en paa Gaden. Det bedste Middel imod denne Fremmedhed er da, om man kan komme til at hjemme sig. Saaledes følte jeg mig i sin Tid straks hjemme i Italien, fordi jeg uden at være forberedt derpaa, paa Garda-Søen kom forbi den lille Halvø Sermione, som den gammelromerske Digter Catullus, hvem jeg som ung havde været meget fortrolig med, havde skrevet et nydeligt og ganske hjemligt Digt til, som jeg endnu huskede. Det morede mig, at Vandet i Søen netop paa dette Sted af en Grund, som jeg meget rigtigt fik forklaret, virkelig var saa gennemsigtigt, saa *limpidum*, som han havde kaldt det — jeg huskede, hvor vanskeligt det havde været mig at over[illegible]te dette Ord. Det gav et stærkt Indtryk af Sel[illegible] eller Gensyn, en meget vederhæftig Hjem[illegible] omtrent som da jeg paa Rejsen igennem [illegible] mark havde set Stationsforstanderen i en li[illegible] jeg kendte, bryste sig netop paa samme [illegible] sin vatterede Frakke med Hænderne paa R[illegible] som for femogtyve Aar siden. Saa kom [illegible] belttindede Soracte og Peterskirkens Kup[illegible] sig selv, som om de netop havde ventet paa [illegible] og saa kunde jeg snart »gense« hele R[illegible]

Hjælp af Piazza Barberina, Bødtchers Digte og de smaa Bjergbyer, hvorfra jeg saa langsomt arbejdede mig videre frem. I Athen følte jeg mig i en meget inderlig Forstand hjemme en Aften, jeg gik ned igennem en af Gyderne, der fører fra Akropolis, og saa en død lille Pige blive baaret ud i sin bedste Stads og i aaben Kiste, medens alle blottede deres Hoveder. Naturligvis fik jeg saa ogsaa Hatten af Hovedet, og da ingen saa skævt til mig for det, forstod jeg, at min Deltagelse ikke blev afvist. Englænderen var ogsaa et Menneske. Jeg var uden videre Ceremoni optaget i Menigheden og var atter hjemme i den lille By, »hvor det høres trindt, naar Barnet græder«.

Siden kom jeg til at tænke paa, hvor hjerteløst vi i København og andre protestantiske Byer bærer os ad, naar vi tilfældig møder et Ligtog. Mon vi i det hele taget ikke i disse nordgermanske Lande gemmer vor religiøse Følelse for Livet og Døden — eller i al Fald de udvortes Udtryk derfor, som dog vel er værdifuldest, naar de er uvilkaarligst — noget vel meget til de dertil fastsatte Tider? Jeg mener ikke, at vi atter skulde ophænge Vor Frue af Danmark og hendes Søn under Uret paa Hovedvagten, men det gør mig oprigtig ondt, at min gode Stad ikke har noget andet »Palladium« end den forgyldte Absalon,

der er anbragt i Raadhusmuren som en Bisp i en Gaaserede. Nogen Opbyggelse føler jeg da ikke ved at se ham her. Det føler jeg derimod, naar jeg gaar om Hjørnet til venstre og ser en Flok gamle Folk forsamlede foran en lav Indgangsdør, der fører ind til Kontoret for Alderdomsunderstøttelser, og over Døren et Relief-Billede af en Høne, der samler Kyllingerne under sine Vinger. Det forstaar jeg meget bedre. Kunde jeg raade, skulde København virkelig have en Gudinde og ikke en krigersk Mø som »Jomfruen« i Athen, men en Moder.

Dersom alle de — indfødte eller indflyttede — som elsker eller savner den lille By i den store, vil gøre sig ret klart, hvad det er, de søger, vil de vel forstaa, at det er Moderlighed. Den lille By er moderlig, Kirkeklokken er moderlig. Og Grundtvig har vistnok Ret: at naar denne Trang til Moderlighed melder sig hos et Menneske, som ikke er Barn mere, er den en Efteraarsfølelse. Man behøver vel ikke at være saa meget gammel for at forstaa, hvad Elskov er — jeg mener den, der er Vilje, ja Viljen til Livet selv — skønt man skal vel være Mand for at forstaa det ret, eller maaske man bliver først Mand ved at forstaa det ret. Anderledes er det vist med, hvad man med et meget omfattende Navn kalder Kærlighed. Man

kan vistnok være meget uprøvet i Livet og føle Kærlighed, een Slags Kærlighed. Smaa venlige Dyr føler Kærlighed. Børn føler Kærlighed, det er vel derfor, at Himmerig hører dem til, fordi de endnu ikke ret er begyndt at høre Jorden til. Store barnlige Sjæle, Digtere, Præster, føler Kærlighed, en stor og barnlig Kærlighed, som vistnok ikke søger sit eget, og tit ikke engang kan se det, en Kristen-Kærlighed, der kan være lige saa ophøjet i en Prædiken eller i et Eventyr, som den kan være rent ud sagt irriterende i en Dagligstue. Der gives ikke mindst i vore Dage en praktisk Kristendom, der er saa fuld af Erfaring, saa mild i sin Tanke og saa nem paa Haanden som en barmhjertig Søster. Men der er ogsaa en Kristenkærlighed, som slet ikke er praktisk. Der er Profeter, som kan omslynge Millioner, og som ikke aner, hvorledes de skal lægge en sørgmodig Kvinde til deres Bryst. Der er en vid og almen Kærlighed, som vil give sit Liv for Menneskehedens Skyld, og som ikke kan tilvejebringe saa megen Sluttethed, som der hører til at pudse Næsen paa et hjælpeløst Barn eller hjælpe en Fugleunge af Klemme. Der er i denne Sekt af Sværmere Kvinder, som ikke har kunnet blive Mødre, men der er ogsaa Mænd, som intet, slet intet har lært af Kvinder. Det er dem, der har trængt enhver Forestilling om det kvindelige ud

af deres Begreb om Livets Ophav og Kilde, som har gjort Kristendommen til en Religion uden Moder, Treenigheden til et Tremandsraad og Kirken til en Skolestue. Det er ikke ret muligt for en anderledes tænkende at blive hjemme i en saadan Kirke, han gør store Øjne som en lille Dreng, der kommer i Skole, og som i sit stille Sind sidder og pønser paa, at det var helt andet hjemme. Der er noget spartansk ved den gammeldags Lutherdom, som jo ikke er død endnu — man kommer aldrig til at tænke paa, at disse Mænd ogsaa har haft en Moder. Det er, ligesom deres Gud Fader i Himlen var en Enkemand, meget god og meget streng og uendelig ubehjælpsom. Man husker, at en af dem piskede sine Børn paa Langfredag til Ihukommelse af Vorherres Død og Pine — ligesom de spartanske Drenge blev piskede foran Artemis' Alter. Hvilket fortvivlet Enkemands-Indfald! Den lutherske Kirke har for mange Mennesker været en saadan Stedmoder, der krævede blodige Ofre. Det er ganske rørende at se, hvorledes en af dem, der bedst har forstaaet »den store Faderaand« i Lutherdommen, Frits Paludan-Müller, en mandig Aand, der ikke havde forsmaaet at lade sig lære af en Kvinde, ordenlig tumler med Mandsreligionens overleverede Dogmer for at finde en Plads deri for en Kvinde. I de religiøse Digte af »Almas

Efterladenskab« i anden Del af »Adam Homo« — der tydeligt nok er skrevne af en Mand, men indblæste af en Kvinde — er Helligaanden opfattet som det kvindelige Princip i Guddom — et meget mandhaftigt Udtryk for en kvindelig Tanke.

Madonnabilledet kunde han vel ikke bruge, hans kvindelige Ideal hedder rigtignok Alma, det er *den moderlige*, men er dog ingen Moder, men en Jomfru. Maaske — han var jo barnløs og havde, saa vidt jeg ved, ingen særlig Følelse for Børn under den ridderligt og idealt sindede Konfirmationsalder, som han flere Gange har forherliget — maaske han ogsaa, ligesom sine gammellutherske Meningsfæller, har fundet, at den Følelse, der ligger til Grund for Madonnadyrkelsen, var rent sanselig, i al Fald i Sammenligning med »den evige Madonna, skjult i Aanden«, som han dyrkede. For en anden Tankegang er denne Følelse ganske naturlig, ja Naturen selv. Det var i gamle Dage et yndet Emne for Veltalenhedsøvelser at vise, at »Naturen føler Kærlighed« — Holbergs Pernille (i »Jakob von Tybo«) og Oehlenschlägers Yrsa (i »Helge«), der vistnok ellers har en ganske forskellig Opfattelse af Tilværelsen, er i den Henseende fuldkommen enige og af samme Mening som Cicero. Men fordi det er forslidt som saa mange andre ret grundige Sandheder, bliver det derfor ikke mindre sandt. Det er jo kun halvt

sandt, at Naturen er en Kamp, hvor den stærkere ødelægger den svagere, den er ogsaa et Hjem, hvor en Moder vaager over sine spæde. Jeg ved ikke, om Oehlenschläger har tænkt sig noget ved, at han har givet den unge Jomfru, i hvem det rene Modersind skyder op af Besmittelsen som en hvid Blomst af et Mosehul, samme Navn som et Hundyr (»*Yrsa!* saa hed min Tæve«). Jeg har jo i al Fald Lov til at tænke noget derved. Der er intet levende Væsen saa hadsk eller saa hæsligt, uden det føler Kærlighed. En Hunabe kan blive smuk, naar den viser Moderlighed — der er ligesom noget spørgende i dens bedrøvede Øjne, som en Kvinde vil kunne besvare. Jeg husker en gammel dansk Vise om Kong Didrik og Lindormen: Ormen er kommen hjem til sin Hule med hele Helten — og Hesten med — i sin forgiftige Flab. Selv rører den intet af denne Himmerigsmundfuld, men lægger den varligt for sine elleve Unger, som den jo ikke hver Dag kan bringe saadan en Bid, og siger: »Æder I kun, mine *elskelige* Børn!« Det gør mig naturligvis ondt for Didrik, men jeg faar Respekt for Lindormen. Ogsaa i Eventyret er Moderligheden en Naturlov.

Naturligvis er den det da ogsaa i Kunsten. Madonnabilledet fortsætter Naturen. Er der i Grunden saa stort et Spring fra Abemoderen og hendes Unge i en zoologisk Have til de ældste

kristelige (byzantinske) Fremstillinger af Maria med den lille »frontale« Mandsling paa Skødet, som ogsaa ser saa bedrøvet ud? Vist ikke større end fra disse og til Rafaels Madonna. Og at man ogsaa fra dette Billede kan komme videre, er det jo heller ikke i vore Dage, i al Fald ikke nord for Alperne, noget Kætteri at antage. Denne Moder kan ikke være det afsluttende Billede, Naturens Fuldendelse. I hendes store Øjne er der Sorg, men især Forundring. Det er en Barnemoder, som uden at vide det har faaet en Heltesøn. Hun ved slet ikke, hvad der er hændtes hende, og hvad der skal ske med hende og hendes Dreng. Hun ved af ingen Mand — en Mand vilde ikke vide, hvordan han skulde tale til en saadan Kvinde; man bliver let urolig foran dette Billede. Hun spørger, men hun kan ikke svare. Det er betegnende, at en ung Dansk af en udpræget protestantisk Tænkemaade, der første Gang saa et Madonnabillede af denne Art blive dyrket i en Kirke, vistnok blev stærkt betaget deraf, men kom til at tænke, ikke paa en Moder eller sin Moder, men paa sin tabte Elskede. Hvis den ubesmittede Moder er noget, er hun en Jomfru. Michelangelos Madonna derimod er helt Moder; hun ved, hvad det koster, hun, som næsten er ved at segne under Drengens vældige Pattedrag, men ved ogsaa, hvad Lønnen er. Og Madonna-

billedets »Morfologi«, som det hedder, dets Skikkelseshistorie, er jo ikke afsluttet i den sydlandske Kunst, men fortsætter sig hos de germanske Folk. Rembrandts Billeder af Jesu Moder og ikke mindre hans »Portrætter« af sorgfulde gamle Koner er Protestantismens Madonnabilleder. Det er Kvinder, der ved af Mænd; de spørger ikke, de kan svare. Det er ogsaa Grundtvigs Madonna: »Der kun sad en fattig Kone«. Det er Fuldendelsen, thi først naar Kunsten forsmaar al »Kunst«, fuldender den Naturen som Goethes Digt. Uden Glorie, »uden Spir og Kongekrone« — saaledes skal det være. »En fattig Kone sad i Løn og fødte Himlens Kongesøn«. Ja, det er sandt. Man skal blot gøre Alvor af den Tanke, at i Moderligheden er Verdens Frelse. Det er nok ikke blot Katolikker og ganske unge Mennesker som den unge Danske ovenfor, der tror, at en Mand kan frelses af en Jomfru. I nogle af den germanske Races ypperste Aandsværker er det en Grundtanke, at en Mand reddes fra den evige Død gennem sin Ungdoms Kærlighed; ikke blot i Henrik Ibsens »Per Gynt« og Paludan-Müllers »Adam Homo«, men i Goethes »Faust« er det evigt kvindelige det bestandigt jomfruelige. Jeg forstaar det jo nok, men saaledes, som man forstaar de Ting, man ikke har personlig Brug for: med Hovedet — paa samme Maade, som jeg forstaar

Kristendommens Forsoningslære. Der er teologisk Kløgtighed deri. Paa en helt anden Maade forstaar jeg, at en Mand kan frelses, i religiøs Forstand, ikke fra Døden, men for Livet, gennem Moderligheden — ved en Moder. Frelse vil jo sige Genfødelse. Uden jeg bliver født paa ny, skal jeg ikke forstaa (»se«) Guds Rige. Hvorledes er det muligt, sagde Nikodemus, at jeg skulde komme anden Gang i Moders Liv og lade mig føde paa ny? Jeg tror dog, det er muligt. Jeg kan vistnok ikke blive Barn paa ny — det forvirrer mig eller gør mig forlegen, som naar jeg ser en af mine Venner forløfte sig paa en Opgave, han ikke magter, naar jeg ser en ærlig Mand med fuldt udvoksen Aand kæmpe for at bevare sin Barnetro. Men jeg tror, at en Mand kan fødes paa ny ved en Kvinde. Jeg har set Mænd faa et andet Sind, en ny Sans for smaat og stort, ved at lære af en Moder. De har, som det siges om de genfødte, faaet et helt nyt Syn for Livet, om ikke netop en højere, saa en dybere, renere Sans. Der er Mænd, som har faaet en hel ny Virkelighedssans ved en Kvinde. Der er noget meget reelt ved en Moders Kærlighed; den sætter alt paa sin rette Plads, medens f. Eks. Tanter og gamle Ungkarle er færdige at rykke Verden af Led til Fordel for deres Kæledægge. En Moder anvender aldrig sin Følelse, uden hvor der ogsaa er Brug

for den; hun er aldrig sentimental, som Mænd tit er det, især de litterære, hvis Følelser damper af paa Papiret. Dertil er Mænd, ikke mindst de begavede — og ikke blot de fantasibegavede — ofte underlig kejtede og upraktiske med deres Følelser, baade i den ene og den anden Retning; de forstaar ikke at holde Hus. Hvor tit har de ikke kæmpet imod Vejrmøller, oppustet en ringe Modstand, der mødte dem, til det umaadelige, troet sig forfulgt af Uhyret den slangetungede Avind, naar det — hvad en Husmoder straks forstaar — bare var en sulten Lus, der bed af Iver for sin Næring. Og hvor mange Sæbebobler har de ikke blæst, som kunde fejes ud af en retskaffen Karklud! Hvor mange af Sprogets blankeste Ord er der ikke blevet brugt for at forgylde en gennemdreven Tøjte, som en ærbar Kvinde kan kende i Mørke!

Noget af det allervigtigste, man kan lære i Livet, Menneskesans — »Mandevid«, som Nordboerne kaldte det — kan en Mand lære af en Kvinde. Ikke blot Menneskekundskab — hvad Mænd kalder saaledes, er tit en meget stiv og ufrugtbar Lektie — heller ikke egenlig Menneskekærlighed, som kan være af en helt teoretisk Slags, ja, ikke Menneskefølelse heller, Medfølelse med Menneskelivets almindelige Vilkaar, som ogsaa kan være af en ganske filosofisk Beskaffenhed,

men Menneskesans, Sans for Mennesker, ligesom man taler om Kunstsans eller Sans for Naturen, altsaa en ren driftmæssig Følelse for det enkelt menneskelige, hvor det viser sig, og en Trang til at trykke det til sit Hjerte. Hvis denne Menneskesans var en Videnskab eller en Kunst og ikke et Liv, vilde den ret egenlig være Kvindens Fag og Manden hendes Lærling. Hvem forstaar og elsker det enkelte Menneskeliv saaledes fra Grunden af som hun, der bærer dets Spirer i sit Skød og elsker det, før hun ser det? Selv den klogeste Mands Menneskekundskab kan føle sig vel tjent ved at lære af denne Sans for Mennesker. Han tvinges til at læse om paa Livets Lektie fra Begyndelsen. Hvad en ung Mand har tungt ved at forstaa eller jasker med i første Omgang, begriber en Fader let i anden. Han har maaske aldrig forstaaet, hvad det er at leve, saa dybt, som da han skiftedes med en Moder til at holde Vagt over et sygt Barn.

I denne nye Følelse fødes han for anden Gang til Livet. Han lærer at føle sig hjemme i det, som han »var hjemme« i sin Moders Hus. Der er intet, der kan mane og minde saa indtrængende om, at det er Tid at gaa hjem, som denne nye Sans for Mennesker, der kalder bort fra »Naturen«, og er dog selv i dybeste Forstand Natur. Har jeg før forstaaet Naturen i en Bøgeskov eller en Rug-

mark, begynder jeg nu at begribe den i et Arbejderkvarter. Jeg tror paa Livets Moderlighed. Hvad jeg saa kan forstaa ved de tre Troens Artikler, at Gud er en Fader, det guddommelige Menneske en Mand og Guds Aand en mandlig Aand, saa begriber jeg nu let, uden at nogen forklarer mig det, at Livet er en Moder. Det har jo født mig paa ny.

Morsomt er det nu med denne nye Sans at gaa paa Gader og Stræder og overalt finde Mennesker, der ikke er mig ligegyldige, men kommer mig ved, fordi de er mine Bysbørn, Børn af den samme Moder. Søren Kierkegaard kender dertil, naar han taler om, hvad man kan lære i Tilfældets Berøring: »Som den, der gaar i den store Skov, forundret over det hele, stundom river en Gren af, stundom et Blad, stundom bøjer sig efter en Blomst, nu lytter efter et Fugleskrig, saaledes gaar man blandt Folkemængden, forundret over Sprogets vidunderlige Gave, river nu et, nu et andet Udtryk i Forbigaaende, glæder sig derved og bliver ikke utaknemmelig nok til at glemme, hvem man skylder det; saaledes gaar man mellem Menneskenes Mængde, ser nu en Ytring af en Sjælstilstand, nu en anden, lærer og lærer og bliver kun mere lærebegærlig. Saa lader man sig ikke bedrage af Bøger, som forekom det menneskelige saa sjælden, saa læser man ikke i Aviser

derom; det bedste ved Ytringen, det elskeligste, det psykologiske lille Træk bliver dog stundom ikke opbevaret.« Det er sandt, kan man bruge sine Øjne og Ører saa godt, saa er det lige saa morsomt at spasere i Brøndstræde som paa en Markvej eller Skovsti. Men næsten endnu morsommere, end hvad man ser og hører, er det, som man helt umiddelbart føler. Det er herligt at mærke, at et Sted kan smile hjemligt til mig, men endnu herligere, naar et Menneske smiler til mig. Det er et Blink, der betyder, at jeg ikke er isoleret, men i Strømforbindelse med det hele. Saadanne Blink kan være af meget forskellig Slags: det kan blinke i mig, naar en Moder smiler til mig, fordi jeg saa mildt til hendes Barn, og det giver ogsaa Blink, naar mit Blik slaar sammen med Droskekuskens i munter Forundring over, at Spækhøkerens Frue har faaet Cykel eller Smørjomfruen Merodehaar. Jeg mødte forleden paa Strandvejen det Køretøj, der befordrer Fiskerkonerne fra Gammel Strand til Skovshoved. Der var noget saa trofast, over alle Tidens Omskiftelser og Luner ophøjet, saa uvæltelig sikkert over dette gammeldags Køretøj, tæt besat med saa mange brave Skørter — jeg kunde ikke bare mig for at staa stille og smile. En af Konerne, der sad baglæns yderst paa Agebrættet, saa og forstod mit Smil og gengældte det. Jeg var ikke

gladere den Dag, jeg havde mødt en Charabanc med hvidklædte unge Piger paa Studenterskovtur, hvoraf jeg var saa lykkelig at kende nogle, som hilste mig med Tørklædeviften, end jeg nu var over, at Børen bragte mig ogsaa dette Pust af den danske Sommer. Overalt, hvor jeg i fremmede Byer har kunnet komme til at blinke til — eller med — et Menneske, har jeg ikke følt mig ensom mere. Jeg gik en Vintereftermiddag i Skumringen i Champs Elysées og følte mig ganske tilovers; jeg fik Lyst til at tænde en Cigar, men havde ingen Tændstikker og trykkede mig ved at bede en af de fine Herrer i Pelse, der gik mig forbi, om at komme mig til Hjælp. Det faldt mig da ind, at Lygtetænderen, der nærmede sig med Blus paa Stangen, maatte kunne hjælpe mig. Det var han meget villig til, tog Afstand, fældede Stagen og rakte mig sin Flamme, mens hans Ansigt ordenlig gav Genskin af Fornøjelse ved denne nye Anvendelse af den kommunale Ild. Jeg følte mig da ogsaa saa beæret derved, som om Mairen havde rakt mig Salt og Vin paa et Sølvfad. —

Følelsen for Livets Moderlighed og Sansen for Mennesker kaldes som bekendt paa Luthers Sprog Gemyt. Gemyttet er en Efteraarsfølelse, man bliver ikke født med Gemyt, man erhverver det. Eller rettere, der er vistnok Folk, der fødes med hvad man

derom; det bedste ved Ytringen, det elskeligste, det psykologiske lille Træk bliver dog stundom ikke opbevaret.« Det er sandt, kan man bruge sine Øjne og Ører saa godt, saa er det lige saa morsomt at spasere i Brøndstræde som paa en Markvej eller Skovsti. Men næsten endnu morsommere, end hvad man ser og hører, er det, som man helt umiddelbart føler. Det er herligt at mærke, at et Sted kan smile hjemligt til mig, men endnu herligere, naar et Menneske smiler til mig. Det er et Blink, der betyder, at jeg ikke er isoleret, men i Strømforbindelse med det hele. Saadanne Blink kan være af meget forskellig Slags: det kan blinke i mig, naar en Moder smiler til mig, fordi jeg saa mildt til hendes Barn, og det giver ogsaa Blink, naar mit Blik slaar sammen med Droskekuskens i munter Forundring over, at Spækhøkerens Frue har faaet Cykel eller Smørjomfruen Merodehaar. Jeg mødte forleden paa Strandvejen det Køretøj, der befordrer Fiskerkonerne fra Gammel Strand til Skovshoved. Der var noget saa trofast, over alle Tidens Omskiftelser og Luner ophøjet, saa uvæltelig sikkert over dette gammeldags Køretøj, tæt besat med saa mange brave Skørter — jeg kunde ikke bare mig for at staa stille og smile. En af Konerne, der sad baglæns yderst paa Agebrættet, saa og forstod mit Smil og gengældte det. Jeg var ikke

og Mand ved sin Elskov, bliver Menneske, da han sætter sig ved sin Moders Grav, som hun sad ved hans Vugge, og Manden gør sig til Moder. Da har han Gemyt. Hvordan det saa ogsaa gaar med hans Geni, saa har han nu, mens Aftenklokken ringede, saa det bævede i hans Hjerte, hørt det, der var »mer end Strengeleg«. Det er overordentlig sandt og simpelt — det er nok ikke blot Oehlenschlägers eller Geniets Historie, men Menneskets.

Naturligvis er det ogsaa Grundtvigs Historie. Hos ingen nordisk Aand mærker man stærkere denne Hjemkomstglæde end hos ham, der selv har betegnet den egenlige Afgørelse i sit Liv som en Hjemgang. Da han var ung, var han hjemløs eller troede kun, han var hjemme hos de døde. Da han havde bragt sin Ungdomskamp til Ende paa Grænsen af Vanvid, som det plejer at siges, men han var nok helt paa den anden Side Grænsen, fandt han for første Gang hjem. Efter dette vældige Sindsoprør skrev han sin første Salme: »Dejlig er den Himmel blaa«, hvori han jubler som et fattigt Barn, der har været i fornemt Selskab, naar det ser sin Moder igen. Men han var, som bekendt, et uroligt Gemyt, og han maatte opleve mange saadanne Hjemgange. Man maa gøre Forskel paa en urolig Aand, som aldrig finder hjem — her i Landet var Jens Baggesen

i Almindelighed kalder Gemyt — »gemytlige Mennesker«, som man siger — men de ved da gerne ikke af det, ligesom de, der aldrig har været ude, i Grunden ikke ved, hvad det er at være hjemme. Man kan sammenligne Gemyttet med Gensynsfølelsen: det er da ikke Gemyt »at være hjemme«, men »at komme hjem igen«. Den, der en Gang af hele sit Hjerte har prøvet at være borte fra noget og komme hjem til det igen, han har i denne Følelse erfaret, hvad det er at have Gemyt. Den romerske Digter, der lærte mig at blive hjemme i Italien, har Gemyt, naar han efter en lang Fraværelse atter ligger i sin »savnede Seng« og hører de smaa Bølger uden for sit Vindu le og græde paa en Gang af Glæde og hilser Huset, der »glæder sig ved sin Herre«: »Hvor glad, hvor gerne ser jeg dig atter!« Den unge Danske, jeg før har nævnet, Poul Møller, havde Gemyt, da han paa Sydhavet »saa igen den danske Sommer«. Den blinde Pige, som Sibbern har skildret saa skønt i »Gabrielis«, har Gemyt, da hun lærer sig at leve Livet paa ny fra inden af. Det maa vi alle, ogsaa med karske Øjne. Hvor kan man ikke lære at repetere, hvad Livet og Dagen egentlig er, efter en Sygdom eller en Nat, hvor man har ligget vaagen af Bekymring. Det er et meget dybt og rigtigt Træk hos Oehlenschlägers Aladdin, at han, der bliver Geni ved sin forunderlige Lampe

og Mand ved sin Elskov, bliver Menneske, da han sætter sig ved sin Moders Grav, som hun sad ved hans Vugge, og Manden gør sig til Moder. Da har han Gemyt. Hvordan det saa ogsaa gaar med hans Geni, saa har han nu, mens Aftenklokken ringede, saa det bævede i hans Hjerte, hørt det, der var »mer end Strengeleg«. Det er overordentlig sandt og simpelt — det er nok ikke blot Oehlenschlägers eller Geniets Historie, men Menneskets.

Naturligvis er det ogsaa Grundtvigs Historie. Hos ingen nordisk Aand mærker man stærkere denne Hjemkomstglæde end hos ham, der selv har betegnet den egenlige Afgørelse i sit Liv som en Hjemgang. Da han var ung, var han hjemløs eller troede kun, han var hjemme hos de døde. Da han havde bragt sin Ungdomskamp til Ende paa Grænsen af Vanvid, som det plejer at siges, men han var nok helt paa den anden Side Grænsen, fandt han for første Gang hjem. Efter dette vældige Sindsoprør skrev han sin første Salme: »Dejlig er den Himmel blaa«, hvori han jubler som et fattigt Barn, der har været i fornemt Selskab, naar det ser sin Moder igen. Men han var, som bekendt, et uroligt Gemyt, og han maatte opleve mange saadanne Hjemgange. Man maa gøre Forskel paa en urolig Aand, som aldrig finder hjem — her i Landet var Jens Baggesen

Jeg tør ikke afgøre, hvor meget Gemyt der oprindelig findes i Kristendommen — skønt et Ord, der ganske svarer dertil, ikke forekommer i det nye Testamentes Græsk, finder jeg dog Jesu Lignelser fulde af det Sindelag, som vi nu kalder saaledes. Og det er vel i det væsenlige rigtigt, at da Østerlænderen kunde sige de Ord: Lader de smaa Børn komme til mig o. s. v., paa samme Tid som den daværende evropæiske Kulturs mest betydningsfulde Repræsentant højtideligt bekendte: »Jeg hader den vanhellige Hob og holder mig den fra Livet« — da fødtes Gemyttet til Verden. Fra da af er det blevet næret af og har udbredt sig med den fremtrængende Kristendom og deltaget i dens Højtider. Hvor Følelsen for Moderen og Barnet er Midtpunktet i Kristendommen, som i det sydlige Evropa, der faar ogsaa Gemyttet sin Jul; hvor Sansen for Mennesket er det væsenlige Indhold, som i Norden, faar det Paaske. Eller det kan synes, som Gemyttet en Tid ikke ret kunde føle sig hjemme i den nordevropæiske Kristendom, og som om det først maatte vende tilbage paa ny og saa atter har fejret sin Jul og sin Paaske. Herhjemme ser man let, hvorledes Gemyttet genfinder sin Jul og »løber den med Sang imod« i Brorsons Salmer, og for anden Gang og med stærkere Bevidsthed om sig selv med »den gyldne Sol frembryder« i Grundtvigs Paaske. Netop disse

redte sig paa, i Grunden ikke var saa megen Stads værd. Jeg har altid fundet, at den Sonet i anden Del af »Adam Homo«, der skildrer Lørdagaftenens Beredelse og begynder: »O Lørdag Aftens Glans!«, var den allerreligiøseste af alle religiøse Betragtninger i denne Bog — jeg, som til min Overraskelse har grebet mig i at føle en Slags Andagt ved at se Smaabørn i en Balje Vand en Lørdag Aften. Man kunde jo ogsaa finde det meget passende, at i den Forventningens og Beredelsens Tid, hvori vi lever — er forøvrigt ikke enhver Tid det? — bliver det ikke Søndagmorgen, der er saa sikker og klar som Klokkeklangen og Præstens Præken, men den stille, skyggefulde Lørdag Aften, hvori Gemyttet finder sin Højtid. Alligevel skulde jeg tro, jeg holder mindre af denne Aften, fordi den forbereder, end fordi den afslutter.

Saaledes holder jeg ogsaa af Efteraaret, September i al Fald. Da tænker jeg endnu ikke paa, hvad der skal følge efter, jeg ved blot, at jeg er færdig, og paa en fuldkommen rolig Maade. I August er Erindringen endnu urolig, det er, som om man kommer i Tanker om, at man har glemt noget, men ved ikke hvad. Men i September er den ganske fyldestgjort, ligesom mættet. Grænsen er maaske, naar Storken eller i al Fald Svalerne rejser. Det er helt vemodigt at se Svalerne sætte

sig i Snor paa Telegraftraadene, før de skal af Sted, man kan blive helt trang om Hjertet derved og netop ikke af Rejselængsel, men af Vemod over at skulle blive. Men naar de er borte, saa ved man, ligesom i en Gaard paa Landet, naar Feriegæsterne er rejst, at nu er det forbi, og — saa har man endda det bedste tilbage.

Saadan plejer det da i al Fald at gaa til her til Lands, at naar den troløse Sommer har sunget sit sidste Vers, saa kommer den klare September og overtager paa sin stilfærdige Maade dens Arv og Gæld og holder alle de Løfter, som den har sveget. Det er Sommer igen eller mere end Sommer. Luften er saa stærk og ren, man drikker den som af en Kilde, Vejret saa klart, at man kan se alt, det nære og det fjerne, og alt paa sin rette Plads, og saa lydt, at man hører alt, Barnets Graad og Fuglenes Vingeslag. Det er Klarhed og Varme paa een Gang.

Der er Folk, der modnes saa sent eller saa grundigt, at de først faar deres Sommer — eller altsaa Erstatningen derfor — i September. Det er udpræget nordiske Naturer, de synes aandelig talt at være født i September. Grundtvig var en af dem — han var for Resten ogsaa bogstavelig talt født i September og skrev maaske Visen om sit Septembersind til sin Fødselsdag; han døde jo ogsaa i September, som han havde ønsket. Det

er noget af det allerbedste ved ham, at han har Sommer langt ud paa Efteraaret. Han blomstrer igen, »remonterer«, som Gartnerne siger. Jo ældre han bliver, des varmere synger han om »det sene og det søde«, som han kalder det. Det er de rette Septemberrim. Ikke saa snart har han følt Augustens Vemod, da man »nævner kun med Klagetone Markens Guld og Skovens Krone«, før han trøster sig i September:

Thi paa mig ej Straaler blanke
Spillet har i Sommerglans,
Skabt i Høst til Aks at sanke
Mer end Blade til en Krans,
Født til lønligt kun at gløde
I en sildig Aftenrøde.

Maaske det ikke altid var ham lige let at trøste sig. Den Sommer paa Bakkehuset har vel kunnet faa ham til at tænke paa, hvad der var tabt. Her var jo, som paa intet andet Sted, Minderne om det Foraar og den Sommer, der havde været i Danmark i hans Ungdom, og nu var der kun Erindringen derom tilbage. »Ja, her er blevet vrøvlet til Gavns,« sagde han en Gang derude. Men det kunde jo ogsaa siges paa en anden Maade:

Nys i Nætter og i Dage
Nattergalen slog paa Kvist,

Nu er Spurven kun tilbage,
Kvidrer baade først og sidst.

Hver en Skjald, som nu mon graane,
Lyse Blik i hver en Stil,
Hilste her Midnattens Maane,
Bejled her til Kammas Smil.

Saaledes havde han skrevet allerede i Sommeren (i Digtet »Bakkehuset« til Dronningen). Og hvad han digtede om Efteraaret er da ogsaa i Modsætning til de fortrøstningsfulde Efteraarsdigte fra det forrige Aar (»Høstsang«; »Farvellet«) Klagedigte over hans Tid og Alder (f. Eks.: »Se, Dagene svinde og Aarene gaa — — Alt gaar sin skæve, fortvivlede Gang — Vi blomstre og visne som Græsset i Vang«), hvori han kæmper for at finde Trøst, og da han finder den, er det i al Fald ikke Septembers. Men saa skrev han sin Septembervise om Kirkeklokken og kom tilbage. Forbi er Foraarets Dis og Sommerens Grøde, tilbage staar de rene Linier i Gemyttet.

Og hvad der har trøstet ham for hans Tid og Alder, maa kunne trøste andre. Jeg ved ikke, om det mest kommer af min Alder eller af den Tid, jeg lever i, men det forekommer mig, som om vi her i Landet mer eller mindre allesammen »har September«, ligesom Grundtvig, for Tiden. Det

har været Foraar, det har været Sommer, og nu er det September. Det har været det længe, for det begyndte at blive det for tredive Aar siden, da paa alle Omraader af Livet en gammel Tid var forbi, og en ny begyndte. Det var Sommeren, der var ude, og Efteraaret, der kom. Man saa det paa Farven; thi den nye Tid satte Blomst i en ny Kunst, og den nye Kunst viste straks alle Efteraarets Farver. Hvilken Forskel ikke blot fra det lysegrønne i den oehlenschlägerske Romantik, men fra det dybtgrønne i f. Eks. Heibergs og Paludan-Müllers Manddomsværker til de fine og syge, stærke og blussende Efteraarsfarver i I. P. Jakobsens Prosa og Drachmanns Vers. Og Luften er efterhaanden bleven en anden. Det har været herligt, sigtbart Vejr her i Landet siden, man har kunnet se saa klart, det fjerne fjernt, det nære nært, og alt paa sin rette Plads. Vi har kunnet røre os frit uden Tryk, kunnet arbejde, kunnet aande af frie Lunger. Vi er selv blevet anderledes, vi har faaet et nyt Organ at leve med. En Følelse for Livets Moderlighed er ved at sprænge eller udvide Mandsreligionens Dogmer, Sansen for det enkelte har omformet Livssynet, Kunsten, Videnskaben. Hvad Søren Kierkegaard skrev for halvtredsindstyve Aar siden om det elskelige lille psykologiske Træk, der stundom ikke opbevares, kunde han ikke med Sandhed skrive mere; det er

vor største Glæde at iagttage det i Livet og genkende det i Kunsten og Videnskaben. Maaske der er Folk, der venter og haaber et nyt Foraar og en ny Sommer her i Landet — jeg vil være glad, om vi ret længe maa beholde vor September.

Jeg glæder mig ikke over den September, som vi ogsaa har haft, da alt staar saa paatrængende klart og nøgent, og Solens hvide Lys skærer i Øjnene, men giver ingen Varme, og det er, som om den glædede sig ved at belyse Forraadnelsen. Der er Folk, som holder af et saadant Vejr — det er ganske godt at arbejde i, intet hindrer i at nytte det korte Lys, alt er saa lige til, der er intet skjult at se efter, og Gravlugten har noget æggende ved sig. Men det er umuligt at føle sig hjemme i dette Vejr. Jeg saa en Egn, jeg ved Sommertid havde været fortrolig med, i dette Septemberlys, og kunde ligesom ikke finde ind i den igen. Jeg følte mig dump og mismodig, som om jeg pludselig var blevet en fremmed i mit eget Hjem. En anden Gang saa jeg den i en sølvgraa Belysning, og da maatte jeg elske den dobbelt. Der stod det alt, som jeg havde set det før, men ligesom smeltet i det blide Lys — de røde Tage og de brune Træer mod den graanende Himmel — og med en ny Betydning. Og det var saa lydt, at jeg havde Øre for alt, hvad jeg ikke før havde hørt. Jeg hørte vistnok ikke

nogen »Tone fra Himlen«, men »gennem Jorderig gik Himmelrøsten«, og det glædede mig, at jeg ikke var ene om at høre dette — som da jeg i Sommer troede, jeg kunde høre Kornet gro — men at vi var flere, der hørte det samme.

VINTER

HER vil ties, her vil bies,
Her vil bies, o svage Sind!
Vist skal du hente, kun ved at vente,
Kun ved at vente, vor Sommer ind.
Her vil ties, her vil bies,
Her vil bies, o svage Sind!

Trange Tider langsom skrider,
Langsom skrider. Det har den Art.
Dagene længes, Vinteren strenges,
Vinteren strenges. Og det er svart.
Trange Tider langsom skrider,
Langsom skrider. Det har den Art.

Turteldue, kom at skue,
Kom at skue! Bag Gærdet hist
Der skal du finde Forsommers Minde,
Forsommers Minde alt grøn paa Kvist.
Turteldue, kom at skue,
Kom at skue bag Gærdet hist!

Eja! søde Førstegrøde,
Førstegrøde af bliden Vaar.
Lad det nu fryse, lad mig nu gyse,
Lad mig nu gyse! Det snart forgaar.
Eja! søde Førstegrøde,
Førstegrøde af bliden Vaar.

Due, kunde du begrunde,
Du begrunde, hvad der nu sker!
Kulden den svækkes, Blomsterne dækkes,
Blomsterne dækkes, jo mer det sner.
Due, kunde du begrunde,
Du begrunde, hvad der nu sker!

Kom, min Due, lad dig skue,
Lad dig skue med Olieblad!
Se, nu er Stunden næsten oprunden,
Næsten oprunden, som gør dig glad.
Kom, min Due, lad dig skue,
Lad dig skue med Olieblad!

Brorson.

VED en af de Veje, der fører ind i Gribskov, staar der lidt til den ene Side lige over for et Skovløberhus et ualmindelig stort og smukt Egetræ og derunder en Bænk. En Dag, jeg kom der forbi, sad der paa Bænken en gammel Mand.

Jeg saa nok, at han saa godt ud, som han sad der, men jeg vilde dog ikke standse for at se nærmere paa ham eller maaske komme i Samtale med ham. Jeg tog ham blot paa Kornet, som man siger, og kørte videre. Noget efter saa jeg inde i Skoven en halvvoksen Raa, der gik og græssede op imod nogle unge Bøge, og listede mig ganske stille af Cyklen for at betragte den. Den hørte mig nok og drejede ogsaa Hovedet lidt, som Raaen plejer at gøre, men blev ellers roligt staaende og saa helt forundret paa mig, ligesom en lille Pige. Det saa ganske nydeligt ud. Jeg havde jo nok hørt om, hvad Betydning det har haft for Livets Udvikling, at de forskellige Arter af levende Væsener efterhaanden har lært »at tilpasse sig« efter de Forhold, hvorunder de har levet. Her var nu et meget smukt Eksempel paa en ualmindelig lykkelig Tilpasning: det fine Dyr, der var saa slankt i Skuddet som det høje Græs og de spæde Bøgetræer — det hele virkede, som om det var stemt sammen. Nu gik det ogsaa op for mig, hvorfor jeg uvilkaarlig havde følt saa meget Behag ved Synet af den gamle Mand under Egen. Jeg saa ham atter for mig, stor og kraftig saa han ud, med langt, hvidt Skæg, i en graa eller brunlig Dragt og over ham den alderdomsstore Eg med sit Jærnved og sine Bronceblade. Det var ogsaa en

Slags Tilpasning. Han havde vistnok ikke sat sig der med nogen Bagtanke — det var rimeligvis Skovfogeden paa Stedet — men det saa dog ud, som om han ganske stille og ikke uden Stolthed — i Grunden havde han set prægtig stolt ud — føjede sig ind i Livet der, hvor han nu hørte hjemme. Den Tid var forbi, da han rendte gal i Foraarskrattet eller til Høstgilderne, men han saa ikke ud, som om han savnede det. — Da jeg en anden Gang kom forbi det samme Sted, var han der ikke, og det syntes mig da ogsaa, at der manglede noget. Iøvrigt lagde jeg den Gang med nogen Forundring Mærke til, at der lige inden for i Skoven i Nærheden af hans Hus var flere store Ege og alle med Bænk under. Han havde da rimeligvis selv slaaet dem op. Han maa aabenbart have holdt meget af at sidde under Egetræer og gro fast, som Holger Danske til Stenbordet. Tænkte han paa ham eller maaske endog paa Chr. Winthers »En gammel Eg han ligned o. s. v.«? Det var jo ikke helt umuligt, at en kgl. dansk Skovfoged havde Sans for Læsning og kendte »Hjortens Flugt«. Maaske da endogsaa den gamle Mand vidste — hvad dog den unge Raa trods sit Køn og sin Alder ikke havde nogen Tanke for — at han tog sig godt ud saaledes. O Himmel, skulde Holger Danske være en Komediantspiller! Hvilken Abenatur er der

Jeg saa nok, at han saa godt ud, som han sad der, men jeg vilde dog ikke standse for at se nærmere paa ham eller maaske komme i Samtale med ham. Jeg tog ham blot paa Kornet, som man siger, og kørte videre. Noget efter saa jeg inde i Skoven en halvvoksen Raa, der gik og græssede op imod nogle unge Bøge, og listede mig ganske stille af Cyklen for at betragte den. Den hørte mig nok og drejede ogsaa Hovedet lidt, som Raaen plejer at gøre, men blev ellers roligt staaende og saa helt forundret paa mig, ligesom en lille Pige. Det saa ganske nydeligt ud. Jeg havde jo nok hørt om, hvad Betydning det har haft for Livets Udvikling, at de forskellige Arter af levende Væsener efterhaanden har lært »at tilpasse sig« efter de Forhold, hvorunder de har levet. Her var nu et meget smukt Eksempel paa en ualmindelig lykkelig Tilpasning: det fine Dyr, der var saa slankt i Skuddet som det høje Græs og de spæde Bøgetræer — det hele virkede, som om det var stemt sammen. Nu gik det ogsaa op for mig, hvorfor jeg uvilkaarlig havde følt saa meget Behag ved Synet af den gamle Mand under Egen. Jeg saa ham atter for mig, stor og kraftig saa han ud, med langt, hvidt Skæg, i en graa eller brunlig Dragt og over ham den alderdomsstore Eg med sit Jærnved og sine Bronceblade. Det var ogsaa en

Slags Tilpasning. Han havde vistnok ikke sat sig der med nogen Bagtanke — det var rimeligvis Skovfogeden paa Stedet — men det saa dog ud, som om han ganske stille og ikke uden Stolthed — i Grunden havde han set prægtig stolt ud — føjede sig ind i Livet der, hvor han nu hørte hjemme. Den Tid var forbi, da han rendte gal i Foraarskrattet eller til Høstgilderne, men han saa ikke ud, som om han savnede det. — Da jeg en anden Gang kom forbi det samme Sted, var han der ikke, og det syntes mig da ogsaa, at der manglede noget. Iøvrigt lagde jeg den Gang med nogen Forundring Mærke til, at der lige inden for i Skoven i Nærheden af hans Hus var flere store Ege og alle med Bænk under. Han havde da rimeligvis selv slaaet dem op. Han maa aabenbart have holdt meget af at sidde under Egetræer og gro fast, som Holger Danske til Stenbordet. Tænkte han paa ham eller maaske endog paa Chr. Winthers »En gammel Eg han ligned o. s. v.«? Det var jo ikke helt umuligt, at en kgl. dansk Skovfoged havde Sans for Læsning og kendte »Hjortens Flugt«. Maaske da endogsaa den gamle Mand vidste — hvad dog den unge Raa trods sit Køn og sin Alder ikke havde nogen Tanke for — at han tog sig godt ud saaledes. O Himmel, skulde Holger Danske være en Komediantspiller! Hvilken Abenatur er der

da i Mennesket, naar det endog gør Figur med de »sølvgraa Haar«! Jeg blev helt bange for min Isengraa, at han skulde vise sig for mig paa ny under et nyt Egetræ, og skyndte mig derfra.

Senere er jeg kommen efter, at jeg dog nok gjorde ham noget Uret. Om han saa ogsaa havde sat sig under det Egetræ, fordi han vidste, at de klædte hinanden — hvad saa? Det betydede dog vel ikke andet, end at han ogsaa nu søgte at bringe sig i Overensstemmelse med sine Omgivelser og følte Behag ved at ældes netop i dette Selskab. Jeg tænker mig, at der er mange Mennesker, der føler et saadant Behag ved at blive gamle. Det er dem, der har udviklet sig efter det lige Løb, som har fyldt alle Livsaldere med Arbejde, uden at give sig Tid til at se sig tilbage, og for hvem det nu ogsaa er en Virksomhed at ældes. Jeg tænker mig, at de bærer sig ad som Manden i Skoven, der af sin udstrakte Arbejdskres indhegnede sig en lille Park af Ege, hvorunder han kunde sidde og hvile: de forskanser sig bag deres Kernetropper. Under en saadan Vagt af stille Stammer, som de selv har ordnet — Frembringelserne af deres Arbejde, Grundtankerne i deres Liv — som de nu altid har for Øje og nu alene har Øje for, da alt det andet, Tilfældighedernes Smaakrat og Hensigtsløshedens Vildskud er gaaet dem af Minde, forstaar de først ret Lykken i

at have bragt sig i Overensstemmelse med Livet, at have vokset med det varende, og kan da meget vel, især hvis der tillige er en kunstnerisk Drift i deres Natur, føle en Trang til at vise Verden, at det er skønt at ældes. Hvem vilde ikke gerne ældes paa saa smuk en Maade? Goethe blev gammel paa den Maade, men ogsaa Grundtvig, der jo ellers synes saa ganske forskellig fra ham, kendte til denne lykkelige Alderdom. Den Mand, der har skrevet Sangen om Kirkeklokken, har sikkert ikke fundet det ubehageligt at blive gammel. Ogsaa han har forstaaet at tilpasse sig — som han sidder der i den svale Efteraarsaften uden for Kirken og lader Aftenklokkerne fortælle sig om Livets Sammenhæng og den sildige Modenheds Sødme. Skønt han jo sidder alene, er han dog ikke alene i sine Tanker, han tænker paa sine »kære«, som han kalder dem, og ved for vist, at det ogsaa vil glæde dem, at han saa kønt kan blive gammel. Der blev jo efterhaanden mange, han kaldte saaledes, og som flokkedes om ham for at glæde sig over hans Alderdom. Den Mand kunde sagtens dø, han havde levet. Det var en frugtbar Solnedgang, det groede efter den.

Ganske anderledes er det med den Mand, der taler i Brorsons Salme. Han er helt alene, og

om han saa ogsaa ønskede et eller andet, han kunde støtte sig til eller knytte sine Tanker til, kunde han dog ikke finde det. Der er slet ingenting: ingen By, han gaar til eller fra, ikke et Kirketaarn, ikke et Træ, han kunde sætte sig under. Jeg ser et fladt og øde Land, helt bedækket med Sne — det er i Marts Maaned, da Dagene begynder at blive længere, men Kulden tiltager — og i dette hvide Land en Vej, en Landevej eller blot en Marksti med et Grøftegærde. Paa Vejen gaar en Mand, meget langsomt. Han synes saa sort imod alt det hvide og saa alene i dette Øde. Han maa være meget gammel, ellers gik han vel raskere til for at holde Varmen. Men jeg kan jo høre, hvor langsomt han skrider. Han »spaserer« maaske nok som den unge Mand i Foraarsvisen, men det er rigtignok paa en anden Maade, det er jo, ligesom han for hvert Par smaa Skridt han gaar frem, gør et tilbage, fordi han ikke har Kræfter til mere i det tunge Føre. Han maa være meget svag. Medens han gaar frem, synger han ganske sagte hen for sig selv med en meget fin Stemme, en egen tungsindig Melodi. Imod dette synes Manden i »Efteraaret« næsten raa i Mælet. Der er saa megen Melodi deri ligesom i Foraarsvisen eller Sommersangen, men atter i en ganske anden Tone. Det lyder, som om han

ledte sig frem til en Klang, han før havde kendt, men nu har ondt ved at finde; han famler i det; hvis han talte, vilde man maaske endogsaa sige, at han stammede. I al Fald lyder det, som om han hele Tiden gentog sig selv, som gamle Folk plejer at gøre: ikke blot hans Gang, men hans Sang eller Tale, hvad man nu skal kalde det, er bestandig frem og tilbage. I Begyndelsen maa man tro, at han heller ikke kan faa sine Tanker rigtigt med sig, de kommer ingen Vegne, men bliver staaende ved det samme. Det gør Indtrykket af det hjælpeløse, man fik straks ved Synet af ham, endnu stærkere. Meget gamle Folk og berusede Mennesker kan gaa saadan og smaasnakke for sig selv om den samme Ting. Man kan komme til at le derad, men der er næppe nogen, der vil falde paa at smile ad den gamle Mand her, selv om de maaske nok til en Begyndelse, før de rigtig har forstaaet, hvad han har for, vil finde det underligt, ja uhyggeligt at høre ham tale til sig selv. Det er, som om han var to Personer, hvoraf den ene svarer paa, hvad den anden spørger om. Det er, ligesom han gik i Barndom. Medens han nu saaledes har bevæget sig frem, saa langsomt, at man kan se, han fryser, saa han gyser ved det, paa Sydsiden af et Gærde, hvor der maaske har været lidt Læ for Vinden,

er der noget, der vækker hans Opmærksomhed. Han standser og skraber ivrigt med sin Stok paa Grøftekanten.

Dersom jeg nu vil søge at klare mig, hvad Virkning dette Billede gør paa mig, opdager jeg straks, at jeg for det første har faaet et meget »nordisk« Indtryk af det. Det kommer naturligvis først af, at det er Vinter og det til Gavns, med Sne og Frost. Vinteren er jo snart den eneste Aarstid her i Landet, hvor vi kan faa ret at føle, at vi bor i Norden. Resten af Aaret, maaske med Undtagelse af vore lyse Nætter, er Mellemevropa. Men dette Indtryk faar jeg ikke blot af Landskabet, der er ogsaa noget nordisk ved den ensomme gamle Mand. Det er maaske tilfældigt — jeg husker fra min Barndom en saadan gammel Mand, der satte min Fantasi i Bevægelse. Han boede ganske for sig selv, gik rundt og solgte Brød og Kager og talte altid højt med sig selv. Han var meget lang og knoklet og hed Nord, men kaldtes altid med Fornavn og Kendingsordet *H. P. høje Nord*. Det var min første Hakon Jarl. Maaske det er hans Skikkelse, jeg giver Manden i Salmen.

Men jeg finder i det hele, at der er noget nordisk ved Alderdommen. I Syden synes gamle Folk mig aldrig rigtig »gamle«; naturligvis er de det ligesaa godt som her, men de ser anderledes ud;

de kan være indskrumpede eller forbrændte, men de fryser ikke. Jeg kan heller ikke genkalde mig noget Billede af sydlandsk Kunst, der har gjort dette Indtryk af en rigtig frysende Alderdom paa mig. Homers Nestor er mig trods sine tre Menneskealdere et stort Barn; og jeg finder det ganske i sin Orden, at Tithon i Sagnet ikke kan blive gammel, men bare forbrænde eller forskalle sig som en Cikade. Der er ligesom ikke Klima til det i Syden. Ogsaa den italienske og spanske Kunsts Billeder af gamle Mænd — især de nøgne Martyrer og Eneboere — synes mig tørre, næsten læderagtige, de mangler trods deres Rynker og Furer det vejrbidte Præg og synes trods deres rindende Øjne uden Vædsker. Derimod husker jeg fra nordisk Kunst mange Billeder af gamle Folk, der ligesom den gamle Mand i Brorsons Salme bærer Mærker af Vinteren og fører dens Klima med sig. Fra et Eddadigt husker jeg den gamle Kvinde, der føler sig saa »enlig som en Æsp i Holtet, frændeberøvet som en afkvistet Fure«. Jeg tænker paa Saxos latinske Bearbejdelse af det gammeldanske Digt, hvor Starkad klager over Alderdommens Nød og det gamle Legemes mange Plager — lige til Gammelmandshosten og det haarde Liv. Eller paa Hr. Michaels Vers »Naar du bliver gammel«, af hans Rimværk »Om al Menneskens Levned«; hvordan han, da

han var ung og karsk, »sprang over høje Havelværk«, men nu skælver hans Hænder, og hans Stemme »slubrer«, fordi han »drikker af Alderdommens Skaal«. Der er virkelig noget, der minder om Shakespeare i disse Vers — det er, som om Alderdomsfølelsen oprindelig har været mere poesiframbringende her i Norden end Ungdommen. Jeg tænker naturligvis ogsaa paa Shakespeare selv, især paa Billedet af Aftægtsalderdommen i »Kong Lear«. Og paa Rembrandt, og da mere paa de gamle Koner, paa hvem man rigtig kan se, hvor Tiden har sat sin Tand i det saftfulde Kød, end paa hans indskrumpede gamle Jøder. Op imod vor egen Tid er en Aand som Carsten Hauch helt vinterlig i sin Dybde, sin Renhed og sin Ensomhed: hans Klima er ikke, som han selv har sagt, Høsten, men Vinternatten. Og hvilken Digter har givet et Billede af den frysende Alderdom som Henrik Ibsen, allerede længe før han skrev det vinterlige »John Gabriel Borkman«.

Det samme Indtryk af Ensomhed og Forladthed faar jeg nu i højeste Grad af Brorsons Salme. Netop Forladthed. Manden i »Aften« var alene, men han havde selv valgt at være det; ogsaa i »Sommer« var Ensomheden af en anden Art: en Hemmelighed i Sjælen, som ikke kan meddeles nogen anden, fordi det dybeste Liv i en Aand,

der blomstrer, altid er ensomt. Men den, der her taler, er alene, fordi man har forladt ham. Han er saa ene, som om alle Mennesker var gaaet bort fra Verden og havde glemt at tage ham med. Han taler højt med sig selv, fordi han ikke har nogen anden at tale med.

Brorsons Salmer skal være blevet til paa den Maade, at han, der var en meget ivrig Lutspiller, sang eller nynnede dem frem til sin Lut i sin Studerestue til bekendte verdslige Melodier og derefter brugte dem til Husandagten i sin Familie, »fornemmelig til hans egen og nærmeste Paarørendes indbyrdes gudelige Opmuntring under hans ofte store Sinds- og Legems-Lidelser, uden at den Tid havdes nogen egenlig Hensigt til deres Bekendtgørelse ved Trykken«. Saaledes hedder det i al Fald i Sønnens Fortale til »Svanesangen«, hvor denne Salme efter Brorsons Død første Gang stod trykt. Det er da meget muligt, at ogsaa denne Sang er bleven brugt ved en saadan Lejlighed, skønt — skulde han beholde nogen af disse Salmer for sig selv, maatte det vel være den. Den er jo dog kun for ham selv, og ikke for nogen som helst »Paarørende«. Skønt Brorson, da han skrev den, havde Hustru og Hjem og fuldt op af Børn, endogsaa opvoksende Børn, i sit Hus, mærker man dog ikke noget dertil i denne Salme; man forstaar straks, at her er

en Mand, der har sit bedste — vel ogsaa sine bedste Venner — blandt de døde. Man behøver heller ikke at gaa ud fra, at Digtet netop skulde være skrevet efter et af de slemme Sygdomsanfald, han havde i sine sidste Aar — i saa Fald maaske snarest efter den første haarde Sygdom i Vinteren 1758—59 end efter det andet Anfald to Aar senere, hvor han, som han skriver, var »Døden nærmere end Livet«. Thi det var han nok bestandig i sin Alderdom, som man kan se det af hans Salmer. Han havde længe kendt til trange Tider og til at leve med de døde. Sin Hustru — et Søskendebarn, som han havde ægtet, da hun var seksten Aar — havde han mistet, da hun var femogtredive, og været saa nedslaaet derover, at han vilde have frasagt sig Bispeembedet i Ribe, som han lige var blevet udnævnt til. Af deres tretten Børn var den ældste Søn bleven vanvittig i sit tolvte Aar, de tre følgende var døde som spæde, af de senere var flere dødfødte eller døde. Efter hendes Død havde han giftet sig med hendes Søster og fik tre Børn med hende, hvoraf den anden Søn døde spæd. Skønt han altsaa paa gammel luthersk Vis havde kunnet lade sig male paa et Billede til sin Grav med en Kone og et et Kuld paa hver sin Side af den sorte Kjole, var det dog, som om Livet ikke rigtig vilde blomstre for ham. Han blev vel ikke

saa meget kuet eller sløvet som urolig derved. Han skal have haft et bevægeligt Sind, været munter — i sin Ungdom elskede han verdslig Poesi og Musik — men med Anfald af Tungsindighed. Han var bestandig heftig og lod sig let overvælde af Sorger; en Embedsbroder kalder ham »hypokonder«.

Det er da ogsaa et uroligt Sind, han taler til Rette i Salmen. Han skænder paa sit »svage Sind«, ligesom Lear hos Shakespeare skænder paa sine »gamle, dumme Øjne«, eller som Helten i Folkevisen taler til sit Hjerte og beder det at ligge stille. Jeg ved ikke, om man skal være saa meget gammel eller saa prøvet af Modgang, som Salmisten var det, for at kende den Utaalmodighed ved at leve. Det Ord at leve (det er beslægtet med at levne) betyder egenlig at være tilovers, at lades tilbage. Sproget er undertiden mere dybsindigt, end Menneskene ved af. Men den Etymologi lærer man nok at forstaa uden Leksikon. Jeg lever, det er, naar man er tyve Aar, en ren og ligefrem »Handleform«, men er man fyrre, er det ikke saa ligefremt endda. Det kan til Tider faa en meget passiv Betydning, det er, som om »der gøres noget ved Subjektet«, som vi lærte i Grammatikken, uden at jeg selv kan gøre noget derved. Jeg lades tilbage. Hvor meget og hvor mange har ikke forladt mig i de

tyve Aar! Hvor mange Mennesker er gaaet bort fra mig, med hvem jeg havde troet, jeg skulde leve bestandig — de, som jeg elskede, uden at jeg kendte dem, fordi jeg kendte deres Aand af deres Værker, af hvem jeg bestandig ventede ny Næring, og ved hvis Død jeg var til Mode, som om det var min egen Fader, jeg begravede, og de, som jeg kendte, mine jævnaldrende, mine medstræbende, mine Venner — de bedste er jo døde, og det er urimeligt, at jeg, netop jeg, sidder ene tilbage. Og det er jo ikke saadan, at disse, som har haft Del i mit Liv, hverken Lærerne, som jeg elskede — og jeg kan kun lære, rigtig af Hjertet lære af dem, jeg kan elske — eller mine fortrolige Venner, har draget deres Spor ud af mit Liv, at det er rigtig forbi imellem os. Forbi er slet ikke saa slemt et Ord, som det siges. Det afslutter, slaar Døren i. Er noget til Gavns forbi, saa gør det ikke ondt mere — det kan endogsaa gøre godt, at det er forbi, det letter i Erindringen. Forbi er alt det uvæsenlige, der forvirrede og tyngede — tilbage er den rene Form. Der er baade Mennesker og Forhold, som det vil glæde mig at erindre paa den Maade. Men saadan er det netop ikke med disse — de lever i mig, skønt de er døde. Jeg mærker dem, som jeg kan mærke en Veninde i hendes Stue, selv naar hun er borte. Døren er aaben. Jeg hu-

sker, hvordan jeg i den første Tid efter min Ungdomsvens Død næsten maatte vende mig om paa min Stol, naar nogen gik med Døren, fordi jeg tænkte, at nu maatte han komme. Nu vender jeg mig ikke mere, men Døren er jo bestandig aaben. Men derom kan jeg jo ikke tale med nogen. Her maa ties.

Jeg lades tilbage, jeg kan jo allerede mærke, hvordan Livet forlader mig. Jeg er jo sund; har mine Lemmers fulde Brug og kunde vel endnu springe over høje Plankeværker — det er ikke det. Men er det saa sikkert, at det virkelig er at leve at arbejde saadan med Livet, som jeg gør det? Gaar der ikke meget til Spilde, for at jeg kan faa den Bygning frem, fast og begrænset, som jeg — ja, jeg kan ikke med Sandhed sige: har tænkt mig, men som har tænkt sig frem i mig som mit Livs Slutningsmaal, Krystallen af min Tilværelse? Kan man paa den Maade gøre sit Arbejde til en Arkitektur af sit Liv.? Eller bliver jeg en Ruin af mig selv, og er jeg allerede nu paa Vej dertil, en velbygget Levning? Har jeg »ihjelslaaet Aanden«, for at jeg bedre kan betragte den? Hvor var jeg frisk, da jeg første Gang blev sluppen ud paa min Arbejdsmark som en Plag paa en Grønjord, og hvor har jeg stundom trukket i Tøjret siden! Hvor har jeg spundet mig ind i min Stue, mens Livet gik forbi uden for

min Dør! Hvilke trange Tider det er blevet! Den »faste Form«, jeg higer efter, det er da ikke Livet — det er Døden, der virker paa mit Skelet. Jeg husker, at den unge Mand, som havde ventet, at jeg skulde glæde mig over hans ungdommelige Vers — vistnok fordi han troede, jeg var »saa frisk« — følte sig skuffet over mig, og kaldte mig »runken« eller »gusten« eller »forbenet« — jeg husker ikke Ordet, men Meningen var god nok og gik altsaa noget dybere, end han vel selv kunde lodde.

Jeg har ogsaa i de senere Aar følt en anden Frygt, som jeg ikke ved, om Salmisten kendte noget til. Jeg har tænkt mig, at Livet — jeg mener altsaa ikke det, jeg har i og af mig selv, men Strømmen uden om mig, Tiden eller Udviklingen — kunde løbe fra mig, og jeg har sommetider en Fornemmelse af, at den gør det. Det er, ligesom jeg mister min Samtid. Jeg husker, jeg læste en Mindeartikel om den afdøde Hørup, hvor en af hans Meningsfæller, der ikke har Ord for at være nogen Bagstræver, skrev, at nu var det, som om hundrede jærnklædte Mænd sank i Jorden. Jeg ved ingen enkelt Mand, ingen enkelt Begivenhed, hvorom jeg turde bruge saa stærkt et Udtryk, men det ramte mig medfølende — jeg føler selv langsomt mit Værn vige. Maaske det allerede begyndte,

da mine Ungdomsvenner døde — siden da har i Grunden ingen ret kunnet eller villet svare mig. Men jeg er dog bestandig, uden at tænke videre derover, gaaet ud fra, at man forstod mig, jeg har følt mig »i Rapport til« min Samtid, som en Skuespiller siges at kunne føle sig i Forhold til sit Publikum, ogsaa naar det er tavst. Jeg har jo ogsaa ærlig og redeligt, saa godt jeg formaaede det, næret mig af den Tid, jeg lever i, jeg kunde begribeligvis ikke tænke mig at leve i nogen anden og dog være den, jeg er, og jeg har aldrig haft nogen Medfølelse for de Folk, der roser en svunden Tid, fordi de ikke har formaaet at faa noget dygtigt ud af deres egen. At Tiden er til at leve i, har hidtil været mig saa selvindlysende, som at Luften er til at aande i. Jeg begynder allerede saa smaat at mærke, at man er ved at tage Luften fra mig. Min Aandsform — det er Halvfjerdsernes, men med Rødder meget længere tilbage i det nittende Aarhundrede — er allerede nu forældet. Jeg begynder som en gammel Mand at ængstes for Tidens Aand og Retning. Sammenligner jeg de fremragende eller ordførende Mænd, vi har nu paa næsten alle Omraader af Livet, med dem, vi havde for tyve Aar siden, har jeg ikke blot en Følelse af, at Kulturtrinnet — ikke Jævnmaalet, men Højdedraget — er sænket, men det forekommer mig, at man ikke mere kan se, at

det nogensinde har ligget højere. En fremragende Politiker har kaldt den nuværende Tilstand den bedste, vi nogensinde har haft. Jeg vilde foreslaa at kalde den den næstbedste. Thi det Ord næstbedst er paa alle Omraader Tidens Løsen, Danmarks Varemærke. Lad gaa, at Tilstanden paa mange af disse Omraader tidligere har været slettere, end den er nu — den slette Tilstand er ikke den værste Tilstand, den er nemlig ikke farlig, kan endogsaa være ganske god, fordi den holder Bevidstheden om det gode frisk og væbnet. Det slette er ikke det godes værste Fjende, men det bedste har aldrig haft nogen arrigere Modstander end det næstbedste. Naar Saltet mister sin Kraft, hvormed skal der da saltes? Da begynder Tiden først at blive farlig, naar det næstbedste sidder paa det bedstes Plads. Thi netop fordi det gaar næst efter det bedste, kan det udviske Sporene efter det, saa at Folk ikke mere ved, hvor det har været eller skulde være. Det forringer Værdien ved at svække Værdifølelsen. Det ødelægger Øjet, idet det forvirrer Sansen for Forskelle. Men Sansen for Kvaliteterne er, som enhver Købmand eller Bonde eller Husmoder ved, den egenlige Nerve i al Slags Dygtighed til Livet. Det er ikke blot en Kunstsans eller en Forretningssans, men en Livssans, ja, Sansen for Livet selv. Saa vidt jeg ser, er det dette, der er ved at foregaa:

det er ikke en god, gammel Tradition, der brydes, men et fint og ædelt Organ, der er ved at tage Skade. Jeg har hørt Bifaldet runge efter Politikere, der sagde netop det næstbedste af, hvad der skulde siges; jeg har set Aviser, der uden at blues med Forsæt gjorde sig næstbedst for at være i Overensstemmelse med Situationen; jeg har talt med unge Folk, der var berusede af Bøger, der stank af Næstbedsthed, og jeg har siddet i Teatrene og set vore Skuespillere spille saa fortræffelig næstbedst, at jeg var nær ved at glemme, hvordan det egenlig var, det saa ud, da det var bedst. Skulde det komme saa vidt, at man her i Landet paa alle Omraader — maaske med Undtagelse af Smørret og Porcellænet — indrettede sig med det næstbedste i den Tro, at saaledes var det bedst — saa blev der mange gamle Folk i Danmark før Tiden.

Skulde det ske, blev det nok endda et Spørgsmaal, hvordan man skulde indrette sig. Skulde man gaa ud af Spillet som den gamle Mand, jeg talte med, der ikke vilde være med »om Hesten« mere, eller skulde jeg prøve at gaa imod Strømmen? For en virkedygtig Aand maa det kunne være meget æggende at gaa imod Strømmen, ligesom det for en kraftig Mand er meget mere forfriskende at gaa imod Vinden end at have den i Nakken. Jeg tænker paa det gamle Vers:

angst, som man kan blive det, naar man har et vigtigt Arbejde for og ikke kan faa det færdigt til rette Tid. De kan ikke gøre sig færdige med Livet. Det er bekendt, at Folk, der dør i en virksom Alder, ofte paa deres Dødsleje i Vildelse sysler med Tanker paa det Arbejde, de skal forlade. Det var jo meget gribende, at Frederik den Syvende i Dødskampen fantaserede om Danmarks Forsvar — han var jo virkelig ikke bleven færdig dermed — og det maa have været helt uhyggeligt at høre Poul Møller, den bestandige Iagttager, paa sit Dødsleje gøre sjælelige Iagttagelser af sig selv; det var, hedder det i hans Biografi, ligesom Heltene hos Homer, der i Underverdenen uden Liv og Bevidsthed gentager de Gerninger, de har øvet i Livet. Men for mange Mennesker er Alderdommen en saadan Dødskamp. De er i Underverdenen før Døden, og man kan tydeligt se, at de lider ved det, ja bliver vrede derover som Akilles. Men maaske det er endnu værre at skulle over Glemselsfloden, som Grækerne jo ogsaa senere troede man maatte for at komme i Underverdenen. Den mest skærende Alderdom synes jeg det maa være at vide, at jeg har levet, men ikke kunne huske, hvordan det var, altsaa at maatte tvivle om, at ens Liv har haft Virkelighed. Tycho Brahe udtalte paa sit Dødsleje, at han frygtede for, at han skulde synes at have le-

vet forgæves. Den Frygt kender vist mange gamle Mennesker. Folk i København plejer at opfatte de gamle Landsbypræster, der gaar og nusser om i Frederiksberg Have, fra den komiske Side; jeg synes tit, det ser ud, som om de gik og ledte efter noget, de ikke kan finde. Hvilke Tragedier spilles der mon ikke derude! Jeg kom en Gang til at tale med saadan en gammel Mand: det var ikke for sin Morskab, han gik der, sagde han; i Grunden syntes han, der var kedeligt, han var i al Fald ked af at trisse om mellem de fremmede Mennesker. Kirkegaarden holdt han mere af, der kunde han »tale med de døde«. En anden Gang kom jeg til at høre en Samtale mellem et Par gamle Ægtefolk; hun var ivrig for at ville vise ham »Augustskuddene« paa Træerne og havde aabenbart en bestemt Hensigt dermed; jeg fik da ogsaa ud, at det var hendes Fødselsdag, og at det var derfor, han skulde se dem. Han havde vel i gamle Dage glædet sig over, at Træerne netop til den Dag plejede at faa friske Skud, og havde maaske sagt hende noget derom, som hun kunde huske. Men jeg kunde se, at han nu rent havde glemt, hvad det skulde betyde.

Det er denne hjælpeløse Alderdom — meget mere end noget, som jeg selv kan have oplevet — som jeg finder i den gamle Mand i Brorsons Vintersalme. Han haaber ikke mere, som Stub,

(Turtelduen, Højsangens Due) og dels i Sjælens Svar som et Billede paa Frelserens Forjættelse (Noas Due med Oliebladet). Digtet var vel da ogsaa, som flere andre af denne Slags i den samme Bog, udtrykkelig betegnet som en saadan Samtale. I al Fald, hvad han ogsaa har tænkt sig ved det grønne Blad: Grunden til, at det gør ham saa glad, er dog den, at det midt i Vinteren minder ham om Sommeren.

Han siger det jo selv, og jeg holder mig til Ordet: han har fundet et »Forsommers Minde«.

Jeg kommer til at tænke paa, at Kierkegaard en Gang har gjort en Forskel mellem at huske og erindre, der jo i al Korthed løber ud paa, at man husker »med Hovedet«, men erindrer »med Hjertet«. Jeg kan altsaa godt huske noget uden at erindre det, og det kan omvendt ogsaa tænkes, at jeg kan erindre et Menneske, som jeg i Grunden ikke kan huske mere. Hvad man husker, kan man ogsaa glemme, men hvad man en Gang har erindret, kan man aldrig skille sig ved. »Det erindrede kan man kaste bort, det vender tilbage ligesom Thors Hammer, og ikke blot saaledes, men det har en Længsel efter Erindringen som en Due, ja, som den Due, der, hvor ofte den end sælges til andre, aldrig kan blive en andens Ejendom, fordi den bestandig flyver hjem«. Det ser jo ud, som om det netop var skrevet om Brorson.

Men det passer dog ikke ganske. Erindringen kommer ikke saaledes »flyvende« til den gamle Mand i Salmen, det begynder i al Fald ikke dermed. Det begynder med, at han finder et Minde.

Jeg tror ogsaa, at dette er rigtigere, Kierkegaards Bestemmelse af Forskellen imellem at huske og erindre er god nok, men der maa et tredje til, det, som Sproget betegner ved at *mindes*. At erindre er sikkert nok, som Kierkegaard udvikler, inderligere end at huske, men at mindes er grundigere end begge. Naar jeg ser et Portræt af min afdøde Ven, kan jeg nogenlunde huske ham. Hver Gang jeg hører en spille det Stykke paa Klaveret, som han helst spillede, og hver Gang jeg paa en Grundlovsdag føler mig saa underlig urolig og ligesom hjemløs, fordi jeg tænker paa den Grundlovsdag for mange Aar siden, da vi — han og jeg — laa den hele Dag i en Baad paa Furesøen i vore egne Tanker uden for det hele, kan jeg tydeligt erindre ham. Men da jeg en Gang læste et Digt, »Den gamle Bog«, hvori en af mine jævnaldrende skildrede, hvor underlig han blev til Mode, da han imellem Bladene af en Bog, han som ung havde læst sammen med en Ven, som nu var død, stødte paa lidt Aske, som Vennen havde spildt fra sin Cigar, da slog det mig, at noget saadant maatte der til, for at jeg ret levende kunde mindes ham. Man mindes altid ved at faa

et sanseligt Tegn, et Livstegn paa det, man erindrer. Mindet er ikke saadan en haandløs Ting som Thors Hammer, det er ikke ustadigt som en Fugl, der flyver bort og kommer tilbage. Det er rodfast som en Plante. Det kommer ikke til mig, men jeg drager det til mig — »drager mig til Minde«, som man sagde i gamle Dage — som om jeg drog det op af Jorden, saaledes som man efter Digterens Anskuelse mindedes de gamle Tider, som man havde ondt ved at erindre, da de »gav et Glimt tilbage«, og Guldhornene blev fundet. I Brorsons Salme kommer Erindringen rigtigt nok flyvende fra Himlen som en Due, men først da han har fundet Mindet, det grønne Græs, der stikker op over Sneen, og som han kan tage i sine Hænder.

Noget af det smukkeste, jeg har set i Livet, har jeg set, naar en gammel Mand, der havde Møje med at erindre, pludselig kom til sit Minde igen. Det er det modsatte af, hvad der foregik hos dem, jeg har talt om ovenfor, der i deres Dødskamp pines ved at maatte huske, hvad de ikke mere kan erindre. Det maa vel være saadan, man forestiller sig de salige glædes ved det nye Lys. Saaledes fik Goethe sit Minde igen, da han, et halvt Aar før sin Død, i Jægerhuset paa Gickelhahn gensaa det Vers paa Væggen, han havde skrevet for halvtredsindstyve Aar siden.

Ja, ja, udbrød han med Taarer, snart vil ogsaa du faa Ro! Det var hans Forsommers Minde. Men »Mindet lader som ingenting«. Det kan nøjes med meget mindre. Jeg var en Gang en Juleaften sammen med en gammel Mand. Det var en troende Kristen, og han havde vistnok ellers let ved at finde sin Juleglæde. Men den Aften var han ikke glad, jeg tænkte mig, han havde ondt ved at faa Erindringen frem. Mens vi saa sidder en hel Del Mennesker sammen og taler, er der en — en ung Pige i Kursusalderens Uskyldighed, da Verden er fuld af svære og tillokkende Gloser — der kommer til at spørge, hvad man forstaar ved det vanskelige Ord *Idiosynkrasi.* Da jeg havde givet min Forklaring og for at oplive min Visdom med et Eksempel henviste til Ammen Sira i »Barselstuen«, der blev ganske rasende, naar hun hørte Latin, og altsaa havde en »Idiosynkrasi« imod Latinen, gik der formelig et Lys op for den gamle Mand. Ja, den kære Holberg! den kære Holberg! gentog han og smilede næsten med Taarer. Nu havde han faaet Mindet, og nu kunde han synge sin Julesalme med et glad Hjerte.

Saaledes finder jeg da ogsaa, at den nordiske Digtning allerede fra gammel Tid har fremstillet det som den bedste Alderdomstrøst, naar en gammel Mand faar sit Minde igen. Allerede i den gamle Folkebog om Holger Danske rører

det mig, at Holger paa Morganas Ø kommer til at huske sin Ungdom, og endnu mere naturligvis i Ingemanns »Holger Danske« — en Bog, hvori der i det hele er et mægtigt Minde — det Sted, hvor Holger kommer til »Mindernes Kilde«. I Ørvarodds Saga eller rettere i Oehlenschlägers Bearbejdelse deraf holder jeg paa samme Maade især af det Træk, at Ørvarodd i sin høje Alderdom i Syden, hvor han har glemt sit Modersmaal, i en Drøm faar Mindet om sin Ungdom igen og fra nu af taler dansk Tunge. Af Oehlenschlägers Alderdomsdigtning er der intet, der griber mig som det Vers, han en Dag skrev, da han i en gammel Bog havde truffet nogle tørrede Rosenblade: »Hvor blev I, røde Roser, dog fra Ungdoms Dage glade —?« Da jeg var ung og forelsket, var jeg helt betaget af Poul Møllers »Den gamle Elsker« og maatte bestandig gentage: »Da kommer en Drøm fra min Ungdoms Vaar til min Lænestol —«. Det var vel en Leg, jeg gjorde mig med min Følelse, jeg vilde vistnok ligesom høre den give Ekko, men jeg vilde dog den Gang have haft tungt ved at forstaa, hvad Kierkegaard siger om den unge Mand i »Gentagelsen«, der finder Behag i det samme: at det skulde være et Tegn paa, at jeg var færdig med den. Mon det ikke er ganske naturligt, at man midt under Oplevelsen føler

Trang til at se et Minde, et Tegn paa, at den lever? Senere har jeg kunnet føle med det Optrin i Henrik Ibsens »Naar vi døde vaagner«, hvor den gamle Herre og hans Ungdomselskede leger med Roserne — ligesom hos Poul Møller — som i deres lykkelige Tid. Anderledes virkede Alderdommen i »John Gabriel Borkman«. Her fryser den gamle Mand saa hjælpeløst — som »en syg Ulv« — fordi han ikke har noget Minde til at varme sig.

En Alderdom uden Minde er, som jeg tænker mig en Vinter uden Jul. Dersom der ikke var en Jul, maatte man da opfinde den — jeg kunde da i al Fald ikke tænke mig, at jeg nogensinde blev saa rig, at jeg fik Raad til at undvære den. Der maa jo være Folk, der kan det. Der udkommer jo hvert Aar en Bunke Julelitteratur, Hefter og Blade, som er bestemt til Læsning i Julen, og som formodenlig især læses af dem, der er henvist til at søge deres Juleglæde uden for Kirken. Da jeg selv er i det Tilfælde, er jeg naturligvis ikke ligegyldig for, hvad disse verdslige Penne — hvoriblandt der jo sædvanlig er nogle af Litteraturens fineste — kan finde paa at byde til Erstatning. Men de lader mig gerne i Stikken. Der ligger nu det fine Julehefte; jeg synes, det ser ud, som det skammede sig: efter det pligtmæssige Offer paa Julens Alter, Præsteskjaldens Jule-

sang og Julehistorien af den barneglade Digter, skynder det sig at udstille sine Galanterivarer. Og her er det Julenummer, min Avis har sendt mig. Det er af en anden Slags, det skammer sig i al Fald ikke. Dersom Opgaven havde været at bringe mig til at føle ikke Afsky, men Ubehag ved Livet og Væmmelse ved Mennesker, kunde den ikke være bedre løst end i dette Papir, jeg fik ind ad Døren Julemorgen. Nu er det vel ikke værd at gøre stort Væsen af saadanne løse Blade, skønt det er dem, der bedst viser, hvor Vinden blæser. Og det er virkelig et Tidens Tegn, at man her gaar uden om — lister sig fra eller fornægter — Julen, som man netop skulde erobre. Der er jo ogsaa megen anden Litteratur »til Julen«, som er en Litteratur uden Jul, jeg mener: uden Højtid. Jeg forlanger ikke at se en Anskuelse af Livet, hvori der er mere Lykke end i den, som Præsten præker om i Kirken, men jeg forlanger, at der skal være mere Liv, mere Glæde og mere Smerte, dybere Kærlighed i den. Giv mig blot et Glimt deraf, saa er jeg hjulpen. Eller giv mig det store Had — der er saa megen Selvgodhed og Dumhed, der breder sig under Kærlighedens Navn, ogsaa paa Prækestolen. Pin det, dræb det — saa er jeg hjulpen. Men denne Tale, at Livet er ikke saa slet, men bare saa usselt, saa tomt, saa pjanket — den er der ikke

engang saa megen Kraft i, at en ærlig Mand kan være bekendt at kalde den en Løgn. Efter saadan en Julebog kan jeg blive dobbelt glad og taknemmelig over en af de gamle Salmer. Hvad bryder jeg mig om de »Dogmer« og »Konfessioner«, hvori Livet her har forhærdet sig, naar jeg kan mærke, Livet rører sig i dem. Der er dog saa megen gemt Varme i dem, det er, som om jeg følte Trykket af en levende Menneskehaand igennem Aarhundreder. Jeg tænker, det vil give kolde Haandtryk at læse vore »Julebøger«, naar vi er døde.

Det er jo godt muligt, at de gode Kristne, der har skrevet mine Julesalmer, vilde finde min Forstaaelse af dem noget mangelfuld. Men det kan ikke hjælpe. Det er jo ikke blot »Julevejret«, som med Aarene ikke vil indfinde sig som før. Ogsaa Evangeliet har jo forandret sig. Skønt jeg ligesom de Kristne tror, at det var Verdens Frelser, der blev født Julenat, tror jeg dog ikke, at det var Vorherres Søn, og jeg kan ikke finde nogen Glæde ved at tænke paa, at der var en Tid, da jeg troede det. Og skønt jeg har Børn i mit Hus og godt kan huske den Tid, da jeg selv var Barn og holdt Julegilde med Spurven og Duerne i Gaarden, er det dog heller ikke den Vej, jeg vil ud. Jeg faar ikke nogen Taare til at

trille, fordi jeg tænker paa, at der var en Tid, da min Person »var knap en Alen lang«. Jeg kan ikke lide midt i min Udvikling at holde Fest for mine Minder. Derimod synes jeg, at jeg, jo ældre jeg bliver, mere og mere trænger til at holde Fest for Mindet.

Det er vistnok det, jeg efterhaanden er kommen til at prøve paa: midt i Livet at gøre Livet selv til et Minde. Nu, jeg skriver det, ser det mig saa underlig udspekuleret ud, og jeg synes dog, det er ganske simpelt, naar jeg føler det. Medens jeg lever, kommer det over mig, at jeg maa tage selve den Følelse, at jeg lever, op i mig, holde den fra mig og glæde mig ved den. Det er, ligesom jeg kommer til at huske paa, hvor rigt og varmt det er. Jeg faar ligesom et Tegn fra Livet, for at jeg ikke skal glemme det. Jeg ved jo nok, at det ikke netop behøver at være Vinter eller Jul, for at man skal kunne faa et saadant Tegn, det har ikke noget med Almanakken eller Julevejret at gøre: en uventet Godhed, en stor Glæde, ogsaa en Sorg eller Angst kan give det. Og Kunsten kan give mig det — Kunst er jo netop et saadant Minde om Livet, et »Husk paa, at du lever!« og den Tanke kan nok faa mine Taarer til at trille. — Men Julen er ligesom en almen Borgen for denne Følelse, en »objektiv Garanti«, som det hedder, ligesom

f. Eks. Kirken er det for Kristendommen. Det var jo dette Tegn, der blev givet Menneskeslægten i Juleëvangeliet: »Det skal være Eder et Tegn: I skal finde et Barn, svøbt, liggende i en Krybbe«. Det er jo Livet selv, der minder sig. Der kunde ogsaa have staaet: *et Minde*. Det er jo ogsaa det, der sker endnu, naar det er Jul, og Folk ser ud, som om de mindedes. Hvad det saa er, de er kommet til at tænke paa med saa megen Varme — Jesusbarnet eller Hospitalsbørnene, eller at de selv har Børn, eller maaske det er deres »Sjæl«, noget i dem selv, som minder sig — det er dog altid Livet selv, der bringer sig i Erindring. Nej, jeg vilde ikke undvære min Jul for aldrig det.

Selv om jeg ikke med den gode Magdelone i »Julestuen« tror, at det er en Forordning, at man skal »æde Sødgrød Juleaften«, holder jeg dog Juletræet for en Helligdom, en Indstiftelse af Naturen. For den, for hvem al udvortes Gudsdyrkelse har en symbolsk Betydning, er der da intet Billedsprog saa kønt og varmt som det, Naturen selv taler ved Juletid. Det grønne Træ i de mørke Dage — det er Naturen selv, der minder sig. Jeg kan netop godt lide, at det er rigtig mørkt og snavset paa Gaderne før Juleaften, naar Folk gaar ud og køber Juletræer — det er da, ligesom det minder dem saa meget mere. Jeg kan blot ikke lide, at jeg skal købe

mit Juletræ, maaske endogsaa prutte om Prisen eller lade mig snyde. Dersom Staden København havde en Gudinde, som jeg før har sagt, eller dersom der bare sad en rigtig Moder i Borgernes Raad — hvad der vel nok kommer til engang — hun vilde forstaa mig og sørge for, at i al Fald de fattige Folk fik deres Juletræer for intet. Det kunde jo være et Sidestykke til Teaterpengene i Athen. Og naar jeg saa faar mit Træ stillet op i min Stue — det lille levende Træ mellem de døde Bøger! — og tænder de hvide Lys, har jeg jo med egen Haand rejst mig et Alter i mit Hjem for min egen Gud — jeg har altid misundt de jødiske Mødre, at de hver Sabbatsaften kan bryde Brødet og tænde Lysene med deres egne Hænder, men Juleaften misunder jeg dem ikke. »Grenen fra Livets Træ staar skønt«. Det er vel kun i Norden, at de grønne Grene ved Vintertid kan se saa kønt ud. De mangler jo rigtignok i Juleevangeliet, men her i Norden har man allerede i Hedenskabets Tid kunnet føle en religiøs Andagt ved at se grønne Planter om Vinteren. Det første ret nordiske Juledigt, jeg kender, er den Fortælling i Sagnet om Hadding, som Saxo har gjort sig en hel Glæde af at gengive, at der en Vinterdag viste sig en Kvinde for ham — hun kom op af Jorden nær ved Arnen — med Skødet fuldt af Markblomster og tog

ham med sig ned under Jorden til et Sted, hvor Solen skinnede, og der var fuldt af saadanne grønne Planter. Det andet er altsaa Brorsons Salme, hvor den gamle Mand en streng Snevejrsdag finder det første grønne Skud paa den anden Side af Gærdet.

Naar jeg nu har fremstillet det saaledes, som om denne gamle Mand, der i Begyndelsen er saa sørgmodig, bliver glad, fordi han ved det grønne Blad, der minder ham om Sommer, kommer til at tænke saa varmt paa Livet, saa vil man med Rette kunne sige, at jeg forvansker Salmens Mening, eller i al Fald, at jeg ikke gør den færdig. Han glæder sig sikkert nok, fordi det minder ham, men ikke blot om noget, der har været, men meget mere om noget, der skal komme. Hvad han først har kaldt et Minde om Sommeren, kalder han jo straks efter Foraarets Førstegrøde. Duen, som først syntes at være Erindringens og Kærlighedens Fugl (Turtelduen), bliver i al Fald til sidst Haabets (Noasduen med Oliebladet). Ja, den danske Forfatter, der med mest Varme og Medfølelse har indladt sig med Brorsons »Svanesang«, A. D. Jørgensen, har endogsaa ment, at der slet ikke er Tale om nogen Erindring i den: »Forsommers Minde« oversætter han som »det, der minder om den kom-

mende Forsommer«. Det tror jeg ikke paa — som jeg i det hele ikke er enig med ham i hans Forklaring. Det er i al Fald et Fortolknings-spørgsmaal.

Men det er Livet ogsaa. Efter den ene Fortolkning er Livet en Kraft, der kommer fra Himlen, efter den anden stiger det fra Jorden. Den første Opfattelse, hvorpaa Duen fra gammel Tid er et Billede, er Kristendommens og i det hele de populære Religioners; den anden, hvis Tegn er Planten, er Grundlaget for den Religion, der ligger bag ved Udviklingstanken. Det falder mig ikke ind at nægte, at der kan leves fuldt ud, naar man tager Livet paa den første Maade. Hvor skulde jeg kunne vove at sige det? Der er blevet levet fuldt ud af nogle af Menneskeslægtens dybeste Aander i den Tro, at Livet var et Forskud fra Evigheden, ja, mange af dem har følt Livet stige i sig som en Flod, fordi det fik Tilløb hinsides fra, fra Uendeligheden. »Fuldt var mit Liv, mig Jorden kær, thi Himlen var mig stedse nær,« siger Paludan-Müllers Eremit. Men jeg kan virkelig ikke indrømme, at alle de, der har betragtet Livet som en Begyndelse til Døden, har bragt det ud af det, som de skulde og kunde. For mange Mennesker har det næsten helt taget Interessen af Livet, at de har været saa opsatte paa det, der kommer efter. Skoledrenge er som bekendt aldrig

mindre oplagte til at bestille noget end før en Ferie. Venter der mig en stor Glæde eller en vigtig Forandring om Aftenen, og tænker jeg bestandig derpaa, kan jeg ikke gøre mit Arbejde om Dagen saa godt som ellers. Man maa tage Livet som en hel Dag — en »solid Dag«, som Romerne sagde — for at faa noget retskaffent ud af det. Man maa lægge sit Arbejde og sin Sved i Livet; man maa saa deri, noget, der kan vokse, saa man kan have noget grønt at se paa, naar man bliver gammel — saa fryser man vel ikke saa meget som den gamle Mand i Salmen.

Og saa er det da ogsaa min faste Overbevisning, at der kan leves et fuldt og dybt Menneskeliv af dem, der tager alt af »Jorden« og intet haaber fra »Himlen«. Det gør virkelig ikke Livet mindre, at jeg tager det som en Helhed. Jeg siger ikke: Jeg ved ikke, hvad der er bag Grænsen, eller: Jeg vil ikke vide det. Men jeg ser ikke Grænsen. Jeg ser ingen »Jord« og ingen »Himmel«, jeg ser kun Livet. »Fuldt er mit Liv, mig Jorden kær, thi Himlen er mig stedse nær«, gentager jeg af fuldt Hjerte. Det gør ikke Uendeligheden mindre uendelig, at jeg finder den her, Gud bliver ikke mindre Gud, fordi jeg finder min Gud i Livet. Det er jo vistnok en Resignation at gaa over fra den første Kristendoms »Den, som I søger, er ikke her, han er opstanden« til

Udviklingsreligionens »Hvad du søger, er her«; men jeg ser ikke, at Livet lider derunder. Det forekommer mig, at denne Grundforsagelse — Resignationen en Gang for alle — netop er, hvad jeg kalder at leve.

Jeg har hørt Folk sige, at det, som det gælder om, er at kunne tro paa Livet. Der er sikkert mange, som vil synes, at det er en løs og letsindig Tale: hvor kan jeg tro paa Livet, naar Døden er mig vis? Men jeg tager det ganske alvorligt og søger ganske bogstaveligt at betro mig til Livet, ligesom man taler om at betro sig til Gud. Hvad mange Mennesker kalder Gud, Offer- og Bønneguden — og hvad ogsaa Sproget kalder saaledes; thi Gud betyder: den, til hvem der ofres eller bedes — maa jo ofte synes mig som en grusom og lunefuld Tyran, der øver sit Lune paa Bjerge og Menneskeskæbner »som en Dreng, der kapper Tisler«. Men hvor usvigelig en Ven er ikke Livet! Hvad jeg skal opleve i Livet, raader jeg ikke for — hvad der gives mig, kan ogsaa tages fra mig. Men hvad jeg ret har indlevet i Livet, den Sum af Lys og Varme, jeg har arbejdet op i mig selv, og som er mit Livs Indhold, og selve den »hemmeligt virkende Kraft«, Formen, hvormed jeg forvandler det ydre til et indre — det er uforgængeligt. Mens jeg lever, er jeg Livets, og naar jeg falder, falder jeg i Livets Skød,

og det bærer. Det er Troen derpaa, der mangler, man tror ikke paa, at der virkelig er en Trøst imod Døden, nemlig Livet. Man gør ikke Alvor af det Ord, at man skal være tro imod Livet. Man grunder ikke sin Følelse for Livet saa dybt, at den taaler Savn og Død. Naar to Mennesker, der rigtigt har levet sig sammen, skilles ad ved Døden, gælder det at forstaa, at den ene lever i den anden. Det er ikke den største Troskab imod Livet at trøste sig for Døden ved at haabe paa et Gensyn, men Jobs Troskab er den største: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet. Det er Respekt for Livet. Jeg siger ikke, at jeg er naaet til dette — hvem kan det? — men jeg prøver mig frem og bereder mig til, om jeg maaske engang kunde naa det.

Har jeg nu faaet det ind i mit Hjerte — thi det er jo ikke med Hovedet, jeg lærer saadant — at i Livet selv er der Trøst imod Døden, er det forunderligt, hvor Livet vinder i Betydning derved eller faar en ny Betydning derved. Der er en uhyre Visdom i det Ord, at Livet er en Gentagelse. Det er, ligesom man anden Gang kommer til at læse en Bog, som man første Gang læste flygtigt, grundigt igennem og nu først ser, hvor meget der egenlig er i den.

»Der er underfuld Livs-Musik nok overalt; man skal kun vorde stille i sig og lytte efter.

Man maa kunne fryde sig ved Spurvene, som hopper paa Taget ligefor, ved deres uophørlige Morgenkvidder fra Februaren af; man maa kunne fryde sig ved Solglimtet, som saa straalende falder paa Tagets øverste Parti, medens det øvrige staar i Skygge — men ogsaa langs med Huse og Gaarde maa man lade Øjnene glide for at se langs hen ad Menneskevirksomheden. Ind ad Kræmmernes Vinduer, ind i deres Butikker, ind til alt, hvad de lægger til Skue, maa man uden al Begær kunne se med Lyst og Fornøjelse. Selv med Lygterne paa Gaden maa man knytte et muntert Bekendtskab. — Og saa i det hele leve sig ind i og blive fortrolig med Naturens store Processer og Aktioner, Naturens hele store Livsbevægelse. Man maa leve med Efteraar og Vinter, med November og Januar. I dem og deres aarligen tilbagevendende Færd maa man føle sit eget Liv at spille med. Man maa slutte et fortroligt Bekendtskab med Vinteren som med Sommeren, ja, med Regn-, Slud- og Taagedagene, saa at man og kan føle sig i de Melodier, som de spiller op for os, naar de kommer til os i Besøg. — Og nu! skulde vi ej med Menneskene kunne have det ligesaa? Mig har det til al Tid kunnet more eller rettere mere og andet end more: gotte, kvæge — hvad skal jeg kalde det? — at sidde hos en Haandværksmand og se paa hans Dont.

Mangfoldige saadanne kender jeg og ser og hører paa dem, som om jeg ogsaa i deres Færd og Værk, i deres Tale og Ytring, Gang og Haandtering havde det for mig, hvad hine Spurve var mig, der hoppede paa Taget, eller hine karakteristiske Husgavle, paa hvilke Lysskæret spillede saa kraftigt straalende, saa fuldt af Farveskær og Farveaftoninger i de klare Marts- og Septemberdage. Men man maa vænne sig til at elske Menneskefysiognomier, som Lavater har elsket dem, naar han paa Titelen af sit store Værk sagde, at det var udgivet *zur Beförderung der Menschenliebe*. Man maa elske Menneskefysiognomier og elske Menneskefærd og Menneskevæsen, som Botanikeren elsker Planter — og for ham eksisterer intet Ukrudt. Man maa elske dem mere og anderledes tillige; man maa elske dem med Velvilje.«

Det vil ikke være mig muligt at betegne den Hensigt og det Sindelag, hvormed jeg har tænkt og skrevet alt dette, der nu er blevet til en Bog, bedre end med disse Ord af Sibberns »Gabrielis«, som jeg, efter at de i flere Aar har været ude af mine Tanker, nu kan gentage af mit hele Hjerte, som om jeg nu først forstod alt, hvad der ligger i dem. Sibbern kalder denne Maade at tage Livet, Naturen og Menneskene paa, for Livs-

poesi, et meget godt Ord, som ogsaa er brugt af andre, f. Eks. af Ingemann, der i Brudstykket af sin »Levnedsbog« ikke blot har villet fremstille sine Oplevelser eller sine Betragtninger derover, men det Lys og den Varme, som de ubevidst har efterladt i hans Sjæl; i nyere Tid er det brugt af Vilh. Andersen, der i sin Bog om Oehlenschläger har forsøgt at vise Gentagelsen af Naturens Liv i et Menneskeliv og Genskinnet af dette Liv i en Digters Værk. I vor Tid er det ellers blevet almindeligt at tale med Goethe om en Livskunst (den svenske Forfatterinde Ellen Key og af Danske allerede Poul Møller). Ludvig Feilberg har samlet sine Iagttagelser af Naturens Betydning for Livspoesien, hvori der findes mere oprindelig Poesi end i syv Romaner — Menneskene betragtes paa dette Trin som Fredsforstyrrere, næsten som fremmede Legemer, der gør ondt i Øjet — i et System, en Livslære, som han anser som en Grundvidenskab om Livet. En Historiker, Troels Lund, der har øvet sit Øje til at se, hvorledes Livet skifter Skær efter den Kant, hvorfra Lyset kommer, har kaldt denne med Tiden (og Stedet) vekslede Maade at tage Livet paa for Livsbelysning. Imod alle disse Navne har jeg at indvende, at de leder Tanken hen paa en særegen Virksomhed eller endog et særegent Talent ved Siden af andre. Men det ejendommelige ved dette Sinde-

lag er jo netop, at der ikke er Tale om en vilkaarlig Virksomhed, en Kunst eller endog Videnskab eller blot en Stemning eller Anskuelse, men om en uvilkaarlig Hengivelse, ikke om et Standpunkt — det Ord »Standpunkt« smager i denne Sammenhæng meget ilde, det hører vel til de værste Avisord og Menneskegloser — men om en Vækst. Gamle Filosoffer kaldte det »at leve efter Naturen«. Jeg vilde helst kalde det simpelthen at leve, i aktiv Forstand, altsaa ikke: at blive tilovers, men: at føle Overlevelseskraften i sig. Thi naar dette Hengivelsesforhold til Tilværelsen, denne Livsbekræftelse hører op, saa lever jeg ikke mere, selv om jeg har forsikret min Tilværelse i en nok saa blomstrende Virksomhed her paa Jorden eller en forventet Salighed i Himlen. Men da jeg dog maa indrømme, at Opgaven ikke er at leve i Overensstemmelse med Naturen — altsaa at have Foraar om Foraaret og Vinter om Vinteren — men i Fortsættelse af den: at have Morgen og Aften, Vaar og Vinter, Samfund og Ensomhed paa en Gang, fordi man sammenfatter den hele Tilværelse, vender jeg tilbage til Ordet Livspoesi som det bedste. Thi det er jo Digterens Opgave at forarbejde Livet paa denne Maade i sit Værk — Poesi betyder Forarbejdelse — idet han gør sig samtidig med alle Aldere. Det kan heller ikke være

mig imod, at det Ord lyder noget æstetisk; hvad der er Kendetegnet for den æstetiske Tilstand, at jeg ser paa Livet i Kunstens Billede, som om det var for min Skyld, men uden at begære det, er netop ogsaa Tegnet paa Livets Kunst.

Man kunde sige, at det Ord »for min Skyld« er Kernen i al Livspoesi. Der var jo Livspoesi til, før Ordet blev brugt. Holberg røber paa sin sædvanlige spøgefulde Maade, at han ved, hvad det er, naar han i et Brev til en misfornøjet og surtseende Ven skriver bl. a. dette: »Bild dig ind, at Stadens *publique* Spadsere-Gange og Hauger ere anlagde for din Skyld, efterdi de altid staae aabne for dig, saa er det det samme, som de høre dig til.« Oehlenschläger kendte den naturligvis, uden at det kunde falde ham ind at bruge Ordet. Morsomt nok har han valgt det samme gode Eksempel som Holberg. Et Sted, hvor han taler om at læse, siger han, at det er det samme som at have Adgang til en stor og smuk Have: det er ikke min, men jeg har lige saa megen Glæde deraf, som om den var det. Og saaledes bærer vi os alle ad: »Til Poesi maa al Verden tjene os,« siger Sibbern, »hvor vi blot kan komme til.« Det vil sige: hvor vi kan tage den, som om den var for vor Skyld. Saadan er det jo f. Eks., vi glæder os over Blomsterne. At de er saa kønne, er egenlig ikke for vor Skyld,

men for Insekternes eller rettere for deres egen. Saaledes ogsaa med Skønhed blandt Mennesker — den er ikke for vor, men for Slægtens Skyld. Og med Livet selv: det er ikke for vor, men for Guds Skyld. Men jeg bruger det alt, som om det var for min Skyld. Det er vist denne Livspoesi, der paa Norsk i sin Tid kaldtes Livsløgn. Mon ikke dette »gode norske Ord« har bragt nogen Forvirrelse ogsaa i det danske Sprog? Det er forbavsende, saa lidt Livspoesi der en lang Tid var i den danske Poesi, som om man skammede sig derved som et overvundet »Standpunkt«. Bare man vilde lade være med det! Sidste Gang jeg hørte noget, der lignede en Bekendelse af denne Art, var i Foraaret, da jeg i et nyt Skuespil (Sven Langes »De stille Stuer«) hørte en sympatetisk Drukkenbold forklare et offenligt Fruentimmer, hvad det i Grunden er, det kommer an paa her i Livet: »Menneskene, ser du, de skal være glade ved lidt Solskin ind i deres Stue — eller ved en Blomst, der staar og dufter — eller bare ved en Violin, som de hører langt borte.« Det er jo det samme, Sibbern mener, men maaske han ikke netop vilde regne disse Meningsfæller til sine Kernetropper, skønt jeg jo nok tror, han kunde forstaa ogsaa disse fattige Fugles Kvidder. Men der er andre, der mener det samme, baade Kunstnere og Videnskabsmænd og andre Standsfolk.

En af de dybeste og varmeste Forklaringer paa hvad det kommer an paa, læste jeg i Fjor i »Tilskueren« i den navnløse Artikel »Nikodemus' Skriftemaal«, som Valdemar Vedel senere har vedkendt sig.

Imod denne Maade at tage hele Livet paa, som om det var for min Skyld, vilde man formodenlig indvende, at Livspoesi altsaa er en selvisk og derfor formentlig mindre værdifuld Følelse. Hvad man elsker, er ikke Livet selv, men dets Genskin i ens egen Sjæl. Nu, det er straks et Spørgsmaal, om man ikke paa en meget naturlig Maade kommer fra denne Slags Selvfølelse, der er en Sans for Personlighedens uendelige Indhold, til Sympati med det almene Liv, baade Naturens og Menneskenes. Og vil man fra en kristelig eller human Etiks Side fortsætte, at den, der lever saaledes for sig selv, ikke tillige kan leve for andre, og at Modstanderne af denne Selvbekræftelseslære ikke blot er dem, der intet Selv har, men dem, der vil opofre det — saa er hertil at svare, at Livet ganske vist ikke er for min Skyld, men det er heller ikke for andres Skyld, men, som jeg før har sagt, for Guds Skyld, for at fremme Herlighedens Aabenbaring. Livets Maal er vistnok ikke enten Selvudfoldelse eller Selvopofrelse: det er Selvhengivelse. »Thi man maa sætte sit Liv paa Spil, hvis man sit Liv ret vinde

